

*Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen
työpapereita*

*Pellervo Economic Research Institute
Working Papers*

N:o 79 (joulukuu 2005)

**VENÄJÄN MAATALOUS- JA
ELINTARVIKESEKTORI MUUTOKSESSA**

Meri Virolainen

Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos PTT

Pellervo Ekonomiska Forskningsinstitut

Pellervo Economic Research Institute

Eerikinkatu 28 A, 00180 Helsinki

Puh. (09) 348 8844, fax (09) 3488 8500

E-mail: econ.res@ptt.fi

www.ptt.fi

*Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen
työpapereita*

*Pellervo Economic Research Institute
Working Papers*

N:o 79 (joulukuu 2005)

**VENÄJÄN MAATALOUS- JA
ELINTARVIKESEKTORI MUUTOKSESSA**

Meri Virolainen

Helsinki, Joulukuu 2005

ISBN 952-5594-04-1 (PAP)
ISBN 952-5594-05-X (PDF)
ISSN 1455-4623

Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos PTT
Pellervo Economic Research Institute PTT
Eerikinkatu 28 A
00180 Helsinki

Helsinki 2005

MERI VIROLAINEN. 2005. VENÄJÄN MAATALOUS- JA ELINTARVIKESEKTORI MUUTOKSESSA. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen työpapereita n:o 79. 65 s. ISBN 952-5594-04-1 (PAP), ISBN 952-5594-05-X (PDF), ISSN 1455-4623.

Tiivistelmä: Tässä raportissa käsitellään Venäjän maa- ja elintarviketalouden tämänhetkistä tilannetta ja arvioidaan tulevaa kehitystä. Venäjän maataloustuotanto aleni noin puoleen 1990-luvun alussa, eikä tuotannon taso ole juuri noussut viimeisen 15 vuoden aikana. Venäjä onkin maailman suurimpia elintarvikkeiden tuojia. Etenkin kotieläintalouden tilanne on vaikea, sillä eläinmäärät eivät ole kasvaneet odotetusti ja tuotanto ei tyydytä kotimaista kysyntää. Kasvinviljelyssä on sen sijaan vientipotentiaalia, mutta viennissä on ollut suuria vaihteluja. Lisäksi viljan laatu ei aina vastaa standardeja. Venäjän elintarviketalous on kasvanut pirteästi viime vuosina, vaikka omavaraisuutta ei ole saavutettukaan. Ulkomaiset investoinnit ovat auttaneet tuotannon laadun kohentamisessa. Elintarviketuonti kuitenkin jatkuu peruselintarvikkeissa. Esimerkiksi lihan tuonnin arvioidaan pysyvän seuraavan 10 vuoden aikana jokseenkin samansuuruisena kuin tällä hetkellä. Lisäksi erikoisempien tuotantopanosten tuontikysyntä kasvaa.

Avainsanat: Venäjän maa- ja elintarvikesektori, maitosektori, lihantuotanto, kasvinviljely, elintarviketeollisuus.

MERI VIROLAINEN. 2005. RUSSIA'S AGRO FOOD SECTOR IN PROGRESS. Pellervo Economic Research Institute Working Papers No. 79. p. 65. ISBN 952-5594-04-1 (PAP), ISBN 952-5594-05-X (PDF), ISSN 1455-4623.

Abstract: This paper examines current situation in Russia's agro-food sector and evaluates forthcoming development. Russia's agricultural production diminished by half at the beginning of the 1990s, and since that the production has hardly grown. In fact, Russia is one of the biggest food importers in the world. Particularly in livestock sector situation is difficult. Number of livestock has not grown according to expectations and production does not satisfy domestic demand. Crop husbandry, by contrast, has export potential, but fluctuations in export volumes have been great. Furthermore, quality of grain has not always met standards. Russia's food industry has grown rapidly in the past few years, even though Russia has not reached self-sufficiency. Foreign investments have improved quality level of Russia's food industry. However, food imports will continue in the next ten years in bulk food products. For example current meat import volumes will remain more or less unchanged. Moreover, import demand of more specialised production inputs will grow.

Keywords: Russia's agro food sector, dairy sector, meat production, crop husbandry, food industry.

Venäjän maatalous- ja elintarvikesektori muutoksessa

Sisällysluettelo

YHTEENVETO	1
1. JOHDANTO	3
2. VENÄJÄN TALOUDELLISEN TILAN KATSAUS.....	4
2.1 Talouden kehitys: vahvuudet.....	4
2.2 ...ja haasteet	11
2.3 Venäjän markkinat vientikohteena	15
3. VENÄJÄN MAATALOUDEN JA ELINTARVIKEMARKKINOIDEN RAKENNE	17
3.1 Maidontuotantosektori.....	24
3.2 Lihasektori	32
3.3 Kasvinviljelysektori.....	38
3.4 Venäjän elintarvikesektori.....	43
3.4.1 Elintarviketuotanto Venäjällä	47
3.4.2 Ulkomaiset toimijat elintarvikesektorilla	49
4 JOHTOPÄÄTÖKSET	57
LÄHTEET	60
LIITTEET	64

YHTEENVETO

Venäjän yleistalouden kehitys on ollut viime vuosina myönteistä. Kaikki talouden sektorin eivät ole kuitenkaan päässeet nauttimaan yhtä ripeästä kasvusta. Maa- ja elintarviketalouden kehitys on jäänyt jälkeen muun talouden kehityksestä. Venäjä onkin maailman suurimpia elintarvikkeiden tuojia. Tässä tutkimuksessa selvitettiin Venäjän maa- ja elintarviketalouden nykyistä tilaa sekä arvioitiin mahdollisia tulevia kehitystrendejä.

Venäjän maataloustuotannolla on monet kasvot. Omavaraistuotanto on Venäjällä edelleen yleistä ja monet kotitaloudet pitävät kotieläimiä ja viljelevät esimerkiksi perunoita ja juureksia omilla kotipihoillaan. Tämä omavaraiviljely kattaa Venäjän maatalousmaasta vain kuutisen prosenttia, mutta vastaa noin puolta koko Venäjän maataloustuotannon arvosta. Kotieläintuotteiden hintojen nopea nousu selittää osaltaan kotitalouksien merkittävää osuutta tuotannon arvosta. Venäjän maataloustuotannon toisen ääripään muodostaa suurten maatalousyritysten lähinnä viljanviljelyyn keskittyvä tuotanto, joka on selvästi tehokkaampaa ja organisoidumpaa. Tulokset näkyivät muutama vuosi sitten, kun Venäjä vei ennätyselliset noin 17 milj. tonnia viljaa, joka oli noin 8 % maailman viljakaupasta. Venäjän maatalouden merkittävin tuotantopotentiaali lepääkin näiden suurten maatalousyritysten harteilla.

Kasvinviljelytuotanto on Venäjän maatalouden kilpailukykyisin sektori. Venäjä on ollut viime vuosina viljan nettoviejä, viennin asettuessa noin 10 milj. tonniin. Tämä on noin 5 % maailman viljanviennistä. Venäjän vienti jää kuitenkin selvästi jälkeen maailman viiden maailman suurimman viljanviejän vientimääristä. Venäjän viljasektorilla on paljon tuotantopotentiaalia, sillä hehtaarisadot ovat suhteellisen alhaiset. Toisaalta vientiä vaikeuttavat mm. tuotteiden laatuongelmat ja logistiset hankaluudet. Näin ollen Venäjän viljanviennin arvioidaan pysyvän jokseenkin ennallaan seuraavan 5-10 vuoden aikana.

Venäjän kotieläintalouden tilanne on selvästi huonompi kuin kasvinviljelysektorin. Venäjän siirtyminen suunnitelmataloudesta markkinatalouteen alensi tuntuvasti kotieläintuotantoa, eikä se ole merkittävästi piristynyt siitä mihin se 1990-luvun alussa asettui. Venäjä onkin lihan ja maitotuotteiden nettotuojia. Esimerkiksi juuston tuonti Venäjälle vastasi vuonna 2004 noin kolmannesta kulutuksesta. Tuontivoin osuus kulutuksesta oli samana vuonna reilu kolmannes. Juuston ja voion tuonnit kasvavat tulevaisuudessa selvästi, sillä meijerikelpoisen maidon tuotanto ei näyttäisi lisääntyvän maitotuotteiden kysynnän kasvun tahdissa.

Venäjä on maailman suurimpia lihantuojia. Siipikarjanlihan tuonti on muihin lihalaatuihin verrattuna selvästi suurinta sekä absoluuttisesti että suhteellisesti. Se on vastannut lähes kolmea neljännestä kulutuksesta. Sianlihan tuonnin osuus on ollut vajaa neljännes

ja naudanlihan reilu viidennes kulutuksesta. Venäjä on panostanut viime vuosina etenkin siipikarjanlihan tuotannon kehittämiseen, mutta kansainvälisten arvioiden mukaan Venäjä ei saavuta omavaraisuutta. Ennusteiden mukaan Venäjä tuo lihaa (naudan-, sian- ja siipikarjanliha) 5-10 vuoden kuluttua jokseenkin saman verran kuin tällä hetkellä.

Venäjän elintarviketuotanto on kasvanut viime vuosina pirteästi vajaan seitsemän prosentin vuositaitia. Venäjä ei ole kuitenkaan elintarvikkeiden suhteen omavarainen, vaan on maailman suurimpia elintarviketuojia. Elintarvikkeiden osuus koko tuonnista on noin viidennes. Vuonna 1998 Venäjän talouskriisin seurauksena elintarviketuonti romahti, mutta se kääntyi vuonna 2001 jälleen nousuun. Venäjän elintarviketuonnin arvo oli vuonna 2004 noin 12,5 miljardia dollaria. Suomen osuus Venäjän elintarviketuonnin arvosta oli 2 %. EU on suurin elintarvikkeiden tuojamaaryhmä Venäjälle noin 40 prosentin osuudellaan.

Kun elintarvikevienti Venäjälle vaikeutui talouskriisin myötä, nousivat elintarviketeollisuuden suuntautuneet suorat ulkomaiset investoinnit hetkellisesti ennätyskorkealle tasolle. Tämän jälkeen investointien taso on normalisoitunut. Ulkomaiset sekä kotimaiset investoinnit ovat tehostaneet elintarviketeollisuuden toimintaa ja nostaneet tuotteiden laatutasoa. Näyttääkin siltä, että ulkomaiset yritykset arvioivat pelkän viennin riittämättömäksi, vaan lisäksi halutaan paikallista tuotantoa kasvaville markkinoille. Investoinnit keskittyvät kuitenkin lähinnä suurten kaupunkien kuten Moskovan ja Pietarin ympärille. Näin ollen tuotannon modernisoinnin vaikutusta koko Venäjän maa- ja elintarviketalouteen ei pidä yliarvioida.

Vaikka Venäjän maa- ja elintarviketuotanto näyttäisi kasvavan lähivuosina, ei tuotanto riitä tyydyttämään kotimaista kysyntää. Näin ollen tuontitarve säilyy ja saattaa jopa kasvaa tietyillä sektoreilla. Esimerkiksi erikoisempien tuotantopanosten ja lisäaineiden tuonti kasvaa. Toisaalta myös perusmaataloustuotteiden kuten esimerkiksi lihan tuonti säilynee jokseenkin ennallaan. Elintarviketeollisuuden intresseissä olisi saada maatalouden raaka-aineet läheltä, mutta tuontitarve näyttää säilyvän ainakin tämän vuosikymmenen.

1. JOHDANTO

Venäjän maa- ja elintarviketalous ovat voimakkaan muutoksen kourissa. Venäjän maataloustuotanto alentui noin puoleen Neuvostoliiton kaaduttua, eikä tuotanto ole vielä kään noussut 15 vuoden takaisiin tuotantomääriin. Venäjällä on kuitenkin kunnianhimoiset tavoitteet nostaa tuotantoa, ja myös omavaraisuutta tavoitellaan tietyillä tuotannonaloilla vajaassa kymmenessä vuodessa. Tällä haavaa Venäjä on kuitenkin yksi maailman suurimmista elintarvikkeiden tuojista, ja siitä on muodostunut kiinnostava markkina-alue elintarviketäydä. Tavoitteita maataloustuotannon rajusta kasvattamisesta ja omavaraisuudesta vajaassa kymmenessä vuodessa voidaankin pitää varsin haasteellisina.

Talousskasvu on ollut Venäjällä viime vuosina nopeaa. Myös kuluttajien käytettävissä olevat tulot ovat kasvaneet ja samalla elintarvikkeisiin käytetään yhä enemmän rahaa. Tämän ovat huomanneet myös ulkomaiset elintarviketeollisuusyritykset. Elintarvikesektorin tuotantoalasta riippumatta suuret kansainväliset yritykset ovat laajentaneet toimintaansa Venäjälle voimakkaasti. Myös suomalaiset yritykset ovat enenevässä määrin kiinnostuneita Venäjän markkinoista. Etenkin Suomen vieressä Pietarissa on suuri markkina-alue, jossa on paljon kasvupotentiaalia. Jotkut suomalaisyritykset ovat jo investoineet ja perustaneet omia tuotantolaitoksiaan Venäjälle, mutta poliittiset ja taloudelliset riskit ovat hidastaneet investointitoimintaa. Vaikka Venäjällä on tapahtunut huomattavaa edistystä markkinainstituutioiden luomisessa ja talouden toimintaympäristö on vakautunut selvästi, niin riskit ovat edelleen olemassa.

Tässä tutkimuksessa selvitetään Venäjän maa- ja elintarviketalouden nykyistä tilaa ja arvioidaan todennäköisiä kehityssuuntia lähivuosina. Ensiksi raportissa luodaan lyhyt katsaus Venäjän yleistalouden tilaan. Sen jälkeen arvioidaan Venäjän maataloussektorin tuotantoa. Mitkä ovat potentiaaliset nousevat tuotannonalat, ja missä tuotteissa tuontitarve jatkuu? Lopuksi kuvaillaan Venäjän elintarviketeollisuuden tämän hetkistä tilaa, ja selvitetään kuinka suuri merkitys ulkomaisilla yrityksillä on Venäjän elintarvikesektorille.

2. VENÄJÄN TALOUDELLISEN TILAN KATSAUS

Venäjä taloudella on mennyt hyvin muutaman viime vuoden aikana. Talouskasvu on vakiintunut seitsemän prosentin tuntumaan, vaihtotase on kääntynyt selvästi ylijäämäiseksi ja teollisuuden sekä rakennustoiminnan investoinnit ovat vilkastuneet viime vuosina selvästi. Myönteisen kehityksen taustalla on ollut öljynhinnan nousun lisäksi mm. investointien rajoitusten helpottuminen ja toimintaympäristön vakiintuminen. Venäjän talouskasvu on ollut hyvin nopeaa, ja se on säännönmukaisesti ylittänyt kansainvälisten talousennustajien ennustukset. Venäjän talouden siirtyminen vakaammalle ja kestävämmälle kasvu-uralle on antanut reaalityulojen kasvun ja ostovoiman parantumisen myötä piristysruiskeen kulutuskysynnän elpymiselle myös elintarvikkeissa.

Kun euromaiden kasvu on jäänyt 2-3 prosentin vaiheille, on Venäjän reippaampi kasvu-
tahti innostanut myös länsimaisia yrityksiä investoimaan yhä kiivaammin Venäjälle. Mahdollisuudet näyttävätkin valoisilta puhtaasti yleistaloudellisten lukujen pohjalta. Venäjän talouteen liittyy myös ongelmia. Talous on edelleen voimakkaasti keskittynyt energiasectoriin ja taloudelliset uudistukset ovat edelleen paljolti kesken. Venäjä näyttääkin edelleen kaksijakoisena maana riskeineen ja mahdollisuuksineen.

2.1 Talouden kehitys: vahvuudet...

Venäjän siirtyminen markkinatalouteen Neuvostoliiton romahdettua vuonna 1991 oli luonnollisesti merkittävä muutos Neuvosto/Venäjän taloudellisessa kehityksessä. Sosialistinen suunnitelmatalous kaatui ja Venäjä aloitti siirtymisen markkinatalouteen. Venäjän kokonaistuotanto puolittui 1990-luvun puoliväliin mennessä Neuvostoliiton aikaisesta tuotannon tasosta. Tuotanto alkoi kuitenkin piristyä 1990-luvun puolessa välissä uudelleen, kunnes Venäjä koki syvän talouskriisin vuonna 1998. Kriisi alkoi, kun Venäjän hallitus ja keskuspankki päättivät lopettaa ruplan kurssin tukemisen elokuussa 1998. Ruplan devalvoituminen alkoi välittömästi. Rupla heikkeni lähes neljänneksen dollariin nähdessä vuoden loppuun mennessä. Kriisillä oli syviä vaikutuksia. Venäläisten elintaso heikkeni kolmanneksen, pankkijärjestelmä ajautui sekasortoon ja poliittinen johto kärsi myös arvovaltatappion. Kriisi iski pahiten keskiluokkaan, jonka varallisuus oli kiinni pankkitalletuksissa.

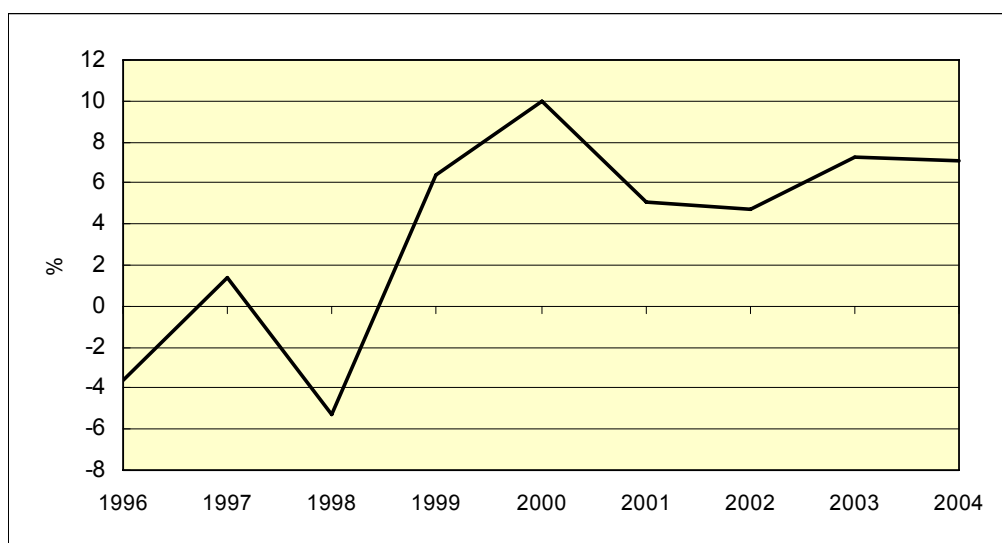
Talouskriisin jälkeen Venäjän talous on kuitenkin kasvanut erittäin ripeästi. Ero yleises-
sä elintasossa länteen on kuitenkin edelleen suuri. Tätä kuvastaa hyvin se, että Venäjän BKT ylittää Suomen vastaavan vain reilut kaksi ja puolikertaisesti. Venäjällä asukkaita on kuitenkin noin 143 miljoonaa Suomen reilua 5 miljoonaa vastaan. Venäjän BKT asukasta kohden on siten alle 10 % Suomen vastaavasta. Venäjällä tosin arvioidaan

merkittävän osan taloudellisesta toiminnasta olevan tilastojen ulkopuolella. Arviot vaihtelevat viranomaisten noin 20 prosentista tutkijoiden arvioimaan lähes 50 prosenttiin (Finpro 2004).

Venäjän talouskasvu on vuoden 1998 talouskriisin jälkeen ylittänyt odotukset, ja kova kasvuvauhti näyttää jatkuvan. Venäjän talous kasvoi vuosina 1999-2003 keskimäärin yli 6,5 %. Venäjän hallituksen ennusteen mukaan BKT:n kasvu oli vuoden 2005 alkupuolella 5,6 %. Tämä on hieman hitaampi tahti kuin alunperin arvioitiin. Suhteellisen kovasta talouskasvusta huolimatta näyttää todennäköiseltä, että Venäjä ei saavuta presidentti Putinin kaksi vuotta sitten hallitukselle asettamaa tavoitetta kaksikertaista bruttokansantuote kymmenessä vuodessa (Finpro 2004, Kauppapolitiikka 2005).

Talouskasvun moottorina on ollut nettoviennin kasvu. Vuoden 1999 puolenvälin tienoilla myös kotimainen kysyntä elpyi. Kotimainen kysyntä on kuitenkin viime vuosina suuntautunut yhä enemmän tuontituotteisiin. Teollisuuden toipumista kriisistä helpottivat vuosina 1999-2000 ruplan selvä devalvoituminen ja kotimaisten energiahintojen voimakas alentuminen. Kriisin jälkeen talouskasvua vauhdittivat myös teollisuus ja rakentaminen. Palvelusektorin suhteellinen merkitys on kasvanut etenkin vuosina 2002-03. Teollisuuden kasvu on pitkälti keskittynyt muutamiin aloihin. Polttoaine, värimetallit ja metsäsektori muodostivat lähes 70 % kasvusta vuosina 2001-03 ja öljysektori jo yksinään 45 %. Öljyntuotannon lisääntyminen on osaltaan pitänyt yllä kasvua Venäjän taloudessa, mutta öljyn korkea hinta on luonnollisesti myös hyödyttänyt Venäjää (OECD 2004a).

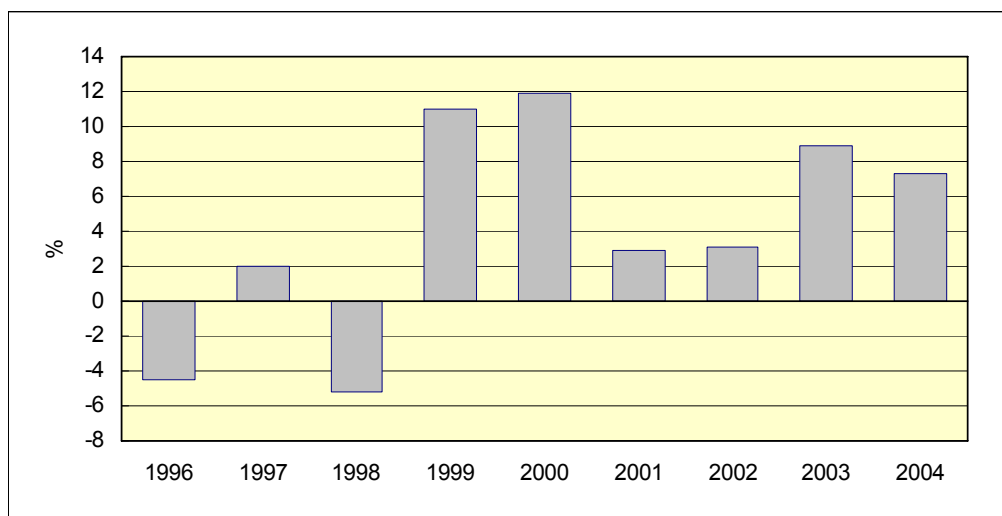
Kuvio 1. Venäjän bruttokansantuotteen kehitys vuosina 1996-2004.

Lähde: Federal State Statistics, CBR.

Venäjän teollisuustuotannon kehitystä on kuvattu kuviossa 2. Vuoden 1998 talouskriisi näkyy kuviossa selvästi. Tuotanto laski yli 5 % edellisvuoteen nähden. Kriisivuoden jälkeen teollisuustuotanto on kasvanut kuitenkin nopeasti. Venäjän tilastolaitos muutti teollisuustuotannon laskutapaa vuoden 2005 alussa ja päivitti samalla edellisvuoden tuotantoluvut. Uusi laskentatapa vastaa länsimaista laskutapaa. Tilastolaitoksen mukaan teollisuustuotanto kasvoi edellisvuonna 7,3 %, mikä oli ennakkotietoa nopeampi kasvuvauhti (BOFIT 8/2005). Alkuvuonna 2005 teollisuustuotannon kasvu on hieman hidastunut neljän prosentin tienoille, joka oli hieman vähemmän kuin viime vuoden vastaavana ajankohtana (Kauppapolitiikka 2005).

Kuvio 2. Venäjän teollisuustuotannon muutos (%) vuosina 1996-2004.

Lähde: Federal State Statistics, CBR.

Venäjän teollisuustuotannon kasvu on keskittynyt perinteiseen ns. perusteollisuuteen. Esimerkiksi elektroniikkateollisuuden kasvu on ollut hyvin vaatimatonta, kuten taulukosta 1 nähdään. Teollisuustuotanto kasvoi 7 % tammi-toukokuussa 2004 edellisvuoden vastaavaan verrattuna. Tehdasteollisuus kasvoi noin 8 %, kemianteollisuus noin 10 % ja rakennusmateriaalit lähes 10 %. Elintarvikkeiden tuotanto on kasvanut keskimäärin jokseenkin samaa tahtia kuin muu teollisuustuotanto.

Taulukko 1. Venäjän eri teollisuudenalojen kasvulukuja (%).

	1999	2000	2001	2002	2003	2004 (I-V)
Värimetallit	10,0	15,0	4,9	6,0	6,2	4,2
Rauta ja teräs	17,0	16,0	-0,2	3,0	8,9	5,9
Polttoaine ja energia	2,4	5,0	6,1	7,0	9,3	8,3
Metsä ja prosessi	18,0	13,0	2,6	2,4	1,5	7,0
Painotettu keskiarvo	9,3	10,4	4,2	5,5	7,8	6,8
Elektroniikka	-1,0	1,8	1,6	-0,7	1,0	0,4
Kemikaali	24,0	15,0	5,0	1,6	4,4	10,0
Konerakentaminen	17,0	20,0	7,2	2,0	9,4	14,2
Rakennusmateriaalit	10,0	13,0	5,5	3,0	6,4	9,8
Muu teollisuus	12,1	21,0	5,8	-3,4	-2,3	-2,3
Elintarvikkeet	4,0	14,0	8,4	6,5	5,1	7,5
Painotettu keskiarvo	10,6	14,3	6,3	2,5	5,6	8,0

Lähde: Maailmanpankki 2004.

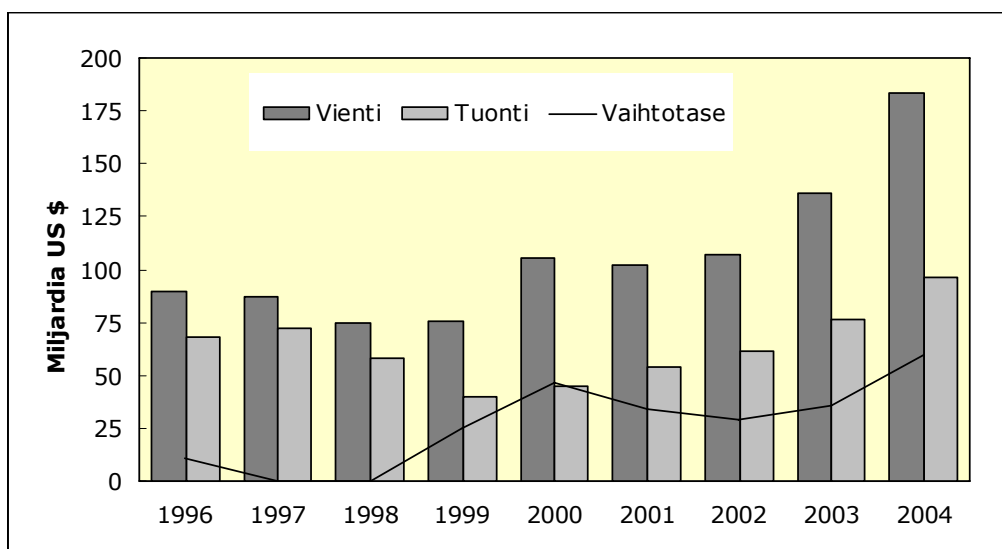
Venäjän talouden kasvu tarjontapuolella on perustunut selvään tuottavuuden nousuun, sillä työvoiman määrä on pysynyt jokseenkin ennallaan. Investointitaso on ollut matala. Kokonaiskysynnän kasvu on perustunut puolestaan yksityisen kulutuksen nousuun. Vuodesta 2000 lähtien kulutus on noussut vuosittain yli 8 %. Venäjän väestönkasvu on vähentynyt vuosien 1994-2004 välillä 3 %. Kulutuksen kasvun on mahdollistanut reaalityulojen nousu ja valuutan vahvistuminen. Reaalipalkat kasvoivat peräti 25 % vuosien 1997-2003 aikana ja vuoden 2004 alussa kuluttajien käytettävissä olevat tulot olivat lähes kolmanneksen kriisiä edeltänyttä aikaa korkeammat. Venäläisen keskipalkka oli vuoden 2004 alussa noin 6 000 ruplaa kuussa, joka on noin 180 euroa (OECD 2004a). Yksityinen kulutus nousi alkuvuonna 2005 reilut 8 %, joka on samaa tahti kuin väestön reaalityulojen kasvu (Kauppapolitiikka 2005).

Venäjän vienti on kehittynyt viime vuosina suotuisasti. Vuonna 2004 viennin arvo kipusi 183 miljardiin dollariin, jossa oli kasvua edellisvuoteen verrattuna 35 %. Venäjän kokonaisviennin rakenne on edelleen painottunut perusteollisuuden tuotteisiin, joiden osuus viennistä on yli kolme neljänestä (OECD 2004). Pelkästään polttoaineiden ja energian osuus viennistä oli peräti 57 % vuonna 2004. Venäjän raakaöljystä saamat vientitulot kasvoivat samana vuonna 48 % ja öljytuotteiden 33 %, mutta kaasuviennin arvo kasvoi vain 12 %. Tuonnin arvo oli vastaavasti noin 96 miljardia dollaria, jossa oli yli neljännes kasvua edellisvuoteen. Kauppataaseen ylijäämäksi muodostui ennätykselliset 88 miljoonaa dollaria. Tuonnista koneiden ja laitteiden osuus oli 41 % ja elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden 18 % (BOFIT 7/2005). Entisen Neuvostoliiton maat, ns. IVY-maat ovat Venäjän merkittäviä kauppakumppaneita, mutta myös Euroopan unionin merkitys on kasvussa, etenkin EU:n laajentumisen myötä (Finpro 2004). Venäjän suurimmat kauppakumppanit vuonna 2004 olivat Saksa, Valko-Venäjä ja Ukraina. Suomi

oli Venäjän kymmenenneksi tärkein kauppakumppani. Suomen ja Venäjän välisen kaupan arvo kasvoi kolmanneksen edellisvuoteen verrattuna lähinnä öljynhinnan nousun vuoksi (BOFIT 7/2005).

Venäjän vaihtotase on ollut jo useamman vuoden tasaisesti plussalla. Vuonna 2004 Venäjän vaihtotaseen ylijäämä oli peräti 10 % BKT:stä, eli yhteensä 60 miljardia dollaria (BOFIT 14/2005). Vaihtotaseen ylijäämän takana on kauppataseen ylijäämä, sillä palvelutaseet ovat olleet miinuksella ja Venäjältä on myös maksettu ulkomaille nettomääräisesti enemmän korkoja, voittoja ja osinkoja. Vaihtotaseen ylijäämää kasvatti 1990-luvun lopulla talouskriisiä seurannut ruplan voimakas devalvoituminen (Finpro 2004). Öljyn hinnan suotuisalla kehityksellä on myös oma vahva roolinsa kauppataseen ylijäämään taustalla.

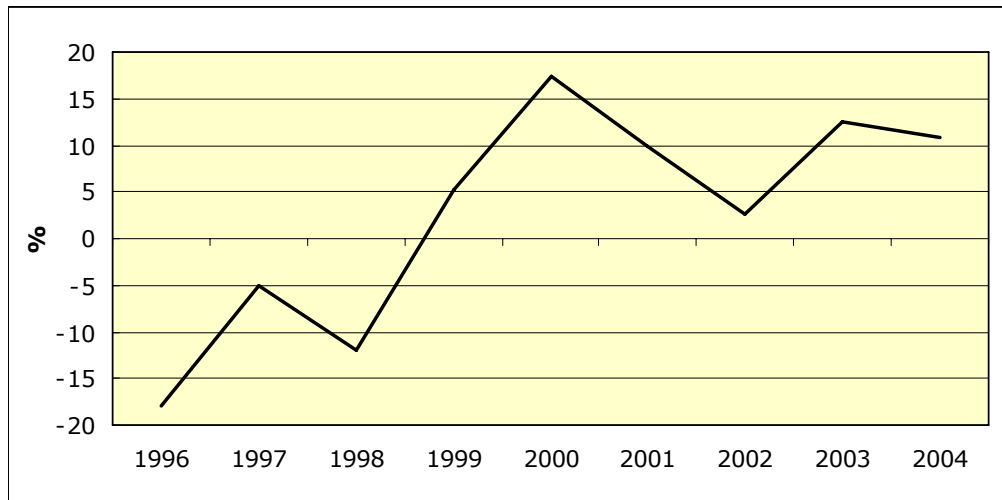
Kuvio 3. Venäjän tuonnin ja viennin sekä vaihtotaseen kehitys vuosina 1996-2004.

Lähde: IMF

Investoinnit Venäjälle ovat kasvaneet viime vuosina ripeästi. Esimerkiksi vuoden 2004 tammi-toukokuussa kasvua oli lähes 13 % edellisvuoden vastaavaan verrattuna. Investoinnit kohdentuvat edelleen polttoaine- ja energiasectoriin, jotka keräsivät yli 30 % kiinteistä pääomainvestoinneista. Venäjän investointiaste on 20 % BKT:sta, mikä on suurempi kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa tai Euroopan maissa. Venäjän investointiaste on kuitenkin keski- ja matalatuloisten maiden joukossa kesnivertoa alempi (Maailmanpankki 2004). Vuoden 2005 alkupuolella kiinteiden investointien kasvu on kuitenkin hidastunut reiluun 9 %, vaikka Venäjä tarvitsee kipeästi uutta tuotantoteknologiaa vanhan tilalle. Asiantuntija-arvioiden mukaan investointien kasvun hidastuminen kertoo Venäjän heikentyneestä yritysilmapiiristä ja lisääntyneestä epävarmuudesta talouspolitiikan linjaa kohtaan (Kauppapolitiikka 2005).

Kuvio 4. Venäjän kiinteiden investointien kehitys (%) vuosina 1996-2004.

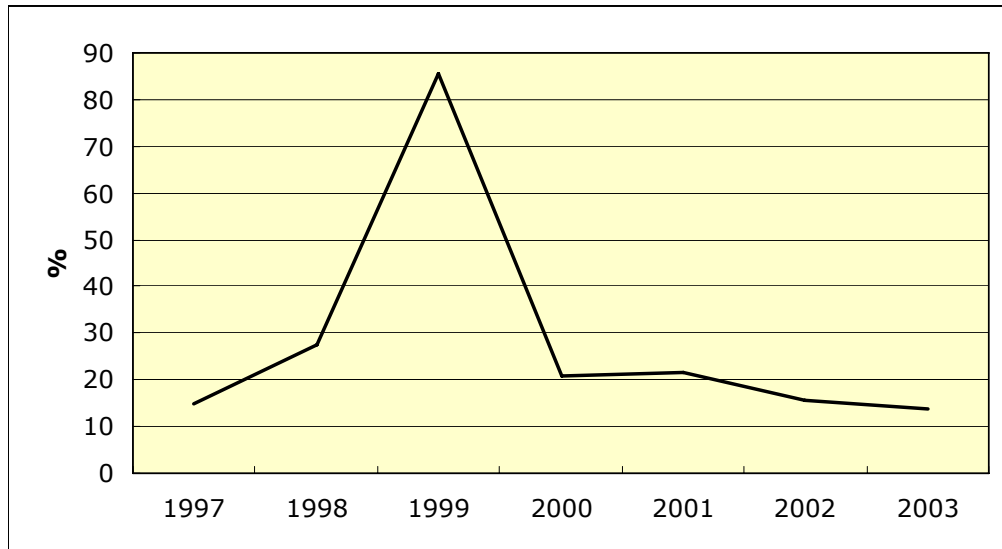
Lähde: Federal State Statistics, CBR.

Venäjän rahapolitiikassa on ollut kaksi hieman vaikeasti yhteen sovitettavaa päätavoitetta. Inflaatiota on pyritty hillitsemään ja samalla valuutan liiallista vahvistumista on yritetty hidastaa kilpailukyvyn parantamiseksi (OECD 2004a). Ruplan nimellinen valuuttakurssi on noussut viimeisen parin vuoden aikana dollariin verrattuna. Vuonna 2004 rupla vahvistui dollariin nähden 5 %, mutta euroon nähden se heikentyi lähes saman verran. Venäjän kauppakumppanien valuutoista koostuvaan koriin nähden rupla heikkeni pari prosenttia. Venäjän keskuspankki on operoinut valuuttamarkkinainterventioilla vastustaakseen ruplan vahvistumista. Tämä on kasvattanut valuuttavarannon ennätyselliseen 125 miljardiin dollariin, joka on peräti 21 % BKT:stä (BOFIT 3/2005, 14/2005). Venäjän valuuttavaranto on tällä hetkellä niin suuri, että se kattaa koko vuoden tuonnin. Kehittyneille maille jo puolenkin vuoden tuontia vastaavaa valuuttavarantoa pidetään kohtuullisena (Finpro 2004). Kansainvälinen valuuttarahasto IMF on kehottanut Venäjää luopumaan ruplan reaalisen arvon vahvistamista vastustavasta politiikasta, sillä inflaatio pysynee reilun 10 % tietämissä eikä laske tavoitteiden mukaisesti (BOFIT 8/2005).

Inflaatio eli hintojen yleinen nousuvauhti on hidastunut selvästi muutaman viime vuoden aikana. Kun vuonna 1999 inflaatio laukkasi yli 35 prosentin tahtia, niin vuonna 2003 se oli saatu painettua jo 12 prosenttiin (OECD 2004a). Kuluttajahintojen nousu ei ole kuluvana vuonna kuitenkaan hidastunut, vaan Venäjä arvioi inflaation asettuvan tänä vuonna noin 10-11 prosentin tasolle. Yhtenä syynä kiihtyvään inflatioon on maahan virtaavat suuret vientitulot. Keskuspankki pyrkii rajoittamaan ruplan vahvistumista ostamalla valuuttaa varantoonsa, mutta kotimaan kierrossa olevan ruplamäärän kasvulle keskuspankilla ei ole riittävästi keinoja. Itse asiassa inflaatiota kiihdyttää Venäjällä tekijät, joihin rahapolitiikalla ei voi vaikuttaa. Esimerkiksi energian maailmanmarkkinahin-

tojen nousu ja suuret kunnallispalveluiden hallinnollisesti määräytyvät hintojen korotukset ovat tällaisia tekijöitä (Kaupppolitiikka 2005).

Kuvio 5. Venäjän inflaatiokehitys (%) vuosina 1997-2003.

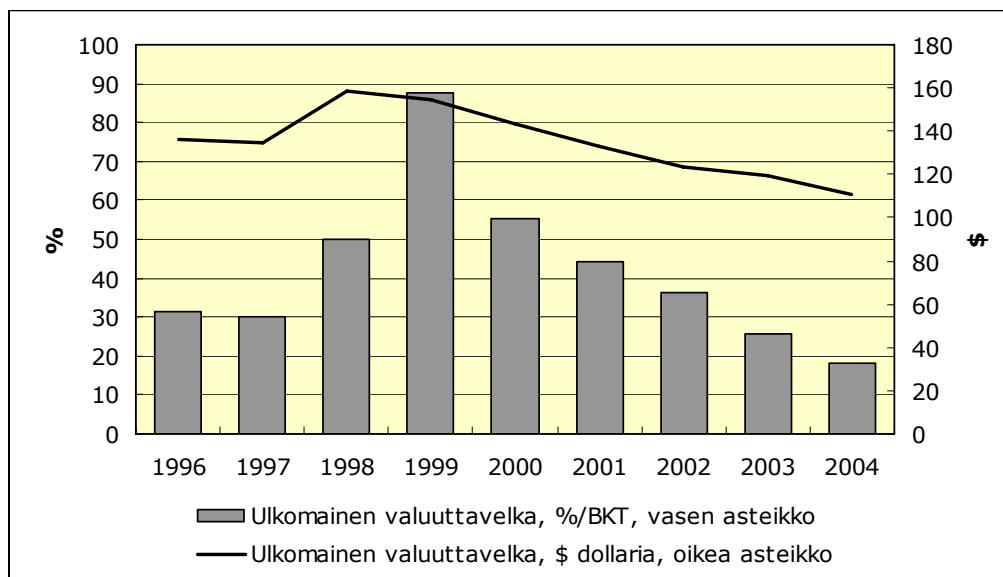
Lähde: IMF.

Vuoden 1998 talouskriisin jälkeen Venäjän julkisen talouden tila on kohentunut selvästi. Toisin kuin ennen kriisiä, valtion tulot ovat olleet menoja huomattavasti suuremmat (OECD 2004a). Vuonna 2004 valtiontalous oli ennätyksellisen ylijäämäinen ylijäämään vastatessa 4,4 % bruttokansantuotteesta. Kun aiemmin budjettimenoista merkittävä osa kului velkojen korkomenoihin, niin nyt niiden osuus on supistunut noin 8 prosenttiin menoista (BOFIT 11/2005). Venäjän federaation budjettitilanne on hyvä myös vuonna 2005, sillä öljyverotulojen kasvu on ollut ennakoitua suurempaa. Näin Venäjän hallitus pystyi päättämään tänä vuonna 11 prosentin uusista lisämenoista, jotka kohdistettiin lähinnä sosiaalisektorille. Myös ensi vuoden budjetissa korostuu sosiaalimenot. Niin terveydenhuoltoon, urheiluun kuin koulutukseenkin satsataan, ja samoin julkisen sektorin jälkeen jääneitä palkkoja korotetaan selvästi. Myös eläkkeitä ja sosiaaliavustuksia nostetaan (Kaupppolitiikka 2005).

Valtiontalouden ylijäämien seurauksena Venäjälle perustettiin ns. vakautusrahasto vuoden 2004 alussa. Rahaston varat ovat kehittyneet öljynhinnan suotuisan kehityksen vuoksi odotettua paremmin, ja vuoden 2004 lopussa rahastoon oli kertynyt 522 miljardia ruplaa (yli 14 miljardia euroa). Rahaston 500 miljardin ruplan ylittämä osa käytetään mm. ulkomaisten velkojen lyhentämiseen. Tänä vuonna Venäjän hallitus arvioi vakautusrahastoon kertyvän 390 miljardia ruplaa lisää. Vuoden 2006 alussa rahaston suuruudeksi arvioidaan noin 720 miljardia ruplaa (20 mrd. euroa), joka on vajaat 4 % BKT:stä (BOFIT 3/2005). Valtiontalouden hyvä kehitys on mahdollistanut myös Venäjän selviytymisen lainojen lyhennyksistä ennakoitua nopeammin. Vuoden 2004 lopussa Venäjän

valtion ulkomainen velkakanta oli 111 miljardia dollaria, joka on noin 18 % BKT:stä. Suurin velkoja on ns. Pariisin klubi, jonka saatavat ovat 43 miljardia dollaria. Venäjä on neuvotellut velkojen suunniteltuja nopeammasta lyhentämisestä sekä velan alennuksesta, mikäli velka maksetaan etujassa. Neuvotteluissa ei ole kuitenkaan toistaiseksi päästy sopimukseen (BOFIT 11/2005).

Kuvio 6. Venäjän ulkomainen velka (dollarimääräinen ja osuus bruttokansantuotteesta).

Lähde: IMF

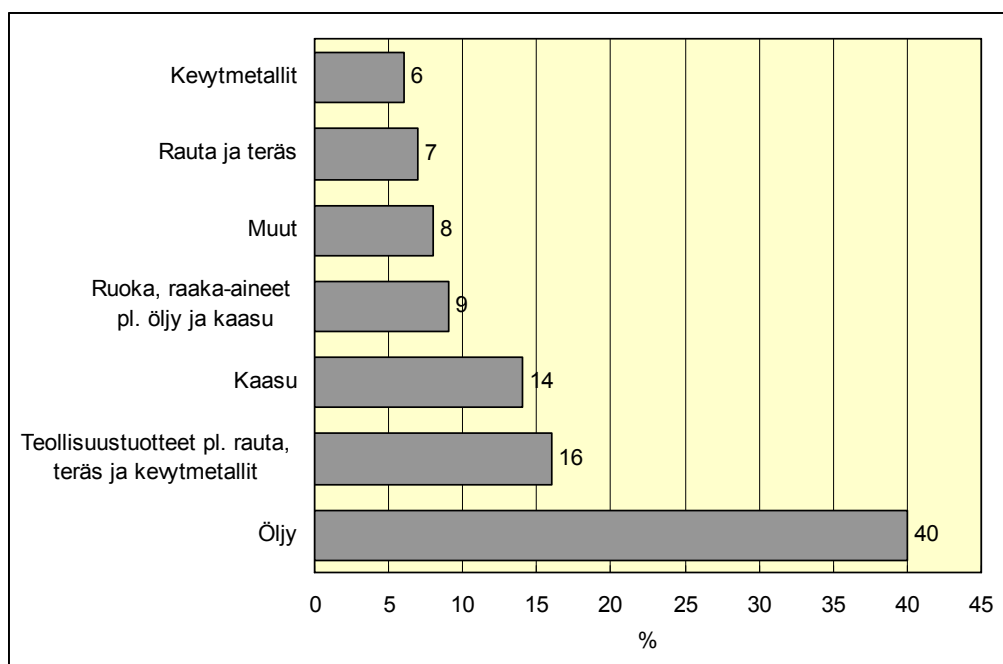
2.2. ...ja haasteet

Venäjän talouskehitys on ollut viime vuosina myönteistä. Maailmanpankki (2004) nimittää kuitenkin Venäjän taloudellista tilaa koskevassa raportissa kolme keskeistä huolta Venäjän nykyisestä taloudellisesta kehityksestä. Ensiksikin, öljy- ja maakaasusektorin korkeat maailmanmarkkinahinnat ovat keskittäneet taloudellista toimintaa liiaksi keskeisille vientiorientoituneille sektoreille. Riippuvuus näistä avainsektoreista on liian suuri. Toiseksi, taloudellisten reformien kunnollinen toimeenpano on välttämätöntä korkean kasvun ylläpitämiseksi. Uudistuksia Maailmanpankki kaipaa niin finanssisektorille, maanomistukseen, terveydenhoitoon kuin koulutukseenkin. Valtion monopolit pitäisi uudelleen organisoida ja julkista hallintoa täytyisi uudistaa. Kolmanneksi Maailmanpankki kiinnittää huomiotaan hallinnointiin. Venäjällä tarvittaisiin selvää rajanvetoa yksityisen ja julkisen sektorin välillä.

Maailmanpankki (2004) huomauttaa, että Venäjän talouden reippaita kasvulukuja pitää tarkastella kriittisesti. Kotimainen kulutus ja investoinnit eivät yksinään pysty turvaa-

maan voimakasta kasvua tulevaisuudessa, sillä nykyistä kasvua on vauhdittanut öljyn korkea hinta. Lisäksi on huomioitava, että enemmistö Venäjän naapureista eli uudelleen itsenäistyneiden maiden (entisen Neuvostoliiton maat) talouksista kasvavat jopa kovempaa tahtia. Myös OECD (2004a) näkee Venäjän taloustilanteessa tiettyjä ongelmia. Venäjä pyrkii monipuolistamaan vientirakennettaan, mutta sitä seikkaa ei käy kiistäminen, että Venäjällä on suhteellinen etu juuri luonnonvaroissa. OECD kuitenkin arvioi, että tämän sektorin viennin kasvu saattaa kirvoittaa Venäjän kauppakumppanit protektionistisiin toimiin. OECD:n mukaan Venäjän öljyvarat ovat suhteellisen rajalliset ja viennin kasvu saattaa aiheuttaa jopa hintasodan OPECIN piirissä. Näin ollen Venäjän pitäisikin löytää muita korvaavia vientisektoreita. OECD:n mukaan kaasu voisi korvata öljyn vientiä, sillä Venäjällä on maailman suurimmat kaasureservit. Tämän sektorin kehittämistä vaikeuttaa sen monopolisoitunut omistusrakenne sekä tiukka säätely. Vientisektorin lisäksi OECD näkee palvelusektorilla selviä kehittämisen mahdollisuuksia, jotka voisivat kiihdyttää kasvua Venäjällä.

Kuvio 7. Venäjän viennin rakenne vuonna 2003.

Lähde: OECD 2004a.

Nykyinen tuotanto- ja teollisuusrakenne, joka nojaa vahvasti luonnonvarojen vientiin, tekee Venäjän talouden herkäksi muutoksille. OECD (2004a) katsookin, että hyvän finanssi- ja rahapolitiikan hallintaa ei voi kyllin korostaa Venäjän suotuisan talouskehityksen jatkumiseksi. Venäjän talouskehityksen ja kaupan ministeriö arvioi, että nykyisen talouskasvun ylläpitäminen on vaikeaa, mikäli se nojaa vain ulkomaisiin suhdanteisiin. Niinpä ministeriö onkin esittänyt suurien infrastruktuurihankkeiden toteuttamista, kuten satamien, teiden, lentokenttien sekä öljy- ja kaasuputkien rakentamista ja korjaa-

mista. Tähän asti investoinnit ovat kohdentuneet mm. polttoainesektorille, kemian- ja metallurgian teollisuuteen ja sähköntuotantoon. Vain alle 10 % investoinneista on kohdentunut koneenrakennustuotantoon (Finpro 2004).

Venäjän yksityistämishjelma on saatettu pääpiirteissään loppuun, mutta Venäjän valtio omistaa edelleen merkittäviä osia mm. energia- ja tietoliikennesektoreilla sekä pankeista. Yksityistämistä ovat hidastaneet joissakin tapauksissa toimialaministeriöt, mutta myös myytävien yritysten arvon määrittelyssä on ollut vaikeuksia (Finpro 2004). Venäjä on asettanut tavoitteekseen vuonna 2005 saada yksityistämisestä tuloja valtion kassaan noin 40 miljardia ruplaa. Venäjän talouden rakenteiden uudistukset ovat kuitenkin olleet hitaita. Esimerkiksi keväällä 2004 aloitettiin valtionhallinnon suuri organisaatio-uudistus, joka haittasi ministeriöiden ja niiden alaisten laitosten toimintaa, mutta se ei näytä saavuttavan tavoitteitaan. Julkisen hallinnon rakenteiden ja vastuunjaon selkeyttäminen on yhä kesken. Myös yritysten yksityistäminen ja uudistaminen jäi vuonna 2004 puolitiehen (Bofit 1/2005).

Investointi- ja omistussuoja ovat edelleen riittämättömiä Venäjällä vaikeuttaen ulkomaista investointitoimintaa. Vuonna 2003 Venäjälle tehtiin Venäjän keskuspankin mukaan yhteensä 1,1 miljardin dollarin edestä suoria investointeja, kun vastaavasti Viroon tehtiin suoria investointeja vain viidenneksen vähemmän eli 0,9 mrd. dollaria. (Finpro 2004, Maailmanpankki 2004). Tosin Venäjän valtion tilastokomitean (Goskomstat) mukaan ulkomailta vuonna 2003 virranneiden ulkomaisten sijoitusten arvo oli 6,8 mrd. dollaria. Osittain tilastoeron selittää se, että tilastokomitea raportoi Venäjälle tehdyt suorat sijoitukset bruttomääräisinä eli niistä ei ole vähennetty ulkomaille kotiutettuja sijoituksia, kun vastaavasti keskuspankin maksutasetilastoissa sijoitusvirrat ovat nettomääräisiä (Lainela 2004). Vuonna 2004 suorissa investoinneissa on tapahtunut selvää piristymistä, ja ne kohosivat 9,4 miljardiin dollariin. Tässä oli kasvua edellisvuoteen verrattuna 39 %. Puolet kaikista sijoituksista kohdistui teollisuuteen ja niistä puolet polttoaineteollisuuteen. Eniten ulkomaisia sijoituksia tuli Luxemburgista, Isosta-Britanniasta ja Kyprokselta (BOFIT 10/2005).

Tuonti on kasvanut Venäjällä viime vuosina vähintään samaa tahtia kuin käytettävissä olevat tulot. Samalla kun talouskasvu nostaa elintasoja, näyttää väistämättömältä, että tuontikysynnän kasvu jatkuu vahvana. Valuutan vahvistuminen edesauttaa tuontituotteiden kysynnän nousua. Tällä erää vaihtotaseen ylijäämä on huomattava, jota edesauttaa nykyiset hintasuhteet, mutta tuonnin dollarimääräinen kasvu nykyistä tahtia ja viennin kohtuullinen viiden prosentin kasvu sulattaisi vaihtotaseen ylijäämän melko nopeasti OECD:n (2004a) arvion mukaan.

Venäjän väestön reaalitytulot kasvoivat vuonna 2004 keskimäärin yli 8 %. Rikkaimman desiilin reaalitytulot kasvoivat 12 % ja alimman desiilin tulot kasvoivat vain 6 %. Köy-

hyysrajan alittavan väestön määrä pienentyikin vuonna 2004 viidenneksestä 18 prosenttiin. Köyhemmät ovat keskimäärin kuitenkin entistäkin köyhempiä (BOFIT 9/2005). Palkkojen ja tulojen kasvu on merkinnyt, että köyhyys on selvästi vähentynyt Venäjällä. Köyhyyden vähentymistä on edesauttanut myös työttömyysasteen painuminen noin yhdeksään prosenttiin vuonna 2003 (OECD 2004a). Rikkaiden ja köyhien väliset tuloerot ovat kasvaneet Venäjällä selvästi reilun kymmenen vuoden aikana. Kun vuonna 1991 Venäjän Gini-kerroin oli 0,26 (kuvaava tulonjaon tasaisuutta, sitä pienempi, mitä tasaisempi tulonjako), niin vuonna 2004 se oli jo 0,4.

Valtion työntekijät ansaitsevat vain 2 000 ruplaa (noin 60 euroa) kuussa, eikä talouskasvu ole poistanut ns. ”working poor” luokkaa, johon kuuluu etenkin nuoria aikuisia. Keskiverto venäläiset uskovat taloudellisen tilanteensa kohentuneen viime vuosina. Kuluttajien luottamus on heijastunut myös kulutuksen nousuna (OECD 2004a). Vaikka kulutus on noussut eniten kaikkien köyhimmissä sosiaaliryhmissä, ei puhtaasti taloudelliset asiat kuten syrjäytyminen terveydenhuollosta ja koulutuksesta ovat muuttuneet yhä akuutimmiksi ongelmiksi (Maailmanpankki 2004).

Vaikka Venäjän valtiontalous on tällä hetkellä hyvin ylijäämäinen, ei tilanne välttämättä jatku yhtä suotuisasti. Finanssiministeri Aleksei Kudrinin arvion mukaan vuoden 2006 budjetti olisi jo 500 miljardia ruplaa alijäämäinen (yli 13 mrd. euroa). Budjetin alijäämäisyys johtuisi hallituksen menoja lisäävistä päätöksistä eli lähinnä sosiaalietuuksiin kuuluvista uudistuksista. Esimerkiksi palkkoja ja eläkkeitä korotetaan jo tänä vuonna jopa kymmeniä prosentteja. Viimeksi Venäjän federaatiobudjetti oli alijäämäinen vuonna 1999 (Bofit 9/2005).

Venäjän talouden riskit eivät liity vain tuotannon nojaamiseen muutamaan avainsektoriin tai öljynhinnan vaihteluun. Korruptio on edelleen Venäjällä yleistä, ja maa sai kyseenalaisen kunnian olla sijalla 86. korruptoituneiden maiden joukossa, kun kaikkiaan vertailussa oli 133 maata. Suomi on tässä vertailussa ykkösenä maailman vähiten korruptoituneena maana (Finnpro 2004). Esimerkiksi Venäjän valtiosyyttäjän Vladimir Ustinovin mukaan korruptiorikosten määrä lisääntyi vuonna 2004 viidenneksen edellisvuodesta, kun kaikkien rikosten määrä kasvoi vastaavasti 5 %. Venäjän valtiosyyttäjä kehotti Venäjää uudistamaan lainsäädäntöään YK:n ja Euroopan neuvoston yleissopimuksia vastaaviksi, jotta korruptio saataisiin paremmin kuriin ja talouskasvun yksi este murettua (BOFIT 6/2005).

Demokratian ja markkinatalouden välistä yhteyttä korostetaan usein, jotta talous voisi kehittyä tasapainoisesti eteenpäin. Ns. oligarkien keskeinen asema Venäjän taloudessa hidastaa taloudellisia uudistuksia ja samalla maan demokratisoitumista. Venäläiset oligarkit hallitsevat luonnonvaroihin perustuvia yrityksiä. Näiden yritysten keskittyneisyys on hyvin korkea. Oligarkien johtamat yritykset toimivat kuitenkin tehokkaammin kuin

muiden venäläisten omistajien yritykset. Tyypillinen ongelma keskusjohtoisista järjestelmistä luopuvissa maissa on ollut poliittisen järjestelmän demokratisoitumisen jääminen puolitiehen, jolloin päädytään yksipuolue- ja monipuoluejärjestelmän puoliväliin. Venäjä ei näytä tekevän tässä poikkeusta. Poliittinen demokratia lisääntyy yleensä sen jälkeen kun finanssisektori vapautuu, kilpailupolitiikka sekä markkinoillepääsy helpotuvat ja keskiluokka kehittyy. Oligarkien ja poliittisten byrokraattien tärkeysjärjestyksessä nämä asiat eivät kuitenkaan ole kovin korkealla sijalla (Guriev & Rachinsky 2005). Mikäli taas Venäjälle ei muodostu merkittävää keskiluokkaa, niin laajamittaista kulutusyhteiskuntaa ei myöskään kehity.

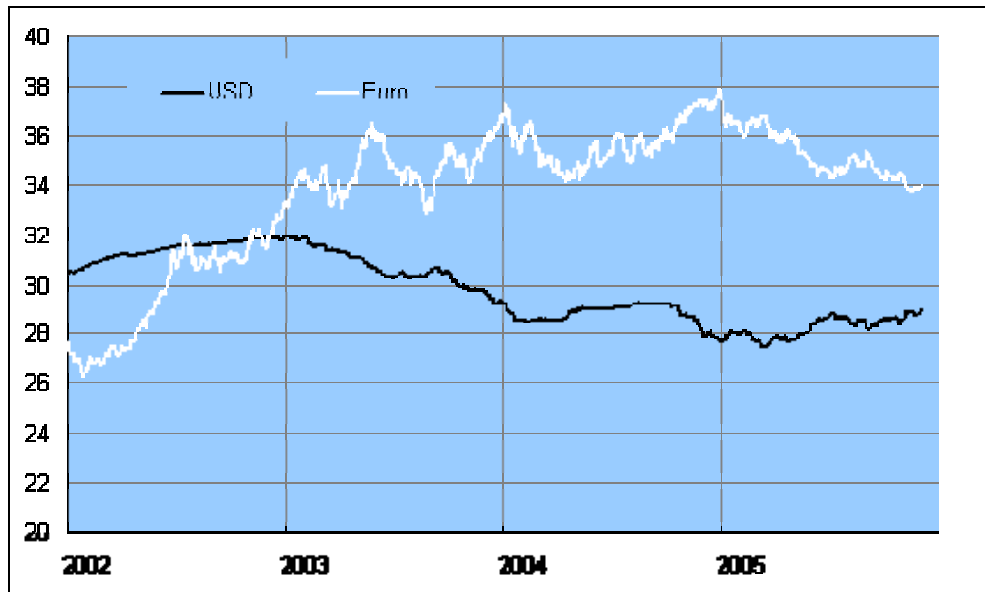
2.3. Venäjän markkinat vientikohteena

Elintason noustessa tuontihyödykkeiden kysyntä yleensä kasvaa. Näin on käynyt myös Venäjällä, mikä tekee siitä kiinnostavan kohteen viejäyrityksille. Venäjän tuonti kasvoi vuosien 1999-2004 välillä yli kaksinkertaiseksi noin 96 miljardiin dollariin. Se on siten ylittänyt jo Venäjän talouskriisiä edeltäneen tason. Tuonnin kasvu on jatkunut myös vuonna 2005. Tammi-kesäkuussa tuonnin arvo kasvoi 28 % yltäen 54 miljardiin dollariin. Eniten kasvua oli koneiden laitteiden tuonnissa (40 %). Elintarvikkeiden tuonti lisääntyi 19 % edellisvuoden vastaavaan nähden (BOFIT 8-9/2005).

Venäjän tuonti on volyymilla mitattuna kasvanut viime vuosina 15-30 %, mikä on selvästi nopeampi tahti kuin kotimaisen tuotannon kasvu, joka on ollut 4-12 prosentin vaiheilla. Ruplan vahvistuminen ja kova tuontikysyntä onkin asettanut kotimaiset tuotteet haasteelliseen kilpailutilanteeseen (BOFIT 11/2005). Tällä haavaa näyttää siltä, että tuontikysyntä tulee jatkumaan voimakkaana myös lähivuosina, sillä talouskasvu jatkuu voimakkaana, energian hinta pysyy korkealla ja ruplan vahvistuminen jatkuu. Esimerkiksi Kansainvälinen valuuttarahasto IMF (2005) arvioi, että Venäjän talous kasvaisi 5,3 % vuonna 2006.

Ruplan nimelliskurssi heikentyi lievästi vuonna 2005 dollariin nähden, mutta euroon nähden rupla on vahvistunut selvästi. Mikäli Venäjän suhteellisen korkea inflaatio puhdistetaan pois, niin rupla on reaalisesti vahvistunut kumpaankin valuuttaan nähden. Tämä on edesauttanut tuontituotteiden kysynnän kasvua. Asiantuntija-arvioiden mukaan ruplan kurssi vahvistuminen jatkuu myös tulevaisuudessa. Venäjän keskuspankki uskoo ruplan vahvistuvan vuonna 2006 peräti 9 %. Venäjän keskuspankki on ilmaissut sallivansa ruplan vahvistumisen yhtenä keinona inflaation hillitsemiseksi. Lisäksi Venäjän keskuspankki on arvioinut, että ruplan vahvistumisella ei pitäisi olla merkittävää vaikutusta talouskasvuun (BOFIT 12/2005b, 11/2005b).

Kuvio 8. *Ruplan kurssin suhde euroon ja dollariin.*

Lähde: Suomen Pankki.

Venäjän talouskasvun jatkuessa yhtä suotuisana kuin tällä hetkellä ja ruplan vahvistuessa tuontikysyntään on helppo ennustaa kasvua. Näin ollen vientiyritysten näkymät ovat näyttävät hyviltä. Venäjän kauppapolitiikka on kuitenkin ollut viime vuosina hieman arvaamatonta, mikä on vaikeuttanut ulkomaisten tuotteiden markkinoillepääsyä. Tällä haavaa näyttääkin siltä, että lyhyellä aikavälillä yleistalouden näkymät eivät ole Venäjälle viennin esteenä vaan mahdolliset ongelmat ovat luonteeltaan kauppapoliittisia. Kauppapolitiikan kysymyksiä käsitellään tarkemmin tutkimushankkeen toisessa osassa.

3. VENÄJÄN MAATALOUDEN JA ELINTARVIKEMARKKINOIDEN RAKENNE

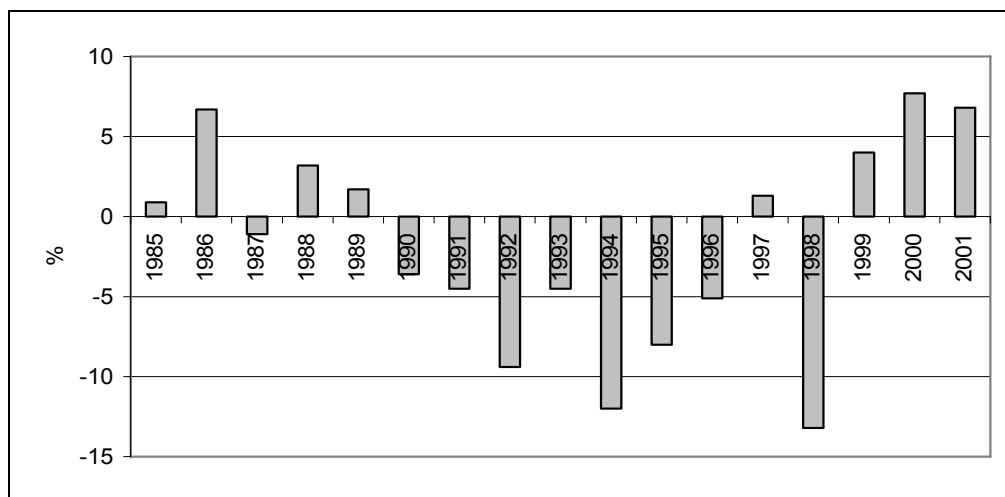
Reilut kymmenen vuotta sitten alkanut Venäjän maataloussektorin uudistaminen on edelleen kesken. Neuvostoliiton kaatuminen ja sosialismin kumoutuminen vuonna 1991 aiheuttivat suuria muutoksia myös maataloussektorilla. Vuonna 1992 aloitettiin uudistukset, jotka merkitsivät maatalousmaan ja maatilojen yksityistämistä. Muun muassa kolhoosien ja sovhoosien työntekijät sekä eläkeläiset saivat mahdollisuuden maatalousmaan hankkimiseen. Kukaan ei saanut merkittyä maa-aluetta, vaan ennemminkin option saada halutessaan maata tietyltä alueelta. Vuosina 1992-1994 jaettiin noin 12 miljoonaa tällaista osuutta (optiota). Noin 300 000 kotitaloutta käytti oikeutta vetäytyä maatilayrityksistä ja aloittaa omalla tilalla perheviljely. Loput maaseudun työlliset jäivät töihin maatilayrityksiin. Suurimmassa osassa tapauksista he antoivat ns. leasing-järjestelmällä maansa (optionsa) maatilayritysten käyttöön (Serovala 2005).

Toinen merkittävä muutos maa- ja elintarvikesektorilla oli hintojen vapauttaminen ja hintatukien merkittävä vähentäminen. Elintarvikkeiden tuet, jotka ennen muodostivat noin 60-80 % vähittäishinnoista, alenivat merkittävästi. Kuluttajille tämä merkitsi elintarvikkeiden merkittävää kallistumista ja samalla elintarvikkeiden kysynnän selvää putoamista. Hintojen vapauttaminen merkitsi myös panoshintojen rajua kasvua, jotka suunnitelmatalouden aikana olivat alle maailmanmarkkinahintatason. Koska Venäjän maa- ja elintarviketalouden markkinarakenteet olivat täysin kehittymättömiä 1990-luvun alussa, ajautui maataloussektori taantumuksen tilaan. Suunnitelmatalouden aikaan valtio ohjasi koko elintarvikeketjua, mutta markkinatalouden alkutaipaleella vastaavaa toimivaa ketjua ei ollut olemassa. Näin ollen tuottajien oli vaikeaa saada tuotteensa markkinoille. Tämä avasi portit elintarviketuonnille, joka nousikin markkinatalouden alkuvuosina korkealle tasolle (Serovala 2005).

1990-luvun alussa uskottiin, että maatalouden yksityistäminen ja tukien poistaminen johtaisivat tuotannon alentumiseen ja tuottavuuden nousuun. Uudistuksen myötä tuotanto kyllä laski, mutta tuottavuus ei kohonnut odotetusti. Tuotannon lasku päättyi useimmilla tuotantosektoreilla vasta viime vuosikymmenen lopussa (Osborne et al. 2002). Venäjän maataloussektorin heikkoon toipumiseen on useita syitä. Ensiksikin maatalous oli jo Neuvostoliiton aikaan talouden akilleenkantapää, ja sen siirtyminen markkinatalouteen on muihin talouden sektoreihin verrattuna edennyt hitaasti. Toiseksi kannattavuus ja tuottavuus on ollut maataloussektorilla heikkoa, joten sektori on vetänyt heikosti pääomaa ja ammattitaitoisia työvoimaa. Näiden syiden seurauksena teknologia on jälkeenyäännyttä ja liikkeenjohdolliset taidot maataloussektorilla ovat myös puutteelliset. Kun oikeudellisten (mm. maanomistukseen liittyvien) asioiden tulkinta on ollut sektoril-

la horjuvaa, ja maaseutu kärsinyt samalla sosiaalisista ongelmista, ei maatalous ole päässyt osalliseksi siihen samanlaiseen kasvuun kuin talouden muut osa-alueet (Hockmann & Kopsidis 2005).

Kuvio 9. Venäjän maataloustuotannon kasvuvauhti (%) vuosina 1985-2001.

Lähde: Goskomstat.

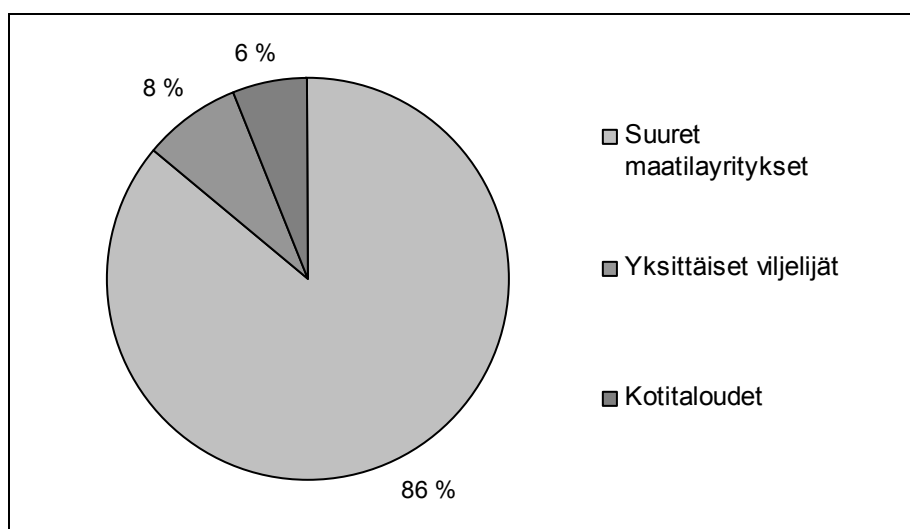
Venäjän maatalouden eräs suurimmista ongelmista on rakennemuutosten hidas läpivienti. Tappiollisia maatiloja on edelleen paljon ja maatalous työllistää liikaa työntekijöitä, joiden työpanos on vaatimaton. Tiloja pidetään edelleen yllä keinotekoisesti (valtio ei peri saataviaan), jolloin työmotivaatio on heikkoa ja tuottavammalta työltä viedään resursseja pois. Tuotannon tehostumista estää vanhentunut laite- ja konekanta, joten investointitarve on suuri. Alueiden järkevää erikoistumista haittaa edelleen voimassa oleva omavaraisuusajattelu, joten alueet pyrkivät tuottamaan lähes kaikki tarvitsemansa maataloustuotteet itse. Maataloustuotteiden ja -maan markkinat eivät kykene välittämään ajantasaista informaatiota potentiaalisille ostajille ja myyjille. Yleisemmin talouteen liittyviä ongelmia ovat puutteet infrastruktuurin ja rahoitusmarkkinoiden kehityksessä (Tekoniemi 2003).

Venäjän maatalous kääntyi kuitenkin 1990-luvun lopulla kasvuun. Maataloustuotanto ja maatalouden pääomainvestoinnit kasvoivat vuosina 2000-2002 keskimäärin kuuden prosentin vauhdilla. Yleisen talouskehityksen piristymisen ja Venäjän kilpailukyvyyn parantumisen lisäksi kasvua edistivät otolliset sääolosuhteet, viljelyalan supistumisen lakkaaminen ja tuottavuuden kääntyminen hienoiseen nousuun. Venäjän talouskriisi 1998 antoi merkittävän sysäyksen kotimaisen tuotannon piristymiselle, kun tuontituotteet kallistuivat kuluttajien kannalta merkittävästi. Kasvua auttavat jatkossa lainsäädännön uudistukset sekä maatalouden leasing- ja luototusjärjestelmien kehittyminen. Venäjän maatalousministeri Alexei Gordeyev arvioi, että kannattamattomien maatilojen osuus olisi laskenut 88 prosentista 33 prosenttiin viimeisen viiden vuoden aikana. Li-

säksi hallitus on uudelleenjärjestänyt maatilayritysten lainoja 60 miljardin ruplan edestä. Ministeri kuitenkin myönsi, että maaseudun pysyvä köyhyys on edelleen ratkaisematon ongelma (East Europe 12/2005).

Kuviossa 10 on kuvattu Venäjän maatilojen rakennetta, ja kuviossa 10 eri tilamuotojen osuutta koko maataloustuotannosta vuonna 2000. Suurilla maatilayrityksillä on hallussaan yli 85 % maatalousmaasta Venäjällä. Yksittäisillä maanviljelijöillä on hallussaan 8 % maatalousmaasta ja loput 6 % kuuluu kotitalouksille. Suuret maatilayritykset ovat entisiä kolhooseja ja sovhooseja. Ne ovat keskenään erilaisia ja ne ovat erikoistuneet viljelemään yleensä viljaa, öljykasveja ja sokerijuurikasta. Näiden tilojen osuus edellä mainittujen kasvien kokonaistuotannosta Venäjällä onkin noin 90 % (Serovala 2005).

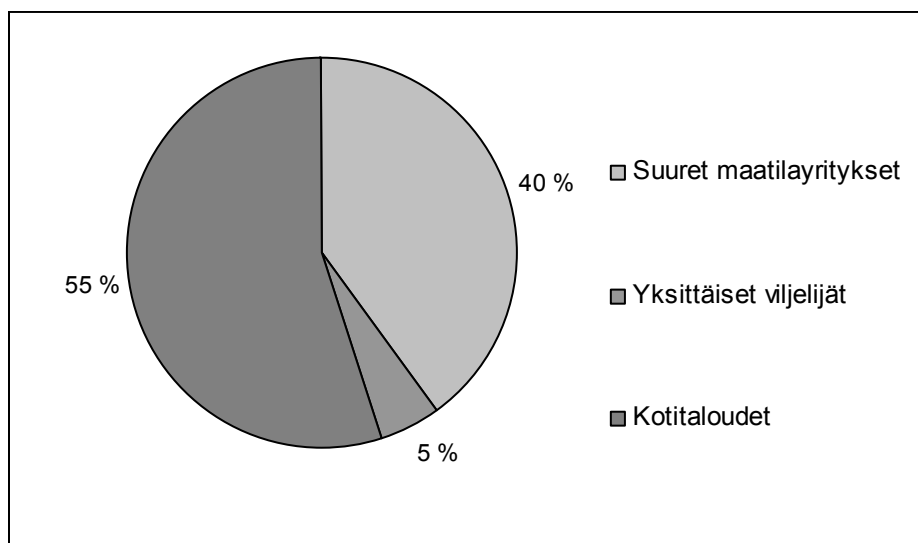
Kuvio 10. Eri maatilatyypin osuus koko maatalousmaasta vuonna 2000 (%).

Lähde: Goskomstat.

Kun verrataan eri maatilatyypin tuotantoa koko maataloustuotannon arvoon, kohoaa kotitalouksien osuus hyvin korkeaksi. Vuonna 2003 kotitalouksien osuus koko maataloustuotannon arvosta oli yli puolet. Suuret maatilayritykset, joiden omistuksessa on ylivoimaisesti suurin osa maasta, muodostivat vain 40 % maataloustuotannon arvosta. Suuri kotitarvepalstojen tuotanto on osaltaan seurausta Venäjän talouskriisistä, mutta se indikoi myös markkinatalouden puutteesta tällä sektorilla. Kotitalouksien tuotanto ei ole kuitenkaan merkittävästi kasvanut lukuun ottamatta esimerkiksi perunaa. Kotitalouksien tuotantoa kasvattaa keinotekoisesti myös se, että viljan hinta on noussut monta kertaa hitaammin kuin kotieläintuotteiden hinnat, ja tuotanto on puolestaan jakautunut epätasaisesti eri tilojen kesken. Suuret tilat keskittyvät kasvinviljelyyn, kun kotitaloudet harjoittavat enemmän kotieläintaloutta sekä hedelmien ja vihannesten viljelyä (Serovala 2005).

Kuvio 11. Eri maatilatyyppeiden osuus maataloustuotannon arvosta vuonna 2003 (%)

Lähde: Goskomstat.

Venäjällä on tapahtunut viime vuosina nopea periaatteellinen muutos maataloustuotannon kehittämisperiaatteissa. Perheviljelmää ei enää pidetä tavoitemallina, kuten maatalousuudistuksen alkuvaiheessa, vaan tavoite on perustaa suuria kaupallisia maatalousyrityksiä. Maataloussektorille onkin syntynyt ns. agroholding-yhtiöitä, joihin voi kuulua maatilayritys tai jopa kymmeniä maatilayrityksiä. Agroholdingit kuuluvat tavallisesti johonkin suurempaan teollis-taloudelliseen ryhmittymään, kuten Alfa-ryhmä, Gosnikorholding, Interros, Lukoil, Metalinvest tai Rusagro. Agroholding-yhtiöillä on taloudellisten liiketoimintatavoitteiden lisäksi joskus myös muitakin tavoitteita, kuten raaka-aineen saannin turvaaminen ryhmän muille yrityksille, yrityksen vakauden parantaminen monipuolistamalla toimintaa tai vaikkapa elintarvikkeiden saannin turvaaminen henkilöstölle. Agroholding-yhtiöiden myynti per yritys on keskimäärin noin 20 miljoonaa dollaria, ja myynti per yksittäinen maatilayritys puolestaan noin 2 miljoonaa dollaria (Serovala 2005).

Venäjän maataloussektorin tulevaisuus riippuu pitkälti suurimpien maatilayritysten kehityksestä. Nämä yritykset viljelevät useita tuhansia hehtaareja. Jos näiden tilojen tuotanto kehittyy suotuisasti, niin Venäjästä voi tulla myös globaalisti merkittävä tekijä maataloussektorilla (Hockmann & Kopsidis 2005).

Vuonna 2003 maatalous tuotti 5,2 prosenttia Venäjän bruttokansantuotteesta. Maatalouden kiinteän pääoman arvo on noin 1,2 trilioonaa ruplaa (noin 40 miljardia dollaria), joka on 4,4 prosenttia Venäjän talouden kiinteistä varoista (Finpro 2004). Maanviljelysmaata on Venäjällä kaiken kaikkiaan noin 216 miljoonaa hehtaaria, joka on 12,5 prosenttia maan pinta-alasta. Viljelty alue on noin 123 miljoonaa hehtaaria, joka on selvästi enemmän kuin EU-15 –maiden viljelyalue, mutta vähemmän kuin Yhdysvaltojen vilje-

lyala. Venäjän viljelyala on kuitenkin vuosi vuodelta supistunut, joten potentiaalia tuotannon nostamiseen on tältä osin (Finpro 2004). Venäjän siirryttyä suunnitelmataloudesta markkinatalouteen on maataloustyöntekijöiden määrä alentunut viidenneksen. Samalla työntekijöiden määrä suurimmilla tiloilla on vähentynyt 60 % (Liefert et al 2005). Maataloudessa ja koko elintarviketeollisuudessa työskentelee noin 15 miljoonaa henkilöä, mikä on noin 15 % työvoimasta. Tämän lisäksi arvioidaan, että noin 23,5 miljoonaa ihmistä kasvattaa tuotteita omaan käyttöönsä (Finpro 2004).

Taulukko 2. Venäjän, EU-15 ja USA:n maataloussektorin vertailu vuodelta 2002.

	Maatalousmaa (1 000 ha)	Viljelty alue (1 000 ha)	Maatalouden työlliset (1 000)
Venäjä	216 651	123 465	15 271
EU-15	140 987	74 124	16 401
USA	411 863	176 018	6 303

Lähde: Faostat.

Venäjällä pyritään määrätietoisesti kehittämään omaa maataloustuotantoa. Vuosille 2003-2005 laaditussa talousohjelmassa pyritään mm. maataloustuotannon laadun ja kilpailukyvyn kohentamiseen, viennin edistämiseen sekä kotimaisen elintarviketalouden suojelemiseen tullipolitiikan avulla. Lisäksi ohjelmassa mainitaan, että Venäjällä pyritään saavuttamaan omavaraisuus kymmenen vuoden aikana maidon ja maitotuotteiden, viljan, siipikarjanlihan, vihannesten ja perunoiden tuotannossa. Ohjelmassa ei kuitenkaan täsmennetä, minkä tuotteiden vientiin Venäjä aikoo panostaa tulevaisuudessa (Tekoniemi 2003).

Maatalouden kehittämisohjelmassa painotetaan maatalouden markkinaolojen muodostamisen tärkeyttä ja suurien tilojen kehittämistä vertikaalisen integraation avulla. Suuret – usein pääasiallisesti muilla toimialoilla operoivat yritykset – ovatkin sijoittaneet maatalouteen tavoitteenaan luoda aukoton vertikaalinen toimitusketju, jota ne pystyvät hallinnoimaan maatilatasolta vähittäiskauppaan saakka. Tällaisella tuotannon ja jakelun katkeamattomuudella on suuri merkitys Venäjän kaltaisessa maassa, jossa maatalouden tuotanto- ja jakeluportaat ovat vielä varsin kehittymättömiä. Venäjän vuoteen 2010 ulottuvassa talousohjelmassa tehokkaan maatalouden edellytyksiin kuuluu yksityisomistuksen kehittäminen ja tasapuolinen kilpailu. Tasapuolisen kilpailun edistämiseksi alueiden väliset kauppavirrat pyritään vapauttamaan. Maataloustuotteiden vientiä tuetaan ja protektionistisia toimenpiteitä harjoitetaan ”järkevässä puitteissa”.

Venäjän pyrkimykset maataloustuotannon kasvattamisesta ja omavaraisuuden saavuttamisesta tietyissä tuotteissa ovat kovia tavoitteita. Tavoitteiden saavuttamiseen vaikuttaa myös panosmarkkinoiden toiminta, maanomistukseen liittyvät kysymykset sekä tukipolitiikka.

Maatalouden panossektorilla on Venäjällä tiettyjä rakenteellisia ongelmia. Erilaiset tukiohjelmat niin valtakunnalliset kuin alueellisetkin, jotka ovat tarkoitettu viljelijöiden panoshankintojen tukemiseen, vaikeuttavat panosmarkkinoiden vapaata toimintaa. Tukea saadakseen viljelijät joutuvat kuitenkin valitsemaan lannoitteet, maatalouskoneet ym. suppeammasta tarjonnasta. Toisaalta valtio ei enää toimi suoraan panosten toimittajana, vaan uudet panosten hankintakanavat ovat löytämässä tiensä viljelijöiden käyttöön. Markkinat eivät kuitenkaan toimi vielä kovinkaan tehokkaasti, mikä on edesauttanut vertikaalisen integraation syntymistä Venäjän maatalous- ja elintarvikesektorille. Rakenteellisten ongelmien lisäksi viljelijöitä vaivaa taloudellisten resurssien puute, joka vaikeuttaa mm. rehujen, lannoitteiden ja siemenien hankintaa. Niinpä Venäjän maatalous onkin varsin ekstensiivistä. Edullisimmilla tuotannontekijöillä eli maalla ja työllä korvataan kalliimpia tuotannontekijöitä (Seroval & Shick 2005).

Venäjän maataloudessa on suuri laitetarve tällä hetkellä. 1990-luvun alkupuolelta lähtien maatalouden konekanta on supistunut, koska maatilat eivät ole rahoitusongelmien takia pystyneet uusimaan kalustoaan. Tilannetta kuitenkin helpottaa valtion myöntämä rahoitustuki ja leasing-ratkaisut. Koko konekanta traktoreista työkoneisiin on sekä laadullisesti että määrällisesti riittämätöntä. Viimeisen 15 vuoden aikana konekanta on puolittunut; esimerkiksi traktoreita on enää vain 46 % vuoden 1990 määrästä ja kylvökoneita 41 %. Vuonna 2004 traktoreita oli 564 000, kun niitä oli vielä vuonna 2001 noin 800 000. Kun nykyisistä traktoreista yli 70 % on yli 10 vuotta vanhoja, niin asiantuntija-arvioiden mukaan Venäjä tarvitsisi pian noin 700 000 traktoria ja ainakin 100 000 leikkuupuimuria. Venäläiset maatalouskonevalmistajat eivät pysty vastaamaan kysyntään edes määrällisesti (Finpro 2005). Maatalouden panosteollisuus on Venäjällä hyvin keskittynyttä. Sekä panostuotteiden valmistus että myynti ovat keskittyneet muutamien yritysten käsiin. Esimerkiksi viisi suurinta traktorien valmistajaa pitävät lähes 90 prosentin markkinaosuutta ja maatalouskoneiden myynnistä Rosagrosnadin osuus on peräti 75 %. Panosten hankintakanavat ovatkin muuttuneet. Esimerkiksi agroholding-yhtiöt saavat panoksia mm. emoyhtiöltään eli lähinnä kaupallisista holdingyhtiöistä, joiden bisnesstrategiaan kuuluu myös maatalous (Seroval & Shick 2005).

Kotimaisen laitevalmistuksen puutteita korvataan tuonnilla. Vuonna 2004 Venäjälle tuotiinkin maatalouskoneita yli 600 miljoonan dollarin arvosta. Todellisuudessa tuonnin arvo arvioidaan olevan noin kolmanneksen suurempi, sillä tulliselvitykset eivät kerro koko totuutta. Tuoduista maatalouskoneista 44 % oli Saksasta. Jotkut laitevalmistajat ovat aloittaneet tuotannon myös Venäjällä. Koneiden kysyntä on rahoitusongelmien vuoksi vielä tarvetta vähäisempää ja etenkin pienempien tilojen on vaikea saada pankkilainoja. Suuret maatilat saavat sen sijaan helpoimmin ulkoista rahoitusta (Finpro 2005).

Lannoitteiden käyttö vähentyi Venäjällä rajusti markkinatalouteen siirryttäessä. Lannoitteiden hintojen noustessa ja taloudellisten resurssien puutteessa lannoitteiden käyttö

väheni peräti 85 % vuosien 1990 ja 2002 välillä. Toisaalta panoshintojen nousulla oli myös se myönteinen seuraus, että panoksia käytetään paljon tehokkaammin kuin ennen. Esimerkiksi kaikki tiloille hankitut lannoitteet myös todella käytetään toisin kuin vanhan järjestelmän vallitessa. Myös maatalouskoneiden käytössä on tapahtunut muutoksia. Kun aiemmin tiloilla oli lähes kaikki tarvittavat koneet, niin nykyään urakointipalvelut mm. sadonkorjuussa ovat yleistyneet (Seroval & Shick 2005).

Venäjän maatalousmaan omistusjärjestelyiden selvittäminen ja lainsäädännön uudistaminen ovat haasteellisia Venäjän maataloussektorilla. Vuoden 2001 lokakuussa hyväksytyn maareformin vaikutukset jäivät lähinnä symboliselle tasolle, sillä se kosketti alun perin vain 5 % Venäjän maa-alueesta maatalousmaan jäädessä lain ulkopuolelle. Maatalousmaan osto- ja myyntimarkkinoille luotiin perusta heinäkuussa 2002 hyväksytyssä laissa (astui voimaan 24.1.2003). Laki säätelee maatalousmaan hallussapitoon, käyttöön ja vaihdantaan liittyviä oikeussuhteita ja mahdollistaa ensimmäisen kerran vuoden 1917 jälkeen maatalousmaan myynnin yksityisomistukseen. Tosin ulkomaisilta toimijoilta evättiin edelleen oikeus maatalousmaan omistukseen. Ulkomaalaisilla on kuitenkin mahdollisuus vuokrata maatalousmaata enimmillään 49 vuodeksi. Uusi laki antoi myös maatilan harjoittajalle oikeuden käyttää maata luoton vakuutena (Finpro 2004, OECD 2004).

Taulukko 3. *Venäjän tärkeimmät maataloustuotannon alueet vuonna 2002. (Liitteessä 2 Venäjän kartta)*

Alue	Maataloustuotanto, mrd. ruplaa
Krasnodarin alue	66,2
Bashkortostan	44,1
Tatarstan	40,3
Rostovin alue	37,4
Altain aluepiiri	31,8
Moskovan alue	31,6
Stavropolin aluepiiri	27,1
Novosibirskin alue	26
Saratovin alue	25,4
Volgogradin alue	24,6
Muut alueet	674,8
Koko Venäjä	1029,3

Lähde: Regiony Rossii 2003 (Goskomstat).

Käytännössä maatalousmaan kauppa riippuu pitkälle siitä, millaista politiikkaa keskushallinto harjoittaa ja millaisia tukia se maataloudelle tarjoaa. Uusi laki antaa myös alueellisille viranomaisille huomattavan suuren toimivallan lain täytäntöönpanon suhteen, mm. mahdollisuuden rajoittaa yksityisomistuksessa olevan maatalousmaan sallitua enimmäismäärää yhden hallintopiirin alueella. Laajojen toimivaltuuksiensa turvin

alueviranomaiset voivat valvoa maatalousmaan markkinoita esimerkiksi maakauppoja lykkäämällä ja luomalla erilaisia byrokraattisia esteitä. Toistaiseksi riskit siirtyä maatalousmaan omistajaksi ovat vielä suuret ja useimmat viljelijät ovat edelleen maan vuokraamisen kannalla.

Maatalouden mahdollisuudet ja maanomistukseen liittyvän lainsäädännön uudistaminen lisää investoijien mielenkiintoa maataloutta kohtaan. Investointimahdollisuuksia selvittävät venäläisten suuryritysten (oligarkit) ohella myös esimerkiksi ulkomaiset elintarvikkeiden jalostajat, jotka varmistaakseen laadukkaiden raaka-aineiden saannin ovat kiinnostuneita investoimaan maatalouteen. Venäläisistä investoijista merkittävin on Interros-investointiyhtiön perustama maatalousalan holding-yhtiö Agros.

Valtion maataloudelle budjettien kautta ohjaamien tukien arvo on Venäjällä noin yksi prosentti maan bruttokansantuotteesta. Se on huomattavasti vähemmän kuin useimmissa muissa maissa. Venäjän maatalousministerin mukaan Venäjä tukee tuotantoaan noin 10 dollarilla hehtaaria kohden, joka on moninkertaisesti vähemmän kuin EU:ssa (East Europe 4/2004). Ongelmana Venäjällä on se, että suurin osa valtion avusta (jopa noin 80 %) menee maatalouden piirissä toimivan hallinnon tukemiseen, eikä maatalousyritysten avustamiseen. Venäjän hallitus suunnittelee maataloustukien lisäämistä ja se on ilmoittanut siitä myös WTO-neuvotteluiden yhteydessä. Venäjän maatalouden vahvuus onkin, että se on osoittanut selviytymiskykyä myös ilman valtioneuvostoa (Finpro 2004).

Venäjän maataloussektorilla on suuri tuotantopotentiaali, mutta optimistiset ennustukset tuotannon kasvusta eivät ole vielä realisoituneet. Eri sektoreiden tilannetta tarkastellaan lähemmin seuraavaksi.

3.1 Maidontuotantosektori

Tuotanto

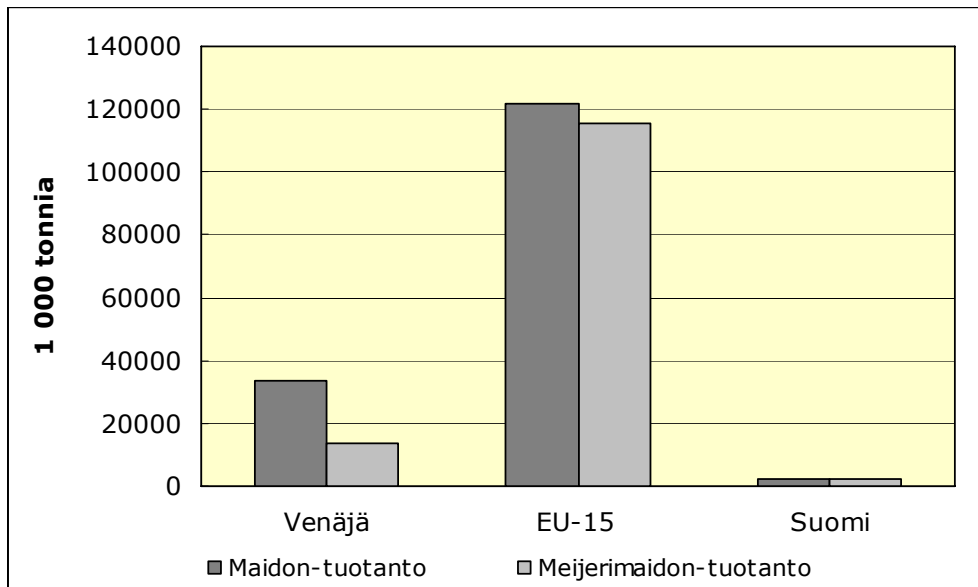
Venäjän maidontuotanto on tällä hetkellä huomattavasti vähäisempää kuin 15 vuotta sitten. 1990-luvun loppupuolella sektori elpyi jossain määrin vuosikymmenen alun romahduksesta, mutta sen jälkeen tuotanto ei ole kehittynyt yhtä suotuisasti. Tuottavuus maitotiloilla on edelleen heikko ja välttämättömiä investointeja tuotannon kehittämiseen ei juuri tehdä. Maidontuotanto oli vielä Neuvostoliiton aikaan maataloustuotannon johtava tuotantosuunta 55 miljoonan tonnin vuosituotoksella. Vuonna 2003 tuotanto oli pudonnut 32 miljoonaan tonniin, ja vuonna 2004 tuotannon arvioidaan edelleen laskevan. Eräs looginen syy maidontuotannon alenemisessa on ollut lypsylehmien vähentyminen puoleen (22 miljoonaan) vuoden 1990 tasosta. Esimerkiksi vuonna 2003 karjan

määrä aleni 4 % heikon viljasadon vuoksi. Kun rehua oli vähän tarjolla, lisääntyivät myös teurastukset (Agra Europe 2.4.2004).

Maidon tuotantokustannukset vaihtelevat suuresti Venäjällä olleen 159-831 ruplaa/100 kg. Tuotantokustannuksiin vaikuttavat erot työ-, rehu- ja pääomakustannuksissa sekä lehmien tuottavuudessa ja käytetyssä teknologiassa (Mokshina 2005). Venäläiset maitotilat ovat jossain määrin kahtiajakautuneita nykyään. Pienempi osa tiloista on dynaamisia tiloja, joilla on taloudelliset mahdollisuudet ottaa käyttöönsä uutta tuotantoteknologiaa. Suurempi osa tiloista on kuitenkin kykenemättömiä näiden investointien tekemiseen. Ulkomaiset yritykset ovat olleet myötävaikuttamassa dynaamisten maitotilojen kehittämisessä, jotta niiden tuottama maito täyttäisi meijerien laatuvaatimukset. Käytännössä apu on tarkoittanut esimerkiksi kylmätankkien hankkimista maatiloille. Investointikustannukset on sitten maksettu takaisin maitotoimituksilla. Näillä investoinneilla on ollut huomattava vaikutus maidon laadun kohoamiseen. Esimerkiksi hollantilaisella meijeriyrityksellä Campinalla korkeimman laatuluokan maidon osuus kokonaistuotannosta on noussut Venäjällä kuudesta prosentista 55 prosenttiin viimeisen neljän vuoden aikana (Dries et al. 2004). Ulkomaisten yritysten luoma dynamiikka Venäjän maitosektorille on kuitenkin alueellisesti rajallinen. Nämä yritykset sijoittuvat yleensä Moskovan ja Pietarin seuduille, jotka eroavat melkoisesti muista Venäjän alueista (Dries et al. 2004).

Puolet Venäjällä tuotetusta maidosta saadaan kuitenkin syrjäisiltä yksityisiltä tiloilta, joiden tuottama maito ei yleensä kelpaa teolliseen prosessointiin. Arvioiden mukaan pienten yksityisten tilojen tuottamasta maidosta vain alle 15 % myydään jatkojalostukseen (Dries et al. 2004). Pääsääntöisesti suurimmilla tiloilla tuotettu maito sen sijaan käytetään jalostuksessa. Tämä tuotanto kattaa on noin 47 % maidon kokonaistuotannosta (Agra Europe 2.4.2004).

Kuvio 12. Venäjän, Suomen ja EU-15-maiden maidon- ja meijerimaidontuotanto vuonna 2003.

Lähde: ZMP 2004, PTT.

Meijeriteollisuus on hyvin keskittynyttä Venäjällä. Pelkästään Moskovan ja Pietarin maidonjalostajat tuottavat yli 60 % koko maitotuotteiden tuotannon arvosta. Suuret yhtymätilat ovat keskittyneet Moskovan alueelle, sillä siellä investoinneille riittää rahoittajia. Moskova ja sen alue eivät kuitenkaan pysty tuottamaan riittävästi maitoa, vaan sitä tuodaan muilta Venäjän alueilta. Alueelliset tuottajat puolestaan mielellään markkinoivat maitonsa moskovalaisille jalostajille parempien kauppaehtojen vuoksi (Mokshina 2005). Keskittyminen Moskovan seudulle on myös kiristänyt kilpailua ja korkealaatuisesta maidosta maksetaankin korkeaa hintaa. Normaalista laatumaidosta maksetaan noin 18,40 snt/litra ja korkeimman laatuluokan saavuttavasta maidosta maksetaan jopa 28,30 snt/litra. Koska hinnat ovat nousseet näin korkealle, ovat monet yritykset siirtyneet hankkimaan maitoa peräti 1500 kilometrin päästä. Vaikka kohonneet tuottajahinnat ovat luoneet tuottajille suuria odotuksia, niin tulevaisuudessa tilityskyvyn paraneminen näyttää epätodennäköiseltä. Meijeriteollisuuden kulut pakkauksiin ja palkkoihin nousevat, mutta kuluttajahinnat eivät juuri nouse (Agra Europe 2.4.2004). Taulukosta 4 myös nähdään, että ilman laatulisiä raakamaidon hinta on edelleen selvästi EU-15 –maiden hintatasoa alempi.

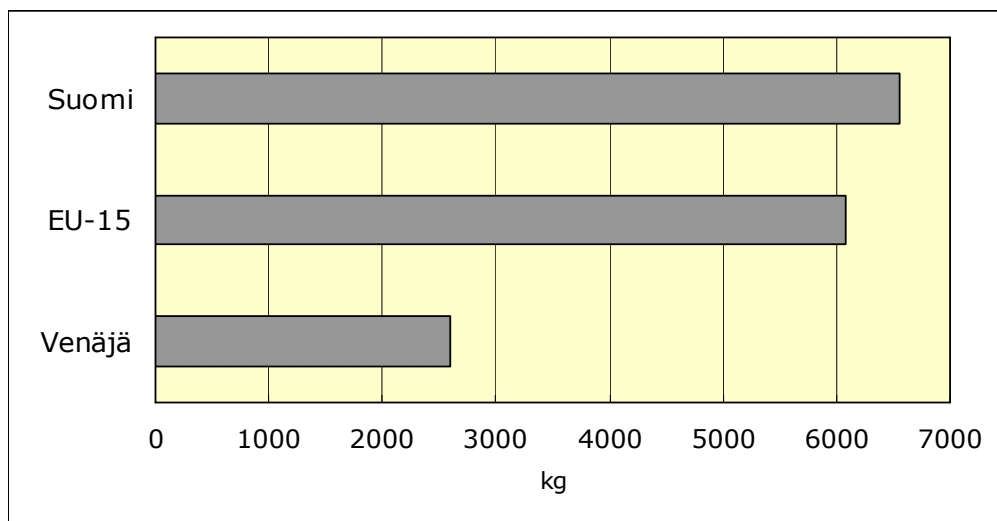
Taulukko 4. Maidonhinta Venäjällä, EU-15:ssa ja Suomessa.

Maidonhinta, €/100 kg	2002	2003
Venäjä	14,8	13,3*
EU-15	29,7	28,6
Suomi	35,5	35,3

Lähde: ZMP 2004, PTT. (*Venäjän vuoden 2003 arvo on ennakkotieto.)

Lehmien keskituotos on Venäjällä melko matala. Keskituotokset jäävätkin selvästi esimerkiksi Suomen ja EU-15 maiden taakse. Venäjällä on kuitenkin myös korkeampituotosta eläinaineista, mutta erot tuotantoeläimien välillä ovat suuria.

Kuvio 13. Lypsylehmien keskituotosvertailua Venäjällä, EU-15:ssa ja Suomessa.

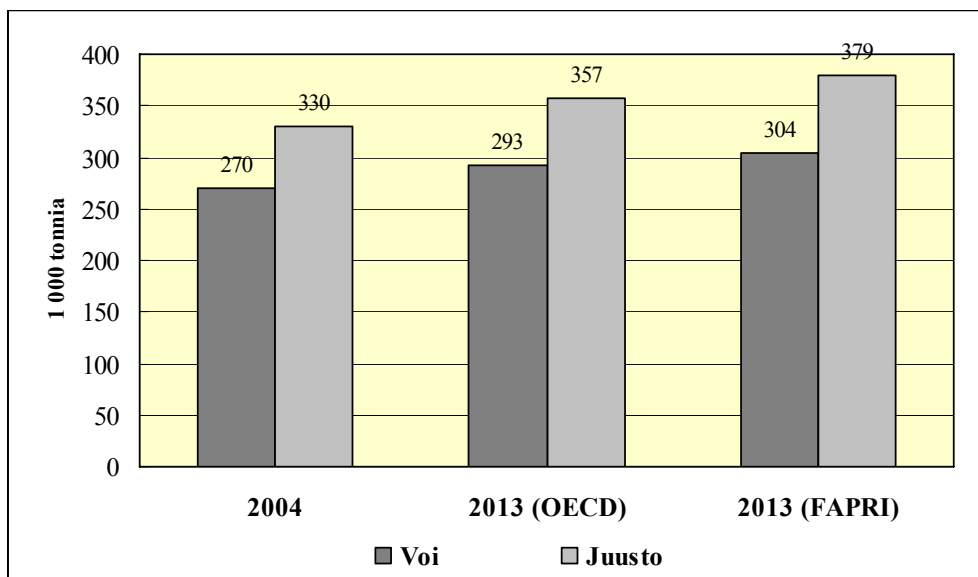

Lähde: ZMP 2004, Gallup 2004.

USDA ennustaa, että Venäjän maidontuotanto jää tänä vuonna edellisvuoden tasolle. Samoin juuston ja voin tuotanto pysyvät ennallaan (Agra Europe 26.11.2004). Kansainväliset arviot Venäjän maidontuotannon kehityksestä pidemmällä aikavälillä eroavat jonkin verran toisistaan. ZMP:n arvion mukaan maidontuotanto vähenee tulevaisuudessa. Tämä tietää ongelmia myös maidonjalostajille, sillä kasvavia tuotantokustannuksia ei voida siirtää kuluttajille. Ongelmat koskevat etenkin pieniä ja keskisuuria maidonjalostajia, sillä tuottajat myyvät korkealaatuista maitoa vain niille meijereille, jotka pystyvät maksamaan korkeampaa hintaa (Agra Europe 2.4.2004). OECD:n (2005) ja Faprin (2005) ennusteiden mukaan maidontuotanto puolestaan nousee Venäjällä nykytasoltaan noin 10 % vuoteen 2013 mennessä. Vain 55 % kokonaistuotannosta päätyisi meijeriin, kun tällä hetkellä meijereihin päätyy hieman alle puolet koko tuotannosta. Tämä on EU-maihin verrattuna edelleen alhainen osuus. Kuviossa 5 on esitetty OECD:n ja Faprin ennuste maitotuotteiden tuotannon muutoksesta vuoteen 2013 mennessä. Voin tuotanto nousisi kymmenessä vuodessa noin 10 %, Faprin ennusteen ollessa OECD:n ennustetta

hieman optimistisempi. Sen sijaan juuston tuotannon kasvusta ennusteet eroavat enemmän. Fapri (2005) ennustaa noin 15 % kasvua juuston tuotantoon, kun OECD arvioi tuotannon nousuksi noin 8 %.

Kuvio 14. Venäjän voin ja juuston tuotannon ennuste (1 000 tonnia).

Lähde: OECD 2005, FAPRI 2005.

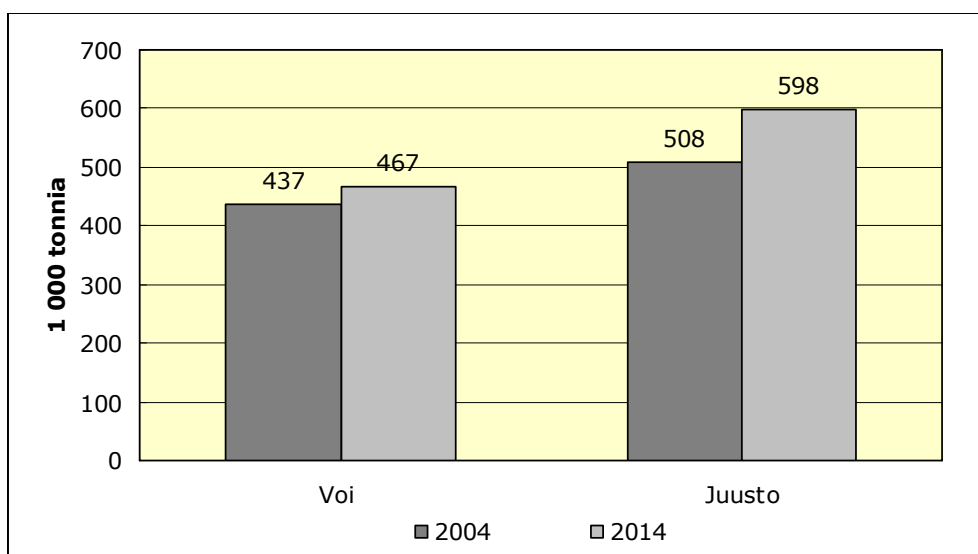
Kulutus

Maitotaloustuotteiden markkinoiden arvon arvioidaan Venäjällä olevan vuositasolla 22-25 miljardia dollaria (AgraFood 4/2004). Neuvostoliiton aikaiseen tilanteeseen verrattuna maitotuotteiden kulutus on Venäjällä alentunut selvästi. Maitotaloustuotteita kulutettiin Venäjällä vuonna 2003 edellisen vuoden tavoin noin 225 kg henkeä kohden, kun vuonna 1990 kulutus oli vielä 360 kg. Venäjän maitotuotemarkkinoilla on siten vielä paljon kasvuvaraa. Esimerkiksi juustoa venäläiset kuluttavat henkeä kohden keskimäärin vain 5,6 kiloa vuodessa, kun EU-15 alueella juustoa kuluu keskimäärin 18,9 kg vuodessa henkeä kohden (Gallup Elintarviketieto Oy 2005).

Maitotuotteiden kulutuskori oli vielä Neuvostoliiton aikaan jokseenkin erilainen kuin länsimaissa. Maitotuotevalikoima rajoittui lähinnä juustoon, smetanaan, kefiiriin, nestemäiseen maitoon, maitojauheeseen ja voihin. Jogurtti ja maustetut maitojuomat olivat tuntemattomia. Maitotuotteiden kauppa käytiin joko suoraan kotitalouksien kesken tai markkinakojuissa ja pienissä kaupoissa. Sittemmin maitotuotteiden myynti on siirtynyt nopeasti supermarketteihin. Maitotuotteiden kirjo on kasvanut supermarkettien 500-1000 tuotteen valikoimasta hypermarkettien jopa 1000-2000 eri tuotteen valikoimaan (Dries et al. 2004).

Maitotuotteiden kulutuksen odotetaan kohoavan selvästi elintason nousemisen myötä lähimmän kymmenen vuoden aikana. Esimerkiksi Fapri ennustaa juuston kulutuksen kasvavan noin 590 miljoonaa kiloon, joka on 15 % nykyistä enemmän. OECD ennustaa kulutuksen nousevan jopa 675 miljoonan kilon tienoille. Voin kulutuksen arvioidaan kasvavan 465 miljoonan kilon tietämille, joka olisi noin 7 % nykyistä korkeampi. Myös jauheiden kulutuksen ennustetaan kasvavan 5-10 % seuraavan kymmenen vuoden aikana (Fapri 2005, OECD 2005).

Kuvio 15. Ennuste maitotuotteiden kulutuksen kasvusta Venäjällä vuoteen 2014 mennessä (1 000 tonnia).

Lähde: Fapri 2005.

Ulkomaankauppa ja ulkomainen tuotantotoiminta Venäjällä

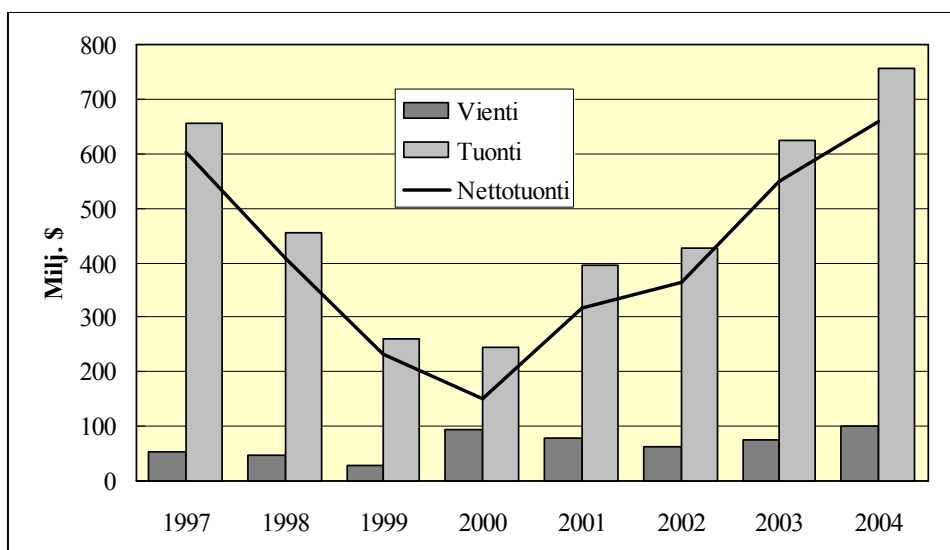
Meijerituotteita alettiin viedä laajamittaisemmin Venäjällä perestroikan myötä 1990-luvun vaihteessa tuonnin esteiden helpotuttua. Pietarilaiset ja moskovalaiset tukkuyritykset alkoivat kilpailla tuontijuustoilla ja –jogurteilla 1990-luvun puolivälissä. Hollantilainen meijeriyritys Campina aloitti jogurtin tuonnin jo vuonna 1992. Tätä aiemmin jogurttia Venäjän markkinoilla ei ollut tarjottu. Toisen aallon maitotuotteiden tarjontaan toivat Venäjän kriisi 1998 ja ruplan voimakas devalvoituminen vuonna 1999. Kun tuonnin kustannukset nousivat rajusti ja tiukentunut rajakontrollointi vaikeutti tuontia, niin yritykset päättivät satsata paikalliseen toimintaan. Paikallinen meijeriyritys Winn-Bill-Dann aloitti ensin jogurtin tuotannon, ja tämä veti ulkomaisia yrityksiä mukaansa, ja lopulta tuonti supistui selvästi paikallisen tuotannon myötä. Tällä hetkellä noin 5 % supermarketissa myydyistä maidosta, jogurtista ja muista perinteisistä maitotuotteista on tuontituotteita. Juustoissa tuonnin osuus on suurempi 15-20 %, koska paikallinen juustonvalmistus on alikehittynyttä ja kuluttajien vaurastumisen myötä erikoisjuustojen

kysyntä on noussut. Sitten maitotuotteiden kirjo on lisääntynyt myös ulkomaisten vähittäiskauppojen, kuten Metron ja Auchanin rantauduttua Venäjälle (Dries et al. 2004).

Kotimaisen maidontuotannon vähentyessä Venäjällä on maitotuotteiden tuonti samalla kasvanut. Esimerkiksi vuonna 2003 juuston tuonti kasvoi yli 30 %, ja voinkin yli 10 % (Agra Europe 2.4.2004). Venäjälle tuodaan maitotuotteita lähinnä Länsi-Euroopasta, mutta myös Uusi-Seelanti on keskeinen voin tuoja. Hieman yllättäen myös Valko-Venäjä on noussut merkittävään asemaan maitotuotteiden tuonnissa Venäjälle sen ja Venäjän välisen kauppasopimuksen myötä. Valko-Venäjä on vienyt niin juustoa, voita kuin muitakin maitotuotteita Venäjälle (Dries et al. 2004).

Vuonna 2003 juuston kokonaistuonti Venäjälle ylti 175 000 tonniin, joka on noin kolmannes kokonaiskulutuksesta. Voita Venäjälle tuotiin vuonna 2003 noin 160 000 tonnia, joka vastaa noin 40 prosenttia kulutuksesta. Uusi-Seelanti oli suurin voin viejä vajaan kolmanneksen markkinaosuudella, kun Saksa on puolestaan suurin yksittäinen juustontuontiviejä Venäjälle myös kolmanneksen markkinaosuudella (Agra Europe 26.11.2004). Kuviosta 16 nähdään, että maitotuotteiden kauppa on edelleen selvästi alijäämäistä Venäjälle. Vuonna 2004 maitotuotteiden tuonnin arvo Venäjälle oli vajaat 760 miljoonaa dollaria, kun se vuonna 2000 oli vain vajaat 250 miljoonaa dollaria. Viennissäkin on ollut viime vuosina kasvua, mutta tuontiin verrattuna se on vaatimatonta. Maitotuotteiden tuonnin raju kasvu kertoo siitä, että ulkomaiset investoinnit Venäjän meijeriteollisuuteen eivät ole ainakaan toistaiseksi syöneet vientimarkkinoita. Venäjän talouskriisi nakersi myös suomalaisten maitotuotteiden vientiä Venäjälle. Vasta vuonna 2003 vienti nousi likimain samalle tasolle, kuin ennen talouskriisiä.

Kuvio 16. Venäjän maitotuotteiden kaupan profiili vuosilta 1997-2004.

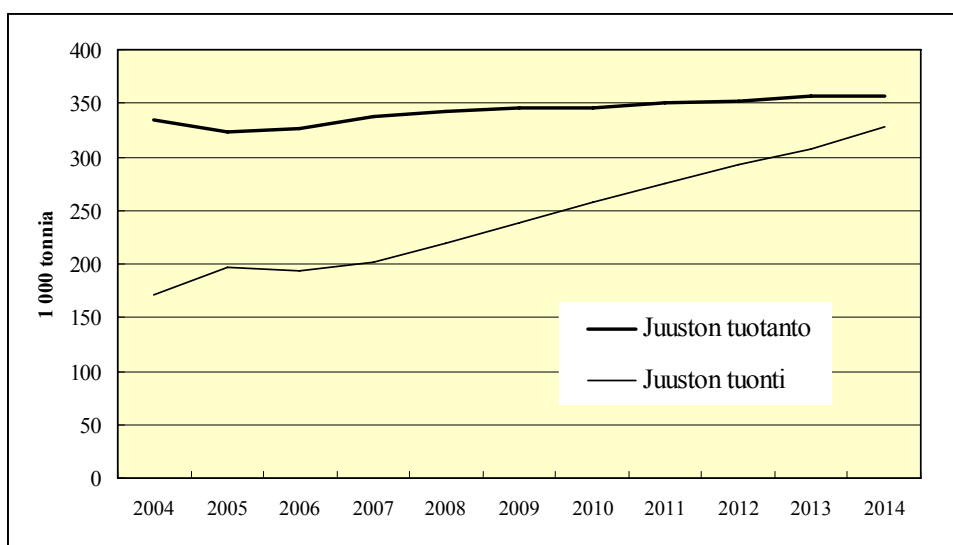

Lähde: Comtrade.

Useat ulkomaiset meijeriyritykset ovat ilmoittaneet investoivansa merkittäviä summia Venäjän meijeriteollisuuteen. Myös viennin kasvattaminen on ollut monen meijeriyrityksen tavoite. Monet ovat myös näissä toimituksissa onnistuneet. Esimerkiksi Arla Foods ilmoitti kasvattaneensa yli viidenneksen voimaa ja juuston vientiä Venäjälle vuonna 2004 (Eurofood 2004). Ranskalainen meijeriyritys Danone on suunnitellut kaksinkertaistavansa maidontuotannon kapasiteetin Venäjällä vuoteen 2007 mennessä. Tähän kapasiteetin lisäysinvestointiin se on saanut apua Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankilta 17.5 miljoonaa euroa. Danone on toiminut Venäjällä vuodesta 1992, ja se omistaa tällä hetkellä kaksi meijeriä Venäjällä. Vuoden 2004 alussa Danone oli markkinajohtaja Venäjän maitotuotemarkkinoilla noin 15 % markkinaosuudella (East Europe 9/2004). Unilever palasi vuonna 2003 Venäjän jäätelömarkkinoille parin vuoden poissaolon jälkeen. Jäätelömarkkinat ovat vakaassa kasvussa Venäjällä. Campina perusti vuonna 2003 kolmannen tuotantolinjan Moskovan seudulle. Venäjän markkinat ovat olleetkin Campinalle suuri menestys (Euro Food 25.9.2003).

OECD (2005) ennustaa juuston tuonnin kasvavan tulevaisuudessa vakaasti ulkomaisten yritysten edesauttaman kotimaisen tuotannon elpymisestä huolimatta. Vuonna 2013 tuonnin arvioidaan kaksinkertaistuneen nykyisestä, jolloin se vastaa vajaata puolta kulutuksesta. Tällä hetkellä tuontijuuston osuus kulutuksesta on noin kolmannes. Faprin (2005) näkemys juuston tuonnin kasvusta on vaatimattomampi, mikä perustuu siihen, että kotimainen kulutus on OECD:n ennustetta vaatimattomampi. Maitotuotteiden tuonnin lisääntyessä ovat Venäjän viranomaiset alkaneet pohtia erilaisia rajasuojatoimenpiteitä tuonnin rajoittamiseksi. Esimerkiksi vuoden 2004 alkupuolella Venäjä suunnitteli asettavansa korotetut tullit tuontijuustoille. EU:n neuvoteltua asiasta päädyttiin lopulta siihen, että EU:n Venäjälle suuntautuvia vientitukia alennettiin selvästi.

Kuvio 17. Juuston kotimaisen tuotannon ja tuonnin ennuste Venäjällä.

Lähde: OECD 2005.

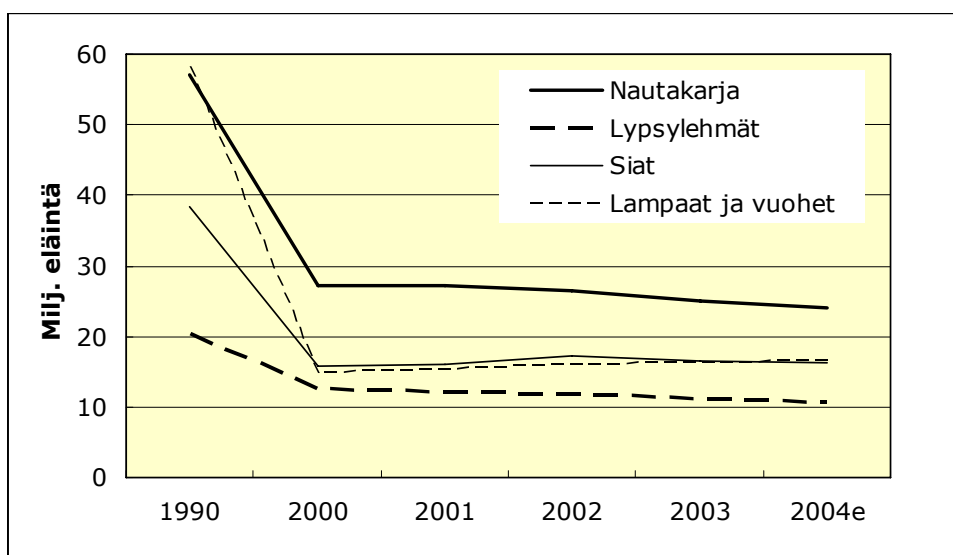
Arviot voim tuonnin kehityksestä vaihtelevat jonkin verran. Kun Fapri arvioi tuonnin pysyvän jokseenkin ennallaan, niin OECD ennustaa tuonnin kasvavan jopa 70 % vuoteen 2014 mennessä. Tuontivoim osuuden kokonaiskulutuksesta arvioidaan siten olevan noin 30-45 %. Rasvattoman maitojauheen tuonti on ollut selvästi voim ja juuston tuontia vähäisempää sekä suhteellisesti ja absoluuttisesti. Fapri ennustaa tuonnin laskevan seuraavan kymmenen vuoden aikana, kun OECD puolestaan olettaa tuonnin kasvavan jonkin verran. Selitys eroihin löytyy jälleen kulutuksesta, eli OECD olettaa kulutuksen nousevan Fapria enemmän (FAPRI 2005, OECD 2005).

3.2 Lihasektori

Tuotanto

Venäjän lihantuotanto on laskenut viime vuosina selvästi kotieläinkannan alentuessa. Vuoden 2003 kotieläinmäärä oli vain 40 % vuoden 1990 tasosta. Venäjän kotieläintuotannon laskun alkusysäijänä oli maataloustuotannon hintojen liberalisointi vuonna 1992, jossa poistettiin varsin merkittävät kulutustuet. Kun tuet poistettiin, kuluttajien ostovoima alentui ja kotimaisen lihan kysyntä laski samalla kun tuonti kasvoi selvästi (Serova et al 2002). Vuoden 2005 alussa kotieläinkanta oli alentunut 23,1 miljoonaan yksilöön vuoden takaisesta 24,8 miljoonasta. Vaikka koko kotieläinkanta alenee hiljalleen, siipikarjan määrä kasvaa. Samoin sikojen ja lampaiden määrissä on myös nähtävissä hienoista lisääntymistä (East Europe 2/2005).

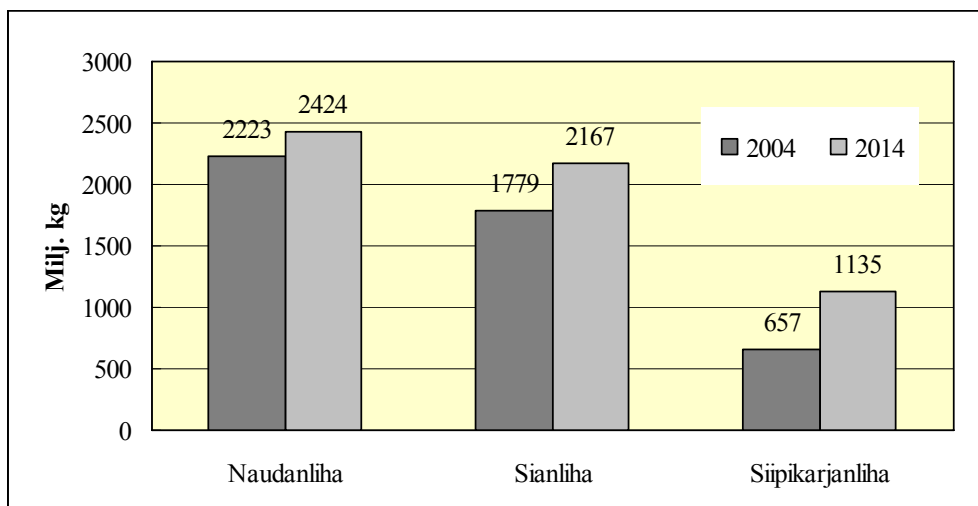
Kuvio 18. Kotieläinten määrän kehitys Venäjällä, milj. eläintä.

Lähde: East Europe 2/2005.

Ulkomaisten ja venäläisten arviot Venäjän lihan tuotannon kehityksestä eroavat melko tavalla toisistaan. Venäjän lihayhdistyksen ennuste lihan tuotannon kehityksestä on hyvin optimistinen. Sen mukaan tuotanto kasvaisi reilut 40 % vuoden 2003 tuotantomäärästä vuoteen 2010 mennessä. Silti lihaa tuotettaisiin vuonna 2010 noin neljännes vähemmän kuin vuonna 1990, jolloin lihan kokonaistuotanto oli 10,1 milj. tonnia. Lihantuotannossa painopiste näyttäisi siirtyvän siipikarjanlihan tuotantoon. Venäjän talousohjelmien yhtenä painopisteenä onkin ollut siipikarjantuotannon omavaraisuuden turvaaminen. Venäjän lihayhdistys on ehdottanut, että kaikkien lihavalmistajien tuontituloja tulisi lisätä kotimaisen tuotantokapasiteetin käytön varmistamiseksi (East Europe 4/2004).

Kuvio 19. Venäjän lihan tuotanto vuonna 2003 ja ennuste vuodelle 2014 (milj. kg.).

Lähde: OECD 2005.

Venäjällä on panostettu kovasti siipikarjanlihan tuotantoon viime aikoina. Viimeisen kolmen vuoden aikana tuotanto onkin peräti kaksinkertaistunut. Vuoden 2004 lopulla Venäjällä arvioitiin, että siipikarjanlihan tuotanto kasvaisi lähes viidenneksen vuoden takaiseen verrattuna. Kovan kasvun takana on ollut tuotantoon panostamisen lisäksi Venäjän kannalta onnistunut tuonnin rajoittaminen. Tavoitteena on, että kotimaisen tuotannon tukeminen ja tuonnin rajoittaminen nostavat siipikarjanlihan tuotannon vuoteen 2010 mennessä kolminkertaiseksi (3,23 milj. tonnia), jolloin sen tuotanto muodostaa jo yli 40 % (22 % vuonna 2003) kaikesta lihan tuotannosta. Tällä hetkellä sian- ja naudanlihan tuotanto on vielä selvästi siipikarjanlihan tuotantoa suurempaa. Kansainväliset arviot siipikarjanlihan tuotannon kasvun nopeudesta ovat kuitenkin selvästi pessimistisempiä. Esimerkiksi OECD (2005) ja Fapri (2005) arvioivat tuotannon kasvavan noin 70 %, kun Venäjän omien arvioiden mukaan tuotanto noin kolminkertaistuisi vuoteen 2010 mennessä.

Näkemykset naudanlihan tuotannon kehityksestä eroavat myös. OECD:n (2005) arvion mukaan naudanlihaa tuotetaan vuonna 2010 vain hiukan enemmän kuin vuonna 2004, kun vastaavasti Venäjän lihayhdistyksen (Russia's Meat Union) mukaan naudanlihaa tuotetaan vuonna 2010 noin viidenneksen vähemmän kuin vuonna 2003. Fapri (2005) arvioi puolestaan naudanlihan tuotannon laskevan noin 15 % vuoteen 2014 mennessä.

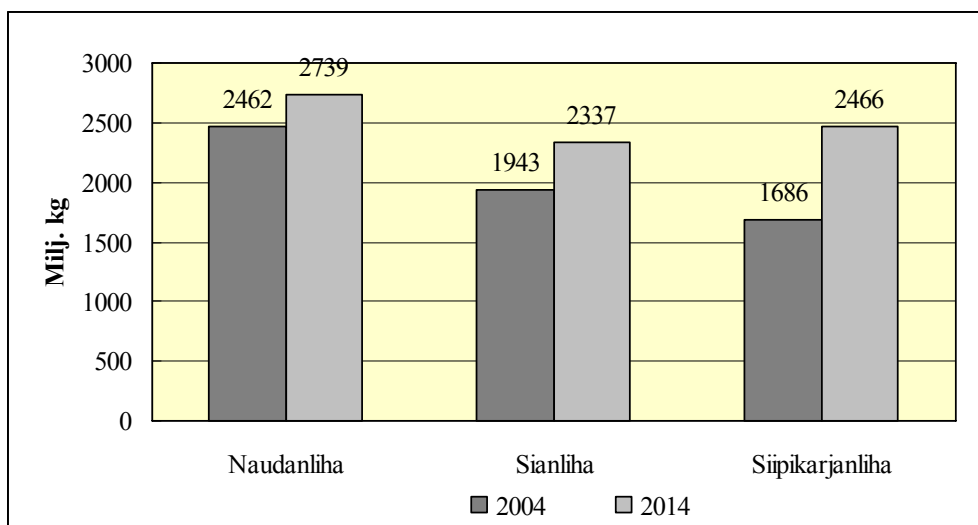
Venäjä tavoittelee myös sianlihan tuotannon lisäämistä. Venäjän sianlihan tuottajajärjestö suunnittelee jopa tuotannon kaksinkertaistamista vuoteen 2010 mennessä 3,3 miljoonaan tonniin. Tähän tavoitteeseen pyritään tuotantokustannuksia alentamalla ja uusia sikaloita rakentamalla. Näkymät sianlihan tuotannon kasvulle näyttävät myönteisiltä, sillä sianlihan kysyntä nousee, rehuviljan tuotannon kasvumahdollisuudet ovat hyvät ja tuontikiintiöt rajoittavat lihan tuontia (Agra Europe 29.4.2005). Kansainväliset arviot sianlihan tuotannon kasvusta eivät kuitenkaan ole näin optimistisia. Faprin (2005) ja OECD:n (2005) arvion mukaan tuotanto nousisi vain noin viidenneksen reilun kahden miljoonan tonnin tienoille vuoteen 2013 mennessä.

Kulutus

Lihan kulutuksen arvioidaan kehittyvän myönteisesti Venäjällä. Esimerkiksi OECD (2005) arvioi, että lihankulutus kasvaa Venäjällä kaikissa lihalajeissa. Naudanlihan kulutuksen ennustetaan kasvavan nykyisestä noin 10 % ja sianlihan noin viidenneksen vuoteen 2014 mennessä. Siipikarjanlihan kulutus nousisi lähes 50 % vuoteen 2014 mennessä. Faprin (2005) ennuste lihankulutuksen muutoksista myötäilee OECD:n ennustetta sianlihan ja siipikarjanlihan osalta, mutta naudanlihankulutuksen Fapri ennustaa laskevan hieman. Faprin ennusteessa ilmeisesti oletetaan siipikarjanlihan korvaavan naudanlihan kulutusta.

Venäjän lihayhdistyksen puheenjohtaja Mamimokyanin mukaan Venäjällä kulutetaan vuoteen 2010 mennessä noin 10 milj. tonnia lihaa ja lihajalosteita vuosittain, kun vastaavasti lihaa tuodaan noin 2 milj. tonnia. Vuoden 2010 tienoilla lihan kulutus jakautuisi eri liharyhmissä ennusteen mukaan seuraavasti: siipikarjanliha 45 %, sianliha 35 %, naudanliha 17 % ja lampaanliha 3 % (Pravda 2002). OECD (2005) puolestaan ennustaa, että lihan kulutus ylittäisi vuonna 2014 vain noin 7 500 miljoonaan tonniin, mikä on siis selvästi vähemmän kuin Venäjän lihayhdistyksen arvio. Lisäksi OECD (2005) ennustaa, että siipikarjanlihan kulutus ylittäisi sianlihan tuotannon vasta vuoden 2014 tienoilla. Näin ollen Venäjän omat arviot niin lihankulutuksen kasvun nopeudesta kuin se jakautumisesta eri liharyhmien kesken eroavat jälleen kansainvälisistä arvioista.

Kuvio 20. Lihan kulutus vuonna 2004 ja ennuste vuodelle 2014.

Lähde: OECD 2005.

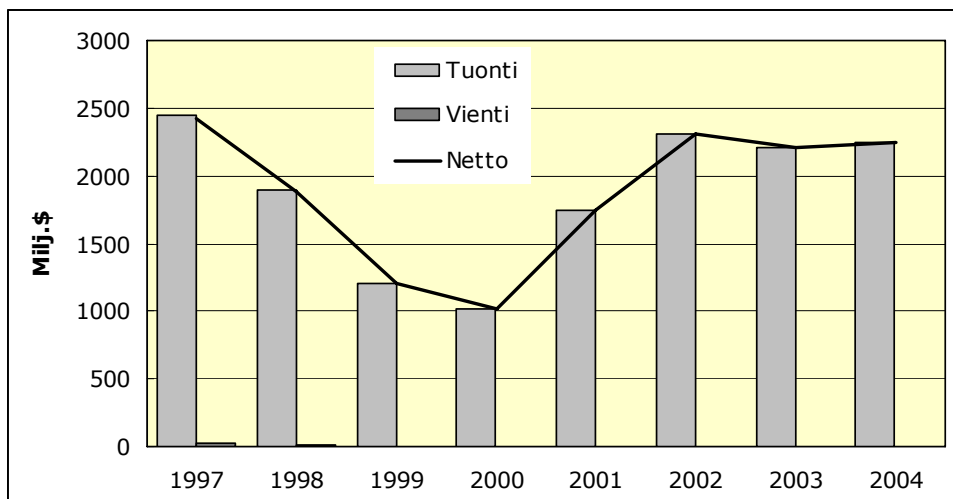
Lihan kulutuksen muutoksiin vaikuttaa luonnollisesti tuotteen hinta. Samalla kun lihan tuontia on rajoitettu ja kotimainen tuotanto on hiipunut, niin lihan tukkuhinnat ovat nousseet. Vuoden 2004 syksyllä lihojen hinnat olivat vuoden sisällä nousseet jopa kymmeniä prosentteja (East Europe, 12/2004). Tuottajahintoja koskevissa ennusteissa on mielenkiintoisia eroja eri ennustajien välillä. Kun Fapri odottaa hintojen nousevan melko maltillisesti tai jopa laskevan, niin OECD arvioi hintojen nousevan huomattavasti reippaammin. Juuri tällä hetkellä OECD:n trendi on lähempänä totuutta, sillä tuonninesteet vähentävät tuontia ja hinnat pyrkivät nousemaan. Tänä vuonna siipikarjanlihan hinnan oletetaan pysyvän jokseenkin ennallaan kovan kilpailun seurauksena. Sen sijaan naudanlihan ja sianlihan hintojen odotetaan nousevan selvästi lihantuonnin esteiden vuoksi. Vuoden 2005 alkupuolella sianlihan tukkuhinnat nousivat jo 5-10 % ja naudanlihankin parin prosentin verran (East Europe 3/2005).

Ulkomaankauppa

Kotimaisen lihantuotannon alenemisen myötä Venäjästä on tullut maailman toiseksi suurin lihan nettotuojaja. Siipikarjanlihan tuonti on selvästi suurinta niin absoluuttisesti kuin suhteellisesti kokonaiskulutukseen verrattuna. Vuosina 1999-2003 siipikarjanlihaa tuotiin Venäjälle keskimäärin vajaat 1250 miljoonaa kiloa, joka on lähes 75 % kokonaiskulutuksesta. Samana ajankohtana Venäjä toi sianlihaa keskimäärin vajaat 480 miljoonaa kiloa, joka on vajaa neljännes kokonaiskulutuksesta. Naudanlihaa Venäjä toi samana periodina keskimäärin vajaat 520 miljoonaa kiloa, mikä vastaa reilua viidennestä kotimaisesta kulutuksesta (OECD 2005). Venäjän lihantuonnin arvo oli noin 2,2 miljardia dollaria vuonna 2004, mutta se ei ole vielä kivunnut takaisin vuoden 1997 tasolle. Itse asiassa tuonnin arvo laski hieman vuodesta 2002 vuoteen 2003, mutta sen jälkeen

se taas hieman kasvoi. Kuvio 21 nähdään, että Venäjältä ei käytännössä viedä juuri lainkaan lihaa muualle.

Kuvio 21. Venäjän lihakaupan profiili vuosilta 1997-2004.

Lähde: Comtrade.

Venäjä on suojellut lihasektoriaan ulkomaiselta tuonnilta asettamalla lihantuonnille tuontikiintiöt. Tuontikiintiöt vuodelle 2003 olivat: naudanliha 420 000 tonnia, sianliha 450 000 tonnia ja siipikarjanlihalle asetettiin 1,05 miljoonan tonnin kiintiö kolmeksi vuodeksi (Agra Europe 10.12.2004). Siipikarjan tuontikiintiöstä 772 000 tonnia kuului Yhdysvalloille ja 210 000 tonnia EU:lle. Vuoden 2004 lopulla näytti kuitenkin siltä, että kiintiö ei täyty hallinnollisten syiden vuoksi, sillä vuoden 11 ensimmäisen kuukauden aikana tuonti oli vähentynyt edellisvuoden vastaavaan verrattuna lähes 10 % (Agra Europe 21.1.2005). Siipikarjanlihan tuonnin rajoittamisen myötä Venäjä on kyennyt lisäämään omaa tuotantoaan. Siipikarjasektorilla tuontilihan laatuun aiotaan kiinnittää myös entistä enemmän huomiota (Agra Europe 23.12.2004).

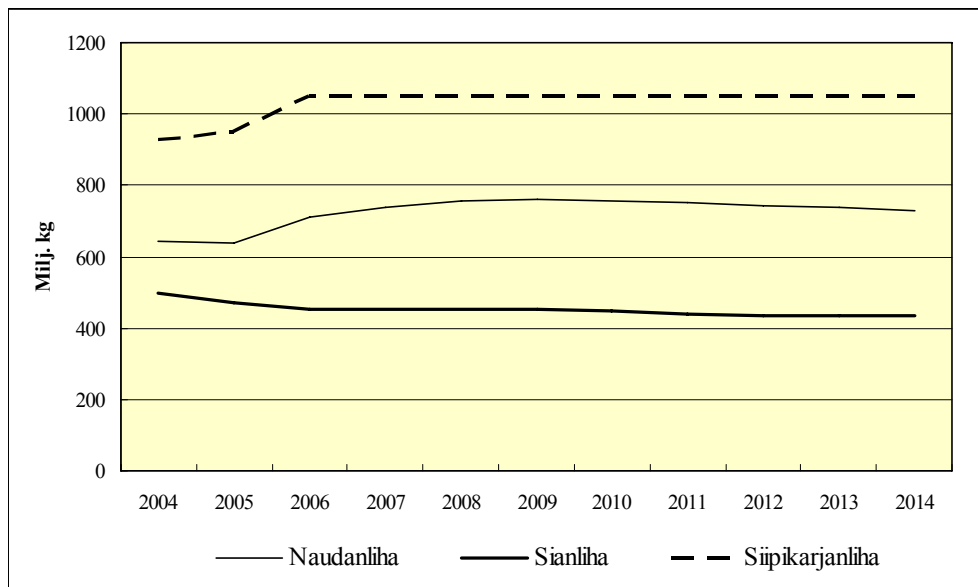
Venäjä neuvottelee parhaillaan lihantuonnin kiintiöiden kasvattamisesta. Liha tuonnin rajoittamisesta on koitunut viejämaiden lisäksi ongelmia myös Venäjällä. Esimerkiksi vuonna 2004 lihantuonnin kiintiöiden seurauksena raaka-aineen hinta kotimaassa nousi. Tuonnin vähennyttyä Venäjällä alettiin käyttää entistä enemmän kotimaista raaka-ainetta, minkä seurauksena karjakanta supistui voimakkaasti ja raaka-aineongelmasta tuli entistä akuutimpi. Naudanlihan saamisen vaikeuduttua siipikarjan lihan käyttö on kasvanut (Finpro 2004). Lihateollisuuden tulevaisuus riippuu pitkälti siitä, miten raaka-aineongelma saadaan ratkaistua. Jotkut yritykset ovat ratkaisemassa ongelmaa itsenäisesti vertikaalisen integraation kautta eli ne perustavat omia sopimusmaatilojaan raaka-ainesannin turvaamiseksi.

Venäjän lihalle asettaminen tuontikiintiöiden aiheuttamista vientiongelmista on EU saanut osansa. Myös brasilialaisten tuotteiden vientiä Venäjä rajoitti tilapäisesti suu- ja sorkkataudin vuoksi. Brasilia on ollut suurin naudan- ja sianlihan viejä Venäjälle (East Europe 12/2004). Yhdysvaltoja ja Kanadaa on myös uhattu tuontirajoituksilla, sillä eläinten kuljetusolosuhteet eivät ole olleet kunnossa. Venäjän ja Yhdysvaltojen välisissä neuvotteluissa Venäjän WTO-jäsenyydestä on kuitenkin sovittu, että Venäjän lihan tuonnin kiintiö nousee. Esimerkiksi naudan- ja siipikarjanlihan tuontikiintiöt nousevat noin 5 % (Agra Europe 10.12.2004, 15.4.2005).

Venäjän maatalousohjelmaan 2001-2010 on linjattu tavoitteita, joilla voidaan arvioida olevan vaikutuksia myös lihantuotantoon. Venäjä pyrkii ohjelmakauden aikana saavuttamaan omavaraisuuden muun muassa siipikarjanlihassa ja kananmunissa. Maatalousohjelma katsoo myös kotimaisen sianlihan ja lihatuotteiden kilpailukyvyn parantamisen tärkeäksi, joten niiden painoarvoa viennissä ollaan todennäköisesti lisäämässä. Toisaalta ohjelman voidaan olettaa tarkoittavan edellisen sijaan tai ohella myös sianlihan ja lihatuotteiden kilpailukyvyn parantamista kotimaassa suhteessa ulkomailta tuotuihin tuotteisiin.

Venäjän lihayhdistyksen puheenjohtaja Mamimokyan ennustaa, että Venäjä vie 15-25-vuoden kuluttua lihaa ja lihajalosteita ulkomaille 2-3 milj. tonnin edestä. Tämän arvion taustalla on odotukset viljantuotannon vakiintumisesta korkeammalle tasolle, sillä rehuviljasta arvioidaan olevan tulevaisuudessa suuri ylitarjonta (Pravda 2002). Kansainvälisten ennustuslaitosten arviot Venäjän maataloustuotannon kehittymisestä eivät kuitenkaan anna tukea tälle arviolle. Esimerkiksi Fapri (2005) ennustaa, että Venäjä pysyy seuraavat kymmenen vuotta selvästi lihan nettotuojana. Itse asiassa tuonti ei juurikaan alentuisi. Esimerkiksi naudan- ja siipikarjanlihan tuonti kasvaisi noin 13 %, sianlihan tuonti alentuisi saman verran. OECD:n (2005) näkemys asiasta on hyvin samanlainen kuin Faprin.

Kuvio 22. Ennuste Venäjän lihan nettotuonnin kehityksestä vuosiksi 2004-2014.

Lähde: Fapri 2005.

Lihantuonti kasvoi Venäjälle vuoden 2005 ensimmäisellä puolikkaalla lähes 15 %. Lampaanlihan tuonti kasvoi yli 70 %, naudanlihan yli 40 % ja siipikarjanlihankin noin kolmanneksen viime vuoden vastaavaan verrattuna. Tuonnin kasvua ei aiheutunut entisen Neuvostoliiton alueen maista, vaan muilta alueilta. Venäjän viranomaiset ovat myös arvioineet että lihan tuontitarve jatkuu myös tulevaisuudessa. Tuoreen ja jäädytetyn lihan tuonnin arvioidaan kasvavan yli 15 % vuoteen 2008 mennessä vuoden 2004 tasoon verrattuna (Agra Europe 19.8.2005)

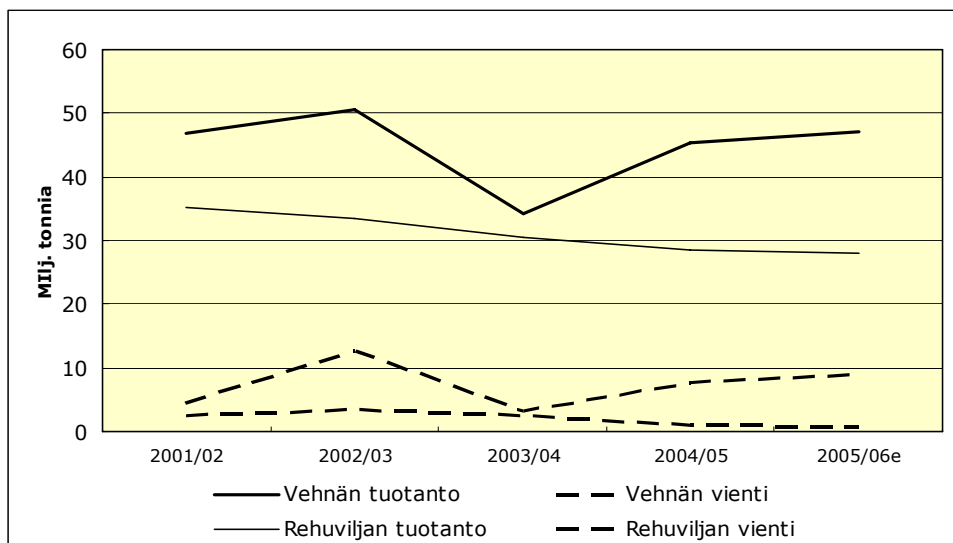
3.3 Kasvinviljelysektori

Tuotanto

Kasvinviljelytuotteista Venäjälle tärkeimpiä ovat vilja (lähinnä vehnä), peruna, sokerijuurikas ja auringonkukka (Finpro 2004). Viljantuotanto on kansainvälisen mittapuun mukaan ehkä kilpailukykyisin maataloussektorin osa Venäjällä. Venäjä on ilmoittanut, että se pyrkii myös määrätietoisesti edistämään viljantuotantoa ja samalla vientiä. Venäjän viljantuotannossa onkin paljon potentiaalia, jonka realisoituminen on huomattavasti helpompaa ja nopeampaa kuin esimerkiksi maidon- tai lihantuotannossa. Viljantuotannon tehostumista on Venäjällä edesauttanut lakimuutos, joka sallii suhteellisen vapaan mahdollisuuden myydä ja ostaa maata. Toiseksi laajamittainen vertikaalinen integraatio on nostaneet tuottavuutta sektorilla (USDA 2004b).

Venäjän kokonaisviljasadoissa on ollut viime vuosina jonkin verran vaihtelua. Vuonna 2004 viljasato oli 74,9 miljoonaa tonnia, nousten noin 10 milj. tonnilla edellisestä vuodesta, jolloin kuivuus ja halla verottivat satoa (East Europe 2/2005). Vuonna 2002 kerättiin myös hyvä sato, jolloin kokonaistuotannoksi muodostui 87 milj. tonnia. Parikymmentä vuotta aikaisemmin Neuvostoliiton aikaan kerättiin toisinaan jopa yli 100 miljoonan tonnin satoja.

Kuvio 23. Venäjän viljantuotanto ja -vienti.

Lähde: USDA.

Venäjän öljykasvientuotanto on noussut parin viime vuoden aikana selvästi. Vuonna 2004 saatiin ennätyssto, kun öljykasvien tuotanto nousi 5,7 miljoonaan tonniin. Venäjän öljykasvituotanto keskittyy auringonkukansiemenien viljelyyn, joiden osuus kokonaistuotannosta on yli neljä viidennestä. Öljykasvien tuotantoalan arvioidaan jonkin verran kasvavan tänä vuonna, joten tuotanto nousee hieman myös tänä vuonna. Venäjä on perinteisesti vienyt jonkin verran auringonkukkaöljyä, mutta kuluvana vuonna vienti tuplaantunee 300 000 tonniin. Viennin kasvu perustuu tuotannon kasvuun, joka kasvoi lähes 60 % vuosien 2002 ja 2004 välisenä aikana (AgraFood East Europe, 4/2005, Agra Europe 8/2005).

Taulukko 5. Öljykasvien tuotanto Venäjällä (1 000 tonnia) 2001-2004.

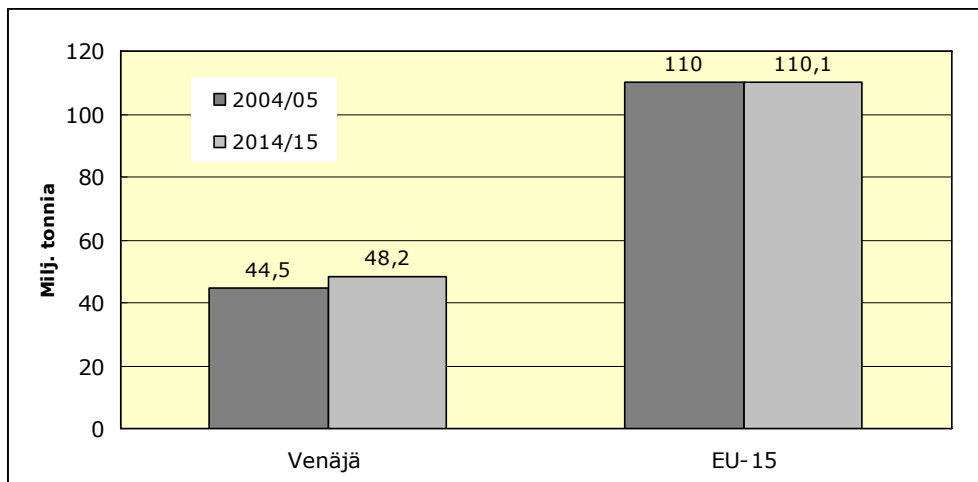
	2001	2002	2003	2004	Muutos % 2003/04
Auringonkukansiemen	2 685	3 684	4 871	4 801	3
Soijapapu	350	423	393	555	41
Muut	150	163	301	361	20
Kokonaistuotanto	3 185	4 270	5 565	5 717	3

Lähde: Agra Food East Europe 4/2005.

Venäjän maatalousministeri Alexei Gordeyev on ilmaissut, että Venäjän eräs keskeisistä pyrkimyksistään maataloussektorilla on viljantuotannon ja –viennin lisääminen. Tuotanto haluttaisiin nostaa 100-110 miljoonaan tonniin kahden kolmen vuoden aikana nykyisestä noin 76 miljoonan tonnin tasosta. Pontta tavoitteelle antaa se, että Venäjä tuotti Neuvostoliiton aikana ennätysvuonna jopa 127,4 milj. tonnia viljaa. Maailman suurimmat viljanviejät ovat tällä hetkellä EU, USA, Kanada, Argentiina ja Australia. Nyt Venäjä tavoittelee tunkeutumista viiden suurimman viljanviejän joukkoon. Kansainvälisten ennusteiden mukaan tämä tavoite on kuitenkin ylioptimistinen. OECD:n (2005) ennusteen mukaan Venäjä jäisi selkeästi 100 miljoonan tonnin tavoitteesta seuraavan kolmen vuoden aikana. Faprin (2005) ennuste Venäjän viljantuotannosta myötäilee OECD:n näkemyksiä.

Venäjän viljantuotannon hehtaarisadot ovat nykyisin melko vaatimattomia. Esimerkiksi vehnän keskimääräinen hehtaarisato on Venäjällä vain noin 1 600 kg hehtaarilta, eikä sen arvioida nousevan kuin vajaaseen 1900 tonniin hehtaarilta vuoteen 2013 mennessä. EU-15 –maissa vehnän keskimääräinen hehtaarisato kohoaa nykyisin vajaaseen 5 800 kiloon hehtaarilta, ja sen arvioidaan nousevan 6 000 kg hehtaarilta vuoden 2010 jälkeen. Näin ollen Venäjän vehnäntuotannossa on paljon käyttämätöntä potentiaalia. Kuviossa 23 on ennustettu Venäjän vehnäntuotannon kehitystä. Vuoteen 2014 mennessä vehnäntuotannon ennakoitaan lisääntyvän noin 8 %, kun tuotanto EU-15 –maissa jäisi jokseenkin ennalleen (Fapri 2005, OECD 2005).

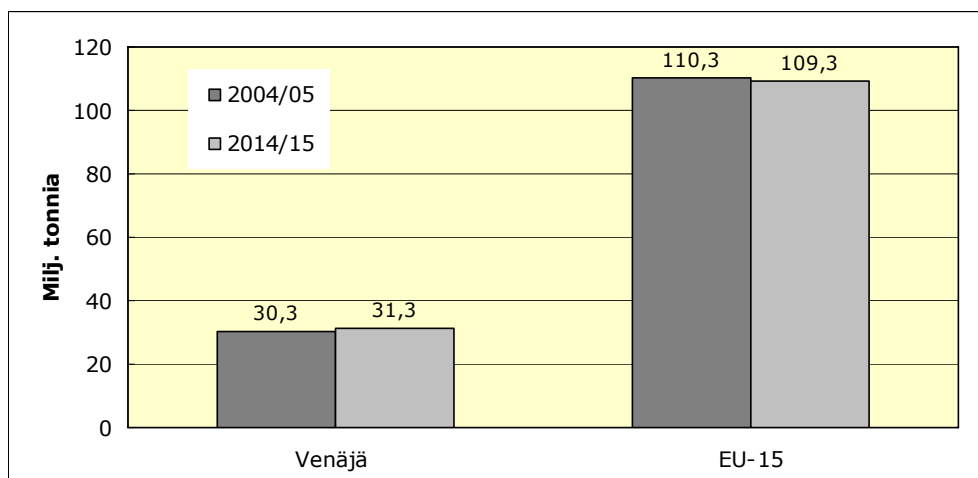
Kuvio 24. Vehnäntuotanto Venäjällä ja EU-15:ssa, milj. tonnia.

Lähde: OECD 2005.

Kuviossa 25 on puolestaan kuvattu rehuviljan tuotannon kasvua. OECD:n (2005) arvion mukaan EU-15:n rehuviljan tuotanto hieman alentuisi, mutta Venäjällä tuotanto nousisi muutaman prosentin verran.

Kuvio 25. Rehuviljan tuotanto Venäjällä ja EU-15:ssa, milj. tonnia.

Lähde: OECD 2005.

Ulkomaankauppa

Vuosien 2001 ja 2002 hyvät satovuodet nostivat Venäjän yhtäkkiä maailman merkittävimpien viljanviejien joukkoon. Markkinavuonna 2002/2003 Venäjä veikin viljaa peräti 17 milj. tonnia, josta reilut 5 miljoonaa tonnia EU-25 maihin. Seuraavana markkinavuonna Venäjän viljanvienti asettui noin 7 milj. tonniin ja siitä vehnän osuus oli yli puolet. Viljanvienti EU-25 maihin putosi reiluun 800 000 tonniin. Koska vuoden 2003 vil-

jasato oli keskimääräistä heikompi, asetti Venäjän hallitus vehnälle ja rukiille 25 euron vientimaksun tonnia kohden vuoden 2004 tammikuusta alkaen. Vientimaksu oli voimassa vuoden 2004 huhtikuun loppuun saakka. Tällä väliaikaiseksi tarkoitettulla toimenpiteellä oli tarkoitus tasapainottaa leivän ja leipomotuotteiden hintaa Venäjällä (East Europe 2/2005, Agra Europe 10/2004, Suomen Pankki 2004).

Venäjän maatalousministeriö arvioi Venäjän vieneen markkinavuonna 2004/2005 viljaa noin 8-10 milj. tonnia (East Europe 2/2005). Venäjän maatalousministeri on ilmoittanut Venäjän tavoittelevan 13 miljoonan tonnin viljanvientiä vuoteen 2010 mennessä (Agra Europe 3.12.2004). Kansainväliset ennusteet Venäjän viljanviennin kehityksestä eivät kuitenkaan tue tätä tavoitetta. USDA:n (2004b) arvion mukaan Venäjän viljantuotannossa on paljon käyttämätöntä potentiaalia, mutta paljon riippuu tuottavuuden noususta. Taulukossa 6 on kuvattu perusskenaario, joka vastaa vuosien 1999-2001 viljanviennin keskiarvoa. Lisäksi taulukossa on heikon sekä nopean tuottavuuden kasvun vaikutus viljanvientiin vuonna 2013. Jos viljantuotannon tuottavuus jää matalaksi, voi Venäjä kääntyä jopa niukasti viljan nettotuojaksi. Mikäli tuottavuus kasvaisi nopeasti, niin Venäjästä saattaisi tulla merkittävä viljanviejä (USDA 2004b).

Taulukko 6. Venäjän viljantuotannon – ja viennin kehitys matalan ja korkean tuottavuuden skenaarioilla (milj. tonnia).

	Perusskenaario	Matalan tuottavuuden skenaario	Korkean tuottavuuden skenaario
Tuotanto	66	74	87
Nettovienti	-1,2	-0,6	15,5

Lähde: USDA 2005.

OECD (2005) ennustaa vehnänvientiin maltillista nousua. Itse asiassa ennuste markkinavuoden 2014/15 nettoviennille (7,2 miljoonaa tonnia) on hieman vähemmän kuin Venäjän oma arvio markkinavuodelle 2004/05. Faprin (2005) ennuste myötäilee OECD:n arviota. Jos Venäjän vehnänvienti kasvaisi OECD:n ja Faprin ennustamaa tahdilla, säilyisi EU edelleen vehnäkaupan viennin volyymissä selvästi Venäjän edellä. Vertailun vuoksi todettakoon, että maailman suurin vehnänviejä Yhdysvallat veisi Faprin ennusteen mukaan vehnää markkinavuonna 2013/14 noin 26 miljoonaa tonnia, joka olisi hieman vähemmän kuin tällä hetkellä. Rehuviljan osalta Venäjä muuttuisi jokseenkin omavaraiseksi vajaan kymmenen vuoden kuluessa. Etenkin ohran vienti kasvaisi, sillä se yli kaksinkertaistuisi nykyiseen verrattuna. Myös öljykasvien nettovienti lähes kaksinkertaistuisi. OECD (2005) sen sijaan arvioi, että rehuviljan osalta Venäjä kääntyisi lievästi nettotuojaksi.

Taulukko 7. Venäjän ja EU-25 viljanviennin nykytila ja ennuste (milj. tonnia).

	2004/05	2013/14	Muutos 2004/13
Vehnä			
Venäjä: nettovienti	4,5	5,7	27 %
EU-25: nettovienti	10,9	11,2	3 %
Ohra			
Venäjä: nettovienti	1,3	2,9	123 %
EU-15: nettovienti	3,1	3,8	23 %

Lähde: Fapri 2005.

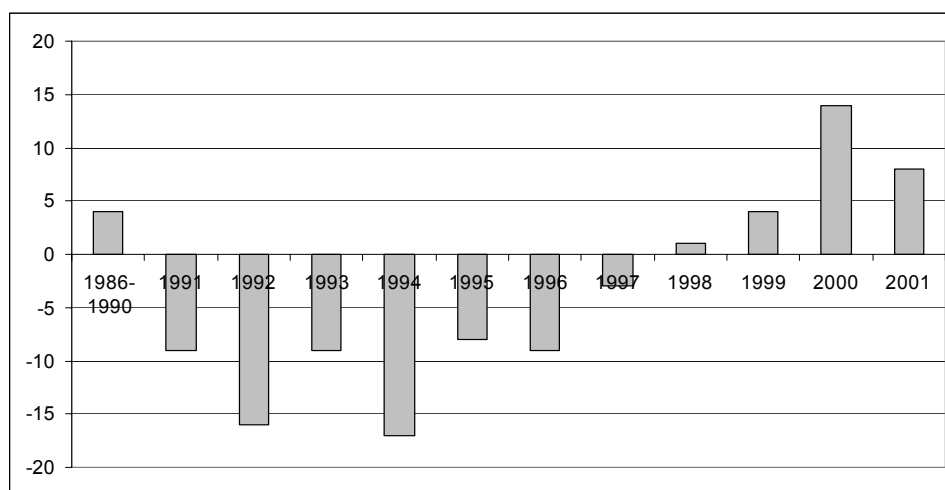
Teknologinen kehitys viljelytekniikassa ja laitekannan uusiminen mahdollistaisi, että Venäjästä voisi tulla yksi maailman johtavimmista viljanviejämaista. Vertikaalinen integraatio tehostaa elintarvikeketjun toimintaa ja maatalousyhtymien investoinnit mm. koneisiin ja lannoitteisiin nostavat hehtaarisatoja. Toisaalta Venäjän viljanviennille asettaa rajoituksia tulevaisuudessa kilpailun kiristyminen kansainvälisillä markkinoilla ja kulutuksen lisääntyminen kotimarkkinoilla. Lisäksi etenkin infrastruktuuriin kehittämätömyys eli satamien ja rautateiden kapasiteettiongelmat aiheuttaa ongelmia. Viljan laatu saattaa myös aiheuttaa ongelmia, sillä Venäjällä käytetään erilaisia lajikkeita kuin esim. Yhdysvalloissa. Vaatimattomampi laatu vaikuttaa viljasta saatavaan hintaan ja kysynnän laajuuteen. Satojen vaihtelut ovat suuria, ja alueelliset ja sesonkikohtaiset hintavaihtelut ovat merkittäviä. Lisäksi viljan kotimainen ostovoima kotieläinsektorilla on heikko ja valtion vientipolitiikkakin on ollut epäjohtonmukaista. Viljan vientiä vaikeuttaa myös useiden maiden ja maaryhmittymien (mm. EU:n) asettamat viljan tuontirajoitukset (East Europe 11/2004, Tekoniemi 2003). Venäjän viljanvienti EU-maihin lisääntyy kuitenkin lähivuosina, sillä EU ja Venäjä kirjoittivat vuonna 2004 sopimuksen Venäjän vientikiintiön nostamisesta EU:n laajentumiseen liittyen. Vuonna 2003 Venäjän kiintiö oli 600 000 tonnia. Toisaalta kiintiö oli jokseenkin hyödytön Venäjän kannalta kyseisenä vuonna, sillä vienti muihin maihin oli selvästi kannattavampaa (East Europe 5/2004).

3.4 Venäjän elintarvikesektori

Venäjä on yksi maailman suurimmista elintarvikkeiden tuojista, ja siitä on muodostunut kasvava markkina-alue elintarvikeviejille. Viime vuosien nopea talouskasvu ja kuluttajien kasvavat reaaliensiot ovat nostaneet elintarvikkeiden tuonnin selvään kasvuun. Myös Venäjän oma elintarviketeollisuus on piristynyt viime vuosina ulkomaisten investointien seurauksena. Tällä hetkellä Venäjän elintarviketeollisuuden tuotanto onkin hyvässä kasvussa. Vuonna 2003 kasvua oli reilut 5 % edellisvuoteen verrattuna. Elintarviketeollisuus on kyennyt kilpailemaan jopa muuta teollisuutta paremmin ulkomaisen tuonnin kanssa (Finpro 2004, Maailmanpankki 2004).

Vuonna 1998 Venäjän talouskriisin seurauksena elintarviketuonti romahti. Tästä oli kaksi merkittävää seurausta. Ensiksikin heikosti menestynyt kotimainen elintarviketeollisuus sai piristysruiskeen, kun ulkomaisia tuotteita kuluttamaan tottuneet kuluttajat jouduivat kääntymään jälleen kotimaisten tuotteiden kuluttajiksi. Itse asiassa niin panimo-, meijeri- kuin hedelmämehuteollisuudessa kotimaiset yritykset nappasivat merkittävän markkinaosuuden, josta ne ovat pitäneet myös kiinni. Toiseksi ulkomaiset yritykset alkoivat ostaa edullisesti paikallisia yrityksiä saadakseen myyntikanavat auki Venäjän markkinoille. Venäjän elintarviketeollisuuteen onkin investoitu rajusti viime vuosina. Esimerkiksi laitekantaa on modernisoitu ja tuotteiden laatua parannettu. Ne paikalliset elintarviketeollisuuden yritykset, jotka ovat onnistuneet houkuttelemaan investointeja, ovatkin kehittäneet tuotannon laatua ja erilaistaneet tuotteita (USDA 2004c).

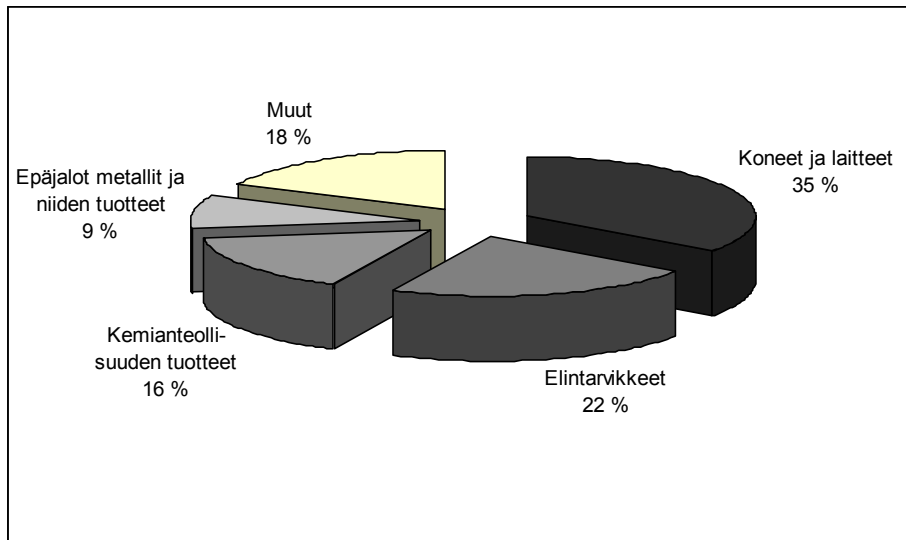
Kuvio 26. Venäjän elintarviketeollisuuden tuotannon kasvu (%) vuosina 1986-2001.

Lähde: Goskomstat

Venäjä vie korostetun paljon raaka-aineita, mutta tuonnissa jalostetuilla ja korkean teknologian tuotteilla on yhä suuri osuus. Venäjän kotimaisen tuotannon elpyessä elintarviketuonnin suhteellinen osuus koko tuonnista on alentunut, mutta vuonna 2002 se oli edelleen 22,5 % (Finpro 2003). Vuonna 2004 Venäjän kokonaistuonnin noustessa ennätysellisen korkeaksi, elintarvikkeiden osuus kokonaistuonnista alentui noin 13 prosenttiin. Elintarvikkeet ovat toiseksi suurin tuontiryhmä koneiden ja laitteiden jälkeen. Pietarin ja Moskovan alueet tuovat yli puolet elintarvikkeistaan ulkomailta (ERS/USDA 2001).

Kuvio 27. Venäjän tuonnin jakauma sektoreittain vuodelta 2002.

Lähde: Finpro 2003.

Venäjä on Suomen tärkein elintarvikeviennin kohdema, jonne viedään noin 20 % Suomen koko elintarvikeviennistä. Kasvunvaraa Venäjän markkinoilla on silti edelleen. Esimerkiksi vuonna 1997, ruplan romahdusta edeltäneenä vuonna, Suomen elintarvikeviennin arvo Venäjälle oli selvästi suurempi kuin vuonna 2004 (Finpro 2003). Venäjän (Pietarin) markkinoiden läheisyys tarjoaa hyvät vientimahdollisuudet juuri suomalaiselle elintarviketeollisuudelle.

Elintarvikkeiden kysynnän arvioidaan lisääntyvän Venäjällä parin seuraavan vuoden aikana venäläisten käytettävissä olevien tulojen noustessa ja kulutustottumusten muuttuessa länsieurooppalaisemmiksi. Niin lihan, maidon, hedelmien kuin vihannesten kulutuksen ennustetaan kasvavan lähivuosien aikana. Joidenkin tuotteiden kulutus lähestyy jo länsimaiden tasoa kuten oluen kulutus. Lisäksi valmisruokien kysynnän oletetaan lisääntyvän. Esimerkiksi valmissalaattien, käsitellyn ja vakuumpakatun kalan sekä nuudeleiden kysyntä kasvaa (USDA 2004a).

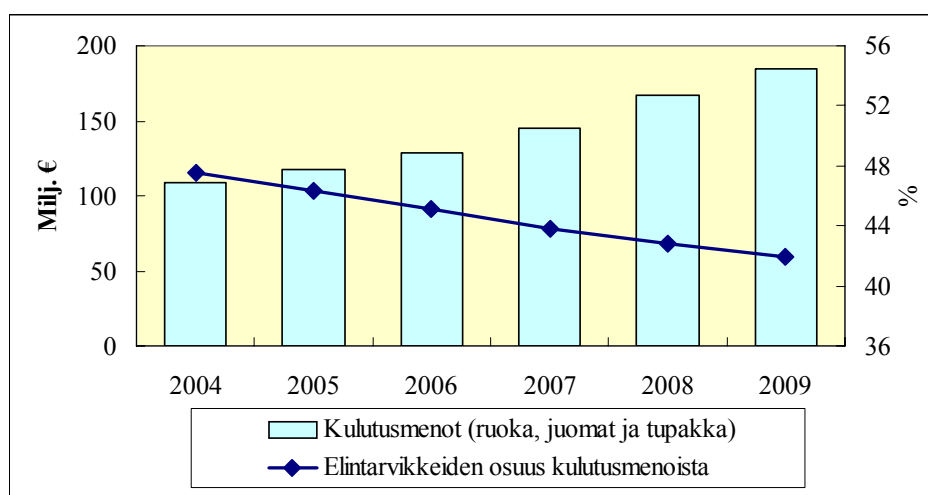
Taulukko 8. Elintarvike- ja juomamarkkinoiden kehittymisen ennuste Venäjällä.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
<i>Elintarvikkeiden kulutus henkeä kohden kg/vuosi</i>						
Liha	49,2	51,1	52,7	54,1	55,7	57,2
Maito	155,7	159,8	163,2	166,1	169,2	172,2
Hedelmät	41,9	43	43,9	44,7	45,5	46,2
Vihannekset	94,7	96,5	97,9	99,2	100,3	101,9
Kahvi	2,2	2,3	2,3	2,3	2,4	2,4
Tee	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2
<i>Kokonaiskulutus, mrd. litraa</i>						
Alkoholijuomat	9,9	10,2	10,5	10,7	10,9	11,2
Virvoitusjuomat	4,6	4,9	5,2	5,4	5,7	5,9
Makeiset (tonnia)	2 147	2 210	2 272	2 343	2 415	2 485

Lähde: Economist Intelligent Unit.

Kuluttajien käytettävissä olevat tulot ovat kasvaneet merkittävästi viimeisen kymmenen vuoden aikana. Kun 10 vuotta sitten kuluttajien käytettävissä olevat tulot olivat keskimäärin vain 20-30 dollaria kuukaudessa henkeä kohden, niin nyt ne ovat kymmenkertaistuneet eli 300 dollaria kuussa. Samalla kuluttajien elintarvikkeisiin käyttämät tulot ovat nousseet. Elintarvikealan arvioidaan kasvavan voimakkaasti seuraavan kymmenen vuoden aikana Venäjällä. Elintarvikkeisiin ja juomiin käytettyjen menojen arvioidaan kaksinkertaistuvan nykyisestä 70 dollarista henkeä kohden kuukaudessa 130 dollariin vuoteen 2012 mennessä. Samalla sektorin liikevaihto nousee nykyisestä noin 130 miljardista dollarista 220 miljardiin dollariin (Finpro 2004).

Kuvio 28. Ruuan, juoman ja tupakan kulutusmenot (vasen asteikko) ja elintarvikkeiden osuus kulutusmenoista (oikea asteikko).

Lähde: Economist Intelligence Unit.

Kuluttajien käytettävissä olevien tulojen kasvun arvioidaan hyödyttävän erityisesti vähittäiskauppaa ja elintarvikkeiden valmistajia. Katchalov & Partners markkinatutkimuslaitoksen mukaan elintarvikkeisiin käytettävistä varoista yli 15 % käytetään johonkin seuraavista ryhmistä (makeiset, alkoholijuomat ja tuoreliha). Maitotuotteiden, makkaroiden ja muiden lihatuotteiden, vihannesten ja hedelmien osuus menoista on kullakin ryhmällä noin 8 %. Markkinatutkimuslaitoksen mukaan voimakas kasvuvaihe Moskovassa alkaa hidastua vuosien 2012-14 vaiheilla. Tällöin elintarvikkeisiin käytettäisiin keskimäärin 350 dollaria kuukaudessa henkeä kohden. Koko Venäjällä kulutuksen kasvu hidastuu vasta vuosien 2022-2024 tienoilla, jolloin elintarvikkeisiin käytettäisiin 240-280 dollaria henkeä kohden kuukaudessa (Finpro 2004).

3.4.1 Elintarviketuotanto Venäjällä

Vaikka Venäjä ei elintarvikkeiden suhteen olekaan omavarainen, niin elintarviketeollisuus on silti kasvava ja dynaaminen teollisuudenala Venäjällä. Elintarviketuotannon arvo lähes kaksinkertaistui vuodesta 1999 vuoteen 2002 verrattuna, jolloin sen arvo oli lähes 26 miljardia dollaria. Samalla sektorin nettovoitto nousi 50 %. Erityisen voimakkaasti ovat kasvaneet meijeri- ja panimoteollisuus, makeis- ja keksiteollisuus sekä erilaisten kastikkeiden tuotanto. Kuluttajien kasvava ostovoima ja kulutuksen suuntautuminen yhä laadukkaampiin tuotteisiin on edesauttanut suorien investointien merkittävän kasvun elintarvikesektorilla. Esimerkiksi vuonna 2003 ensimmäisen kuuden kuukauden aikana investoinnit kasvoivat lähes 63 % edellisvuoden vastaavaan verrattuna (USDA 2004a).

Taulukko 9. Elintarviketeollisuuden kehittymistä kuvaavia indikaattoreita Venäjällä.

	1999	2000	2001	2002	Muutos % 01/02
Yritysten lkm. (1 000)	22,9	25,4	24,7	23,3	-5,7
Elintarvikkeiden tuotannon arvo (mrd. \$)	14,6	18,7	22,8	25,9	13,6
Nettovoitto (mrd. \$)	1	1,2	1,5	1,5	
Leipä/leipomoteollisuus (milj. tonnia)	9,2	9	8,6	8,3	-3,5
Pastatuotteet (1 000 tonnia)	707	704	764	831	8,8
Makeis- ja keksiteollisuus (1 000 tonnia)	1509	1628	1793	1952	8,9
Liha, teurasjätteet (1 000 tonnia)	1113	1193	1284	1390	8,3
Kastikkeet (1 000 tonnia)	948	1052	1224	1443	17,9
Meijerituotteet (milj. tonnia)	5,6	62	6,7	7,5	11,9
Säilyketuotteet (milj. pakkausta)					
* vihannekset pl. mehut ja tomaattituotteet	322	386	417	489	17,3
* tuoremehu	340	705	1419	2199	55
* tomaattimehut, -kastikkeet ym.	193	114	118	153	29,7
* Maitotuotteet	538	620	677	714	5,5
* purkkikala ja kalatuotteet	486	531	610	598	-2
Mineraalivesi (milj. dekalitraa)	74	98	122	157	28,7
Viini, (milj. dekalitraa)	18	24	27	32	18,4
Olut (milj. dekalitraa)	445	516	637	702	10,2

Lähde: Goskomstat

Expert RA:n syksyllä 2004 tekemän selvityksen mukaan, Venäjän 400 suurimman yrityksen joukkoon mahtui peräti 48 elintarvikealan yritystä. Suurin oli Wimm-Bill-Dann, joka noin 940 miljoonan dollarin myynnillään sijoittui tässä tilastossa 38. sijalle. Toinen oli Baltika panimo (myynti noin 735 milj. dollari), kolmas maatalousalan holding-yhtiö Razguljai-Ukros (myynti noin 675 milj. dollaria) ja neljänneksi maatalousyritys Karavaj Pljus (myynti noin 665 milj. dollaria). Nämä kaikki yritykset sijoittuivat 50 suurimman yrityksen joukkoon Venäjällä (Finpro 2005).

Venäjän elintarvikesektorin merkittävimmät kehitystrendit voidaan tiivistää muutamaan seikkaan. Ensiksikin vertikaalinen koordinaatio etenee vauhdilla Venäjällä, ja samalla suurien maatalouden ja elintarviketeollisuuden yritysten perustaminen jatkuu. Vertikaalinen integraatio lisääntyy kaikilla tuotannonaloilla. Toiseksi maataloustuotanto nousee ja kehittyy, joskin hitaasti. Vie vielä vuosia ennen kuin paikalliset maatilat pystyvät tuottamaan edes suurimman osan paikallisten elintarvikejalostajien panostarpeista. Kolmanneksi ulkomaisten yritysten jatkavat investointejaan Venäjälle. Neljänneksi yritysjärjestelyt ja fuusiot jatkuvat, mikä merkitsee sitä, että ostajat Venäjällä tekevät yhä suurempia tilauksia. Viidenneksi kuluttajien laatuvaatimukset ovat nousseet viime vuosina ja bränditietous on kasvanut selvästi. Korkeamman laatuluokan tuotteita myydään keskiluokalle, mutta tuotannon painopiste on silti yhä edullisimmissa tuotesegmenteissä ja kuluttajat ovat varsin hintasensitiivisiä (USDA 2004a).

Elintarviketeollisuus keskittyy Venäjällä Pietarin ympäröimään Leningradin maatalousalueeseen. Elintarviketeollisuus on Pietarin suurin yksittäinen teollisuudenala, joka muodosti Pietarin kaupungin kaikesta teollisuustuotannosta noin kolmanneksen vuonna 2003. Etenkin panimo-, tupakka-, leipomo-, lihanjalostus- ja meijeriteollisuus ovat muodostuneet vahvoiksi elintarviketeollisuuden selkärangoiksi. Pietarin alueen suurin yritys on panimoteollisuutta edustava Baltika panimo. Paikallinen maataloustuotanto ei kuitenkaan riitä tyydyttämään määrällisesti eikä laadullisesti Pietarin alueen kysyntää, ja Pietarin elintarviketeollisuus onkin edelleen hyvin riippuvainen tuontiraaka-aineista. Tällä erää leipomo- ja myllyteollisuudessa kotimainen tuotanto kykenee kattamaan kotimaisen kysynnän (Etna 2002).

Pietarin alueelle investoitiin vuonna 2001 noin 6,7 miljardia ruplaa elintarviketeollisuuteen. Näistä investoinneista 80 % tuli ulkomailta ja ne suuntautuivat lähinnä olut- ja tupakkatuotantoon (Suomenlahden kasvukolmio 2003). Elintarviketeollisuuden kehittymisen myötä myös maatalouden tarvitseman teknologian kysyntä kasvaa Pietarin alueella (Saarinen & Pirilä 2003). Tämä luo markkinoita niin koneille, laitteille, lannoitteille, reheille kuin kasvinsuojeluaineillekin.

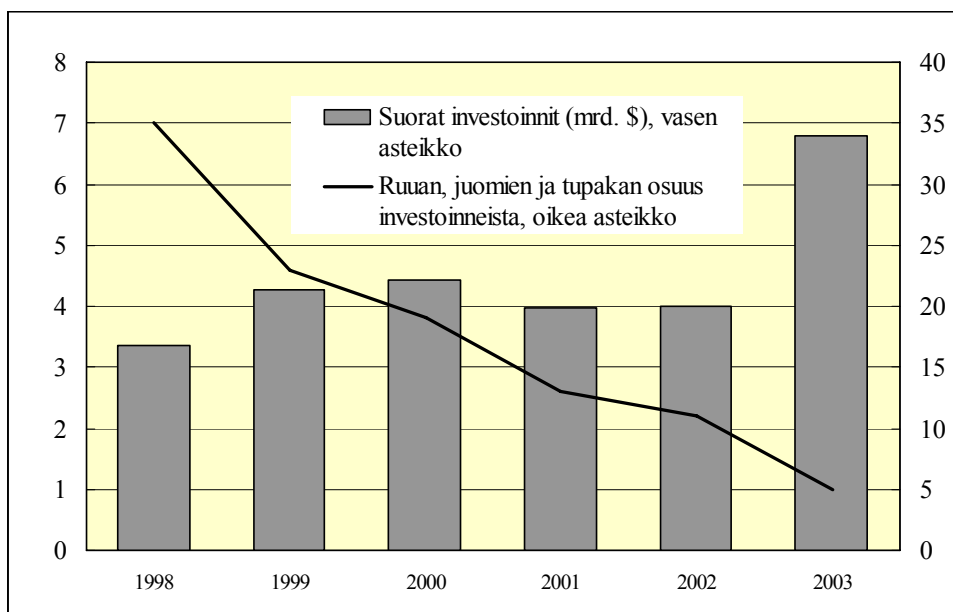
Pietarissa nykyisin toimivan elintarvikesektorin vahvuuksia on se, että lähes kaikki jalostajat käyttävät modernia tekniikkaa ja laitteita, ja paikallinen hallinto tukee elintarvi-

kesektorin kehitystä. Maataloustuotanto on myös kehittynyt viime vuosina samoin kuin varastointi- ja jakeluverkosto. Lisäksi venäläiset kuluttajat suosivat kotimaisia tuotteita. Mutta elintarvikeketjun ongelmat ovat myös moninaiset. Sektorin tuottavuus ei ole erityisen korkea ja tuotteiden laadussa on parantamisen varaa. Ongelmia aiheuttaa myös se, että raaka-aineet ja jalostukseen tarvittavat laitteet tuodaan paljolti ulkomailta. Verotukseen ja koulutukseen liittyvät ongelmat ovat myös sektorin heikkouksia (Suomenlahden kasvukolmio 2003).

3.4.2 Ulkomaiset toimijat elintarvikesektorilla

Investoinnit Venäjän elintarvikesektorille ovat viime vuosina hiipuneet vuoden 1998 huipputasosta. Vuonna 2003 suorat ulkomaiset sijoitukset Venäjälle ylsivät 6,8 miljardiin dollariin. Elintarvikkeiden, juomien ja tupakan osuus näistä investoinneista oli viitisen prosenttia, kun vuonna 1998 tämän sektorin osuus kaikista suorista investoinneista oli yli kolmannes. Tällä haavaa teollisuus kerää puolet investoinneista, kauppa noin neljänneksen, rakentaminen alle 5 % ja maatalous noin prosentin (Liuhto, Peltö & Lippinen 2004). Venäjän talouskriisiin vuonna 1998 liittynyt ulkomaisten yritysten investointibuumi nosti ilmeisesti investoinnit elintarvikesektorille epätavallisen korkeiksi. Sen jälkeen investoinnit ovat alentuneet, mutta pysyneet silti suhteellisen korkeina.

Kuvio 29. Venäjälle suuntautuneet suorat ulkomaiset investoinnit ja elintarvikesektorin osuus investoinneista.

Lähde: Goskomstat.

Suomen elintarviketeollisuuden suorat ulkomaiset investoinnit Venäjälle ovat vaatimatomia muiden maiden vastaaviin investointeihin verrattuna. Suomen Pankin arvion mukaan luotettavien tilastojen saaminen on kuitenkin vaikeaa. Suoria investointeja Venäjälle käsitellään tarkemmin tämän tutkimushankkeen toisessa osassa.

Venäjän elintarviketeollisuuteen virtaavat investoinnit, joskin vähenevät, kertovat ulkomaisten yritysten uskosta kotimaisen kysynnän kasvuun lähivuosien aikana. Venäjän elintarviketeollisuudesta onkin nykyään melkein mahdoton puhua mainitsematta ulkomaisia investointeja ja ulkomaisia yrityksiä ylipäättään. Venäjän elintarviketeollisuuden modernisointia on merkittävästi edistäneet ulkomaiset sijoitukset, jotka ovat kohdistuneet elintarviketeollisuuden lisäksi myös alkutuotannon kohentamiseen. Venäjän maataloustuotannon menestys heijastuu luonnollisesti myös elintarviketeollisuuteen ja toisin päin. Tällä haavaa maataloustuotanto on jossain määrin kahtiajakautunut, osa maatalousyrityksistä menestyy ja investoi, kun toinen osa näivettyy. Menestyvät maatilat onnistuvat houkuttelemaan investointeja ja taitavaa työvoimaa. Toisaalta myös maataloustuotannossa maantieteellisellä sijainnilla on merkitystä. Moskovan alueella ja yleensä suurten kaupunkien ja alueiden lähellä sijaitsevat yritykset menestyvät paremmin kuin reuna-alueilla toimivat maatilat. Tämä tuntuu luontevalta, sillä elintarviketeollisuuden yritykset investoivat suurien keskusten läheisyyteen, mikä toisaalta edistää maataloustuotantoa näillä alueilla, mikä puolestaan houkuttelee yhä enemmän elintarviketeollisuutta.

Ulkomaisten yritysten kiinnostus investoida Venäjälle näyttää piristyneen uudelleen viimeisen kahden vuoden sisällä. Itse asiassa yritykset näyttävät laskevan, että tuotanto Venäjällä on välttämätöntä, jotta markkinoilla pysyttäisiin. Kuluvan vuoden aikana monet ulkomaiset elintarvikealan jätit ovat ilmoittaneet investoivansa lisää Venäjälle. Esimerkiksi yhdysvaltalainen Heinz-konserni osti enemmistöosuuden Venäjän suurimpiin ketsupin, majoneesin ja voilevitteiden valmistajiin kuuluvasta pietarilaisesta Petrosjuzista. Monet ulkomaiset yritykset ovat myös aloittaneet tai ovat lisäämässä vihannessäilykkeiden tuotantoa Venäjällä. Coca-Cola ja HBC puolestaan ostivat alkuvuodesta lähes neljänneksen osuuden venäläisestä mehuja valmistavasta Multonista. Myös PepsiCo suunnittelee yritysostoja Venäjällä. Erityisen vilkkaasti on investoitu panimoteollisuuteen (Finnpro 2005). Taulukossa 11 on esitetty suurimmat elintarviketeollisuuden yritykset tuotantoaloittain. Mukana on paikallisia yrityksiä, mutta myös suuria kansainvälisiä yrityksiä kuten Nestle ja Danone.

Taulukko 10. Venäjän suurimpia elintarviketeollisuuden yrityksiä eri toimialoilta.¹

Makeis- ja keksiteollisuus	Myynti milj. \$	Lihateollisuus	Myynti milj. \$
SladCo	119	Cherkizovsky	350
Babyevsky	180	KamposMos	130
Krasny Oktyaber	126	Omsky Bacon	120
Rot Front	174	AIG Mikhailovsky	50
Rossiya	90	Golden Rooster	350 000 broileria/viikko
Mars	100	Elinar	250 000 broileria/viikko
Odinstovo	36		
Bolshevik	52 milj. kg		
Kraker	20 milj. kg		
Jäätelöteollisuus	Milj. kg	Meijeriteollisuus	Myynti milj. \$
Altervest	8	Wimm-Bill-Dann	825
Ice-Fili	15	Prodimeks	500
Nestle	17	Ostankinsky	120 milj. kg
Russkiy Holod	27		
Servis Kholod	9		
Hedelmämehut	Milj. litr.	Jogurtteollisuus	Milj. kg
Multon	325	Campina	56
Lebedyanskiy	325	Danone	70
Nidan-Ecofruit	170	Ehrmann	70
Panimoteollisuus	Myynti milj. \$		
Baltika Beverage	425		
Sun-Interbrew	413		
Ochakovo	220		
AO Vena	320		

Lähde: USDA.

Myös suomalaiset elintarvikealan yritykset ovat suunnanneet Venäjän markkinoille. Esimerkiksi Valio, Atria ja Fazer ovat toimineet aktiivisesti Venäjän markkinoilla. Yritykset sijaitsevat yleensä Pietarissa, mutta myös Moskovan alueella on toimintaa. Esimerkiksi Valio omistaa Pietarissa ZAO Valio St. Petersburg yrityksen, joka myy, markkinoi ja jakelee Valion yli 200 tuotteen valikoimaa Venäjällä. Tytäryhtiön liikevaihto on 99 milj. €. Päämarkkina-alueet ovat Moskova, Pietari ja eräät muut valitut alueet. Tärkeimmät tuotteet ovat Viola, Oltermanni, Valio voi sekä maitopohjaiset lastenruoat. Vuoden 2002 alusta Venäjän maahantuonti organisoitiin uudelleen niin, että ZAO Valio St. Petersburg vastaa Venäjän maahantuonnista (Valio 2005).

Liha-alan yritys Atria laajensi hiljattain liiketoimintaansa Venäjälle ostamalla Pietarin alueella toimivan PIT Produkt –yritysryhmään kuuluvat lihanjalostusliiketoiminnot. PIT Produkt -yhtiöryhmä koostuu useista yrityksistä. PIT Produktin oston myötä Atriasta tulee eräs johtavista toimijoista Pietarin alueella. Atrian mukaan PIT Produktilla on jo asiakkauksia Pietarin alueen ohessa myös Moskovan alueella. Vuonna 1996 perustettu PIT Produkt –yritysryhmä on kasvanut nopeasti Pietarin alueen toiseksi suurimmaksi lihanjalostajaksi. Raaka-aine tuotantolaitoksiin tulee niin Venäjältä, Suomesta kuin

¹ Taulukossa esitetyt luvut perustuvat yritysten lehdistötiedotteisiin ja teollisuuden arvioihin. Luvut eivät ole täysin vertailukelpoisia, esimerkiksi myyntiluvut eivät ole kaikki samoilta vuosilta.

muualta Euroopasta. Yhtiön päätuotteita ovat erityyppiset lihavalmisteet, erityisesti korkealuokkaiset makkarat ja salamat (Finfood 2005).

Lännen Tehtaat –konserniin kuuluva Suomen Rehu ja Raisio ilmoittivat myös hiljattain perustavansa tasaomisteisen yhteisyrityksen, joka aloittaa maatilarehujen tuotannon Luoteis-Venäjällä eli Leningradin alueella. Yhteisyrityksen tavoitteena on saavuttaa merkittävä markkinaosuus kyseisellä markkina-alueella viiden vuoden kuluessa. Luoteis-Venäjän teolliset rehunmarkkinat ovat suunnilleen Suomen rehumarkkinoiden kokoiset. Leningradin alueen arvioidaan olevan suomalaisyritykselle hyvä sijaanpaikka, koska alue sijaitsee lähellä Suomea ja sen kotieläintuotannolla on kasvuedellytyksiä (Finfood 2005).

Raisio Yhtymän tytäryhtiö RavintoRaisio Oy valmistaa margariinia Venäjällä. Margariinitehdas sijaitsee noin 60 kilometriä Moskovasta luoteeseen. Tehtaassa valmistetaan Voimix ja Dolina Skandi -margariineja. Näitä tuotteita Raisio vei aikaisemmin Venäjälle, mutta tehtaan aloitettua toimintansa myös kyseisten tuotemerkkien valmistaminen siirtyy itärajan taakse. Voimixilla ja Dolina Skandilla on Raision mukaan lähes 10 prosentin markkinaosuus Moskovon ja Pietarin alueen kokonaismarkkinoista (Finfood 2005).

Fazer-konserni laajensi tänä vuonna toimintaansa Venäjällä ostamalla Moskovassa toimivan leipomon nimeltä OAO Experimentalnyi Konditersko-Bulochnyi Kombinat ”Zvjozdnyi”. Zvjozdnyi on Venäjän suurimpia pakastepitsan ja -taikinan valmistajia. Lisäksi se valmistaa konditoriatuotteita ja tuoretta leipää. Yksi Fazer-konsernin strategisista tavoitteista on kasvaa maantieteellisesti Itämeren alueella, jossa Fazer Leipomoilla on johtava asema, sekä laajentaa toimintaa Venäjällä. Fazerin leipomotoimiala on 27 prosentin markkinaosuudella Suur-Pietarin alueen markkinajohtaja Hlebnyi Dom -leipomonsa kautta. Fazer on arvioinut kokemuksensa Pietarista erittäin positiiviseksi ja päätyi näin laajentamaan toimintaansa Moskovaan. Yritys tavoittelee pitkällä tähtäimellä saavuttavansa myös siellä keskeisen aseman. Lisäksi Moskovasta on paremmat mahdollisuudet laajentua muualle Venäjällä. Moskovassa sijaitsevan Zvjozdnyin ja Pietarissa olevan leipomon välille Fazer suunnittelee strategista ja operatiivista yhteistyötä. Leipomot mm. täydentävät toistensa tuotevalikoimaa ja leipomoiden jakeluketjuja hyödynnetään tehokkaammin (Finfood 2005).

Suomalaiset elintarvikeyritykset nimesivät Venäjän elintarvikemarkkinoita selvittävässä tutkimuksessa (Kaipio & Leppänen 2005) tiettyjä ongelmia Venäjän markkinoille menemisessä. Suurimpina ongelmoina mainittiin puutteet infrastruktuurissa ja pätevässä työvoimassa sekä suomalaisten (pienien) yritysten matala riskitoleranssi. Markkinoille pääsyssä koettiin ongelmalliseksi paikallisten viranomaisten toiminta, kova kilpailu, sirpaloituneen markkinat sekä suomalaisten tuottajien korkeat tuotantokustannukset.

Suomalaiset elintarvikeyritykset arvioivat parhaiksi keinoiksi kasvattaa markkinaosuuttaan keskittämällä toiminta maantieteellisesti tietylle alueelle tai etsimällä sopiva segmentti markkinoista, tuomalla uusia tuotteita markkinoille ja aloittamalla paikallinen tuotanto. Lisäksi mainittiin suomalaisten yritysten yhteistyö.

Suomalaiset elintarvikeyritykset arvioivat, että investointi paikalliseen tuotantoon on paras strategia markkinaosuuden kasvattamiseksi, sillä venäläiset kuluttajat arvostavat kotimaisia tuotteita. Vaikeutena paikallisen tuotannon aloittamisessa nähtiin etenkin riittävän hyvälaatuisen raaka-aineen saanti. Paikallisen tuotannon arvioitiin vähentävän tuotantokustannuksia ja lyhentävän jakeluketjua. Suomalaiset elintarvikeyritykset arvioivat, että vientiä Venäjällä ei voida enää kovin paljon kasvattaa (Kaipio & Leppänen 2005).

Kotimaisen tuotannon laatu paranee jatkuvasti Venäjällä, mikä osaltaan kiristää kilpailua myös elintarvikkeiden viejien kesken. Toisaalta kotimaisen tuotannon kasvu luo myös uudenlaista tuontitarve elintarvikesektorilla. Esimerkiksi erilaisten lisäaineiden ja puolijalostettujen tuotteiden kysyntä tulee lisääntymään (USDA 2004a). Vuonna 2002 bulkkituotteiden tuonti aleni Venäjällä 16 % elintarvikesektorilla, mutta puolivalmisteiden tuonti lisääntyi 1,5 miljardiin dollariin, jossa oli lisäystä edellisvuoteen 30 %. Esimerkiksi kalan ja äyriäisten tuonti (suurin osa meni vielä jatkojalostukseen) kasvoi yli kolmanneksen 382 miljoonaan dollariin (USDA 2004c).

Joissakin tuotesegmenteissä kotimainen tuotanto on jo tehostunut. Esimerkiksi viljoissa ja ravinnoksi käytettävissä öljyissä kotimainen tarjonta korvaa tuontia. Toisaalta kotimaisen tuotannon kasvu ja laadun koheneminen eivät näyttäisi vähentävän kokonaistuontia, vaan jossakin tapauksissa jopa lisäävän sitä. Ensiksikin paikalliset yritykset eivät pysty tuottamaan erilaisia panoksia niin laadukkaasti ja niin paljon kuin niitä tarvittaisiin. Toiseksi ruokaa jalostavat yritykset ovat kasvamassa ja modernisoimassa tuotantoon, jolloin ne tarvitsevat enemmän myös erikoisempia panoksia kuten tiettyjä lisäaineita, joita paikallisesti ei pystytä tuottamaan. Kolmanneksi yritysfuusioiden kautta paikalliset toimijat ovat rahoituspohjaltaan voimakkaampia, ja siten ne pystyvät tekemään suurempia tilauksia (USDA 2004a). Lisäksi Venäjä tuo edelleen monenlaisia peruselintarvikkeita, sillä maataloussektorin uudistaminen on yhä alkuvaiheessa. Esimerkiksi soijapapuja, ravintoöljyjä, lihaa, siipikarjanlihan tuotteita ja maitotuotteita joudutaan tuomaan ulkomailta. USDA:n (2004a) arvion mukaan seuraavilla tuotteilla on hyvä myyntipotentiaali Venäjän markkinoilla:

- Siipikarjan-, naudan- ja sianlihan reunaosat ja teurasjätteet
- Kala ja kala- ja äyriäisruokatuotteet
- Kuivatut luumut, rusinat ja kuivatut hedelmät
- Laadukkaat mantelit, pekaanipähkinät, maapähkinät ja pähkinät yleensä
- Marinoidut lihat

- Kastiketuotantoon soijatuotteita
- Laktoosi
- Mausteet
- Lisäaineita, kuten väriaineita, säilymisaineita jne.

Lisäksi USDA (2004a) listaa tuotteita, joilla on myyntipotentiaalia tulevaisuudessa, mutta toistaiseksi niitä ei ole markkinoilla paljon tarjolla:

- Jäädetyt ja kevyesti pastöroidut hedelmät (jogurtteja ja jäätelöjä varten)
- Kosher- ja halalruokavalioon liittyvät ruoka-aineet (Venäjän juutalaisväestö on yhä kiinnostuneempi kosheruokavaliosta ja muslimiväestön osuus kasvaa myös)
- Erilaiset lisäaineet ml. ekologiset ja luonnonmukaiset lisäaineet

Taulukko 11. Venäjän elintarvikkeiden tuonnin kehitys vuosina 2000-2002 (milj. \$).

	2000	2001	2002	% Muutos 2001/2002
Snack ruoka (pl. pähkinät)	215	263	252	- 4 %
Aamiaismurot ym.	10	18	11	- 39 %
Punainen liha (tuore/jäädetyt/jäädä)	619	935	1414	51 %
Punainen liha (käsitelty)	65	65	64	- 2 %
Siipikarjanliha	366	756	816	8 %
Maitotuotteet (pl. juusto)	184	230	188	- 18 %
Juusto	64	166	235	42 %
Kananmunat ja kananmunatuotteet	4	8	12	50 %
Tuoreet hedelmät	559	595	742	25 %
Tuoreet vihannekset	202	162	224	38 %
Jalostetut vihannekset ja hedelmät	349	317	380	20 %
Hedelmämehut	57	85	131	54 %
Pähkinät	20	27	23	- 15 %
Viini ja olut	248	340	361	6 %
Lemmikkieläinten ruuat	14	18	22	22 %
Kala- ja äyriäistuotteet	158	280	382	36 %

Lähde: USDA 2004c.

Taulukossa 11 on esitetty tiettyjen elintarvikkeiden tuonnin kehitys Venäjälle vuosina 2000-2002. Esimerkiksi lihan, juuston ja hedelmämehujen tuonti on noussut rajusti parin viime vuoden aikana. Kala- ja äyriäistuotteissa kysyntä on myös kasvanut selvästi. Venäjän elintarviketuonti on jakaantunut monen maan kesken. Lihanviejistä Brasilia on selvä ykkönen, mutta myös USA:lla ja EU:lla on merkittävä markkinaosuus. Perunaruuissa ja valmisteissa EU-maat dominoivat ja Suomellakin on 10 prosentin markkinaosuus (katso liite 1).

Suomen osuus Venäjän elintarviketuonnista on melko vaatimaton. Vuonna 2004 Venäjän elintarviketuonnin arvo oli noin 12,5 miljardia dollaria. Tästä Suomen osuus oli noin 2 %. EU-15 –maat ovat suurin elintarvikkeita vievä maaryhmä, jonka osuus koko tuon-

nista on vajaa kolmannes. Brasilialla on noin 12 prosentin ja EU:n uusilla jäsenmailla vajaan 10 prosentin markkinaosuus. Myös muilla yksittäisillä mailla on merkittäviä markkinaosuuksia: USA (6 %), Ukraina (6 %) ja Kiina (4 %). Venäjän elintarvikekauppaa käsitellään tarkemmin tutkimushankkeen seuraavassa osassa.

Venäjän elintarvikemarkkinoille investoivien ja tuotteita vievien yritysten toimia vaikeuttavat tietyt Venäjän heikkoudet. Tullijärjestelmät ovat monimutkaiset, verotusjärjestelmä on epävakaa, varastointi- ja kuljetusjärjestelmät ovat heikohkoja ja välimatkat ovat pitkiä. Korruptoitunut byrokratia ja etenkin epäselvyydet maanomistusoikeudesta tuottavat ongelmia (Vaknin 2003). Luoton ottaminen paikallisilta luotonantajilta on usein myös kallista, jolloin laadukkaimpien tuotantoraaka-aineiden ostaminen vaikeutuu (USDA 2004a).

Elintarvikemarkkinoilla toimivien yrityksen on otettava huomioon myös vähittäiskauppa, joka on kehittynyt selvästi viime vuosina. Venäjän vähittäiskaupan arvoksi Venäjän paikallinen tilastoviranomainen (Goskomstat) arvioi reilut 131 miljardia dollaria. Tästä Moskovan kaupungin osuus on noin 36 mrd. dollaria, joka on reilu neljännes koko vähittäiskaupan arvosta. Pietarin vähittäiskaupan volyymin arvo jää sen sijaan alle 5 mrd. dollarin. Suurehkot erot Moskovan ja Pietarin välillä selittyvät osittain väestömäärästä (Moskovassa on yli puolet enemmän asukkaita kuin Pietarissa), mutta myös kuluttajien käytettävissä olevilla tuloilla. Kun Moskovassa bruttokansantuote henkeä kohden on yli 6 500 dollaria, niin Pietarissa jäädään reiluun 2 000 dollariin per asukas. Moskovan henkeä kohti laskettu bruttokansantuote on selvästi maan keskiarvon yläpuolella, joka on noin 1 900 dollaria per asukas. Moskovan asukkaiden korkeammat tulot näkyvät vähittäiskaupassa myös siten, että elintarvikkeiden osuus vähittäiskaupan volyymin arvosta on reilut 40 %, joten suurin osa tuloista kulutetaan jo muuhun kuin elintarvikkeisiin (Liuhto ym. 2004).

Venäjän elintarvikemarkkinoiden myynnistä 15 % tuli vuonna 2003 ns. moderneista myyntipaikoista eli organisoiduilta ketjuilta pitäen sisällään mm. supermarketit, hypermarketit ja tavaratalot. AcNielsen arvioi, että vuonna 2004 noin viidennes elintarvikkeiden vähittäismyynnistä tapahtui moderneissa kauppapaikoissa. Näin ollen merkittävä osa kaupasta on edelleen modernien vähittäisketjujen ulkopuolella (Kaipio & Leppänen 2005).

Venäjän vähittäiskauppa on kasvanut suotuisan talouskehityksen myötä. Elintarvikeyritykselle markkinoillepääsy ei ole kuitenkaan välttämättä aivan yksinkertaista, sillä vähittäiskaupan rakenne on vielä kehittymässä. Amerikkalaisten ja eurooppalaisten vähittäiskauppatoimijoiden rantautumista laajalla rintamalla odotellaan Venäjän markkinoilla (Lorentz 2004). Toisaalta ulkomaalaiset ketjut ovat kiinnostuneita vain noin kymmenen suurimman Venäläisen kaupungin markkinoista. Näin ollen ulkomaisten ketjujen vaiku-

tus koko Venäjän elintarvikemarkkinoihin ei ole läheskään kattava. Vuonna 2004 Venäjän päivittäistavara- ja vähittäiskauppaa leimasivat fuusiot ja alueellinen laajentuminen. Samalla ei-organisoinut elintarvikekauppa menetti asemiaan. Kun fuusiot lisääntyvät, vähittäisketjut harvenevat ja suurimmat jäljellejäävät kasvavat nopeasti. Suomalaisten elintarvikeyritysten arvion mukaan vähittäiskaupan ketjuuntumisen kasvu lisää liiketoiminnan ammattimaisuutta. Toisaalta kilpailu ketjujen välillä kasvaa, mikä lisää brändituotteiden merkitystä (Kaipio & Leppänen 2005).

Venäjän vähittäiskaupassa on tiettyjä trendejä, jotka ovat tuttuja länsimaista. Vähittäiskauppojen markkinavoima elintarvikeketjussa on kasvanut elintarvikkeiden tarjoajiin nähden. Samalla kun vähittäiskaupan koko ja ostovolyymi kasvaa, vähittäiskaupan neuvotteluvoima ketjussa on lisääntynyt. Kaupan merkkien tuotannosta tullaan tulevaisuudessa neuvottelemaan yhä enemmän. Kaupan kasvun lisäksi toinen merkittävä trendi tällä sektorilla on kauppojen erilaistuminen. Kuluttajien mieltymykset muuttuvat myös moninaisimmiksi, kun tulot kasvavat. Vähittäiskauppamarkkinat kasvavat edelleen, ja elintarvikesektorin ketjuuntuminen lisääntyy. Tarjontaketjut muuttuvat lyhyemmiksi ja tehokkaammiksi logistiikan tehostuessa (Lorentz 2004).

Kauppaketjujen osuus vähittäiskaupan koko arvosta kasvaa etenkin Moskovan ja Pietarin kaltaisilla alueilla. Venäjällä on myös kehittymässä alueellisia ja koko valtion käsittäviä ketjuja. Elintarviketuottajan näkökulmasta tämä avaa mahdollisuuden tarjota tuotteitaan laajalle ostajakunnalle. Lorentzin (2004) tutkimuksen mukaan elintarvikeyritystä hyödyttäisi löytää hyvä partneri paikallisilta markkinoilta. Yrityksen mahdollisuudet yhteistyöhön vähittäiskaupan kanssa paranevat, mikäli yritys ylläpitää tuotteen korkean laadun, jakelu toimii, yritys panostaa tuotteiden esilletuomiseen ja tarjoaa suuremmille volyymeille alennusta. Yritys voi myös vahvistaa brändiään markkinoilla, jolloin tuotteen asema markkinoilla vahvistuu.

4 JOHTOPÄÄTÖKSET

Venäjän taloudella on mennyt viime vuosina hyvin. Talouskasvu on ollut keskimäärin 7 prosentin tienoilla, joka on selvästi esimerkiksi EU-maiden kasvua nopeampi tahti. Venäjän talouden kasvua on edesauttanut etenkin lisääntynyt öljyn vienti ja sen hinnan kallistuminen. Tämä on puolestaan kääntänyt Venäjän vaihtotaseen selvästi ylijäämäiseksi. Tällä hetkellä vaihtotaseen ylijäämä on peräti noin 10 % Venäjän BKT:stä. Valtiontalous on myös ollut selvästi ylijäämäinen parin viime vuoden aikana. Ruplan vahvistumisen ja vahvan talouskasvun myötä myös tuontituotteiden kysyntä on kasvanut selvästi parin viime vuoden aikana.

Myönteisestä talouskehityksestä huolimatta Venäjän taloudessa on olemassa myös tiettyjä haasteita. Venäjän talous on edelleen hyvin riippuvainen raaka-aineiden tuotannosta ja viennistä. Taloudellisten uudistusten toimeenpano on myös edelleen kesken ja ns. oligarkit hallitsevat merkittävää osaa Venäjän taloudesta. Tämä heikentää osin demokratian ja vapaan markkinatalouden toimimista. Tulonerot ovat Venäjällä kasvaneet rajusti viimeisen kymmenen vuoden aikana, rikkaat ovat yhä rikkaampia. Köyhien käytävissä olevat tulot ovat kyllä kasvaneet, mutta suhteessa vähemmän. Venäjällä ei olekaan vielä suurta keskiluokkaa, mikä edesauttaisi laajamittaisen kulutusyhteiskunnan syntymistä.

Venäjän maatalous- ja elintarvikesektori ovat suurien muutoksien kourissa. Maataloustuotanto on vähentynyt monilla sektoreilla puoleen 1990-luvun taitteen tuotantomääristä. Näin ollen Venäjä onkin maailman suurimpia elintarvikkeiden nettotuoja. Venäjä on kuitenkin ilmoittanut tavoitteekseen omavaraisuuden useimmilla maataloustuotannon aloilla vajaan kymmenen vuoden kuluessa. Näitä tavoitteita voidaan pitää erittäin kunnianhimoisina, sillä tuonnin osuus elintarvikkeiden kulutuksessa on tällä erää monissa tuotteissa hyvin suuri. Venäjän maataloustuotannon kilpailukykyisimmän osan muodostavat erittäin suuret lähinnä viljantuotantoon keskittyvät maatalousyrietykset. Toisen ääripään muodostavat kotitarvepalstat, joita monet kotitaloudet pitävät. Niillä viljellään mm. perunaa ja kasviksia ja lisäksi pidetään joitakin kotieläimiä. Nämä palstat muodostavat Venäjän maatalousmaasta vain kuutisen prosenttia, mutta ne vastaavat noin puolta koko maataloustuotannon arvosta. Kotieläintuotteiden hinnan nopea nousu selittää merkittävää osuutta maataloustuotannon arvosta.

Kasvinviljelytuotanto on Venäjän maatalouden kilpailukykyisin sektori. Venäjä onkin viljan nettoviejä. Vienti on viime vuosina ollut keskimäärin noin 10 milj. tonnia, mikä on noin 5 % maailman viljanviennistä. Venäjän vienti jää selvästi jälkeen esimerkiksi viiden maailman suurimman viljanviejän vientimääristä. Venäjä kuitenkin tavoittelee

asemaa näiden viiden suurimman viejän joukossa, mutta tällä hetkellä tavoite vaikuttaa epärealistiselta. Venäjän viljasektorin heikkouksia ovat tuotteiden laatuongelmat, matkalahkot hehtaarisadot ja logistiset ongelmat. Toisaalta potentiaali sektorilla on suuri, ja maatalousyhtymien investointien myötä vertikaalinen integraatio lisääntyy, joka näkyy tilatasolla asti laadukkaampina panoksina ja uudenaikaisempina tekniikkana.

Kotieläintalouden ongelmat vaikuttavat suurilta. Maidontuotanto ei ole juurikaan nousut siitä tasosta, johon se 1990-luvun alussa laski. Selvästi alle puolet tuotetusta raakamaidosta päätyy meijereihin jatkojalostukseen. Ennusteiden mukaan Venäjän maidontuotanto nousisi seuraavan kymmenen vuoden aikana noin 10 %, ja tästä tuotannosta vain hieman yli puolet päätyisi meijereihin. EU:iin verrattuna tämä on edelleen verrattain alhainen osuus. Vaikka Venäjän oma maidontuotanto kasvaa tulevaisuudessa, niin maitotuotteiden tuonti näyttäisi silti jatkuvan. Esimerkiksi juuston tuonti lähes kaksinkertaistunee seuraavan kymmenen vuoden aikana ja voinkin tuonti kasvaa selvästi. Juuston tuonti vastaisi tulevaisuudessa noin puolta ja voin tuonti noin 40 prosenttia kokonaiskulutuksesta.

Venäjän lihantuotanto on maidontuotannon tavoin laskenut rajusti noin 15 vuoden takaisesta tasosta. Venäjä pyrkii nostamaan etenkin siipikarjanlihantuotantoa vuoteen 2010 mennessä. Tavoite on tuotannon kolminkertaistaminen, mutta kansainväliset ennusteet arvioivat tuotannon kasvavan noin 70 %. Naudanlihan tuotanto alentunee jonkin verran. Sianlihan tuotannossa tavoitellaan tuotannon kaksinkertaistamista, mutta kansainväliset ennusteet arvioivat tuotannon kasvavan noin viidenneksen. Venäjä on tällä hetkellä selvä lihan nettotuojä. Esimerkiksi siipikarjanlihan kulutuksesta tuonnin osuus on reilusti yli puolet. Tuontinaudanlihan osuus kulutuksesta on noin viidennes ja sianlihan kulutuksesta tuontilihaa on noin neljännes. Lihan tuonti jatkunee myös tulevaisuudessa. Itse asiassa lihan tuontimäärät pysyvät ennusteiden mukaan hyvinkin samalla tasolla kuin tällä hetkellä. Vaikka kotimainen tuotanto kasvaa, niin kulutus nousee samalla, jolloin tuontitarve säilyy. Tuonnin osuus kokonaiskulutuksesta tosin laskee hieman.

Venäjä tuo vajaan viidenneksen kuluttamistaan elintarvikkeista, mikä on maan koko huomioon ottaen varsin huomattava määrä. Venäjän oma elintarviketeollisuus on kuitenkin kasvanut varsin pirteästi viime vuosina, vaikka omavaraisuudesta ei voidakaan vielä puhua. Vuonna 2004 elintarvikkeiden tuonnin arvo oli noin 12,5 miljardia dollaria. Suomen osuus tästä tuonnista oli noin 2 %. EU on selvästi suurin elintarvikkeiden viejä Venäjälle noin 40 % markkinaosuudellaan.

Venäjän maatalous- ja elintarvikesektorista on lähes mahdotonta puhua tällä hetkellä mainitsematta ulkomaisia yrityksiä ja niiden investointeja sektoriin. Samalla kun elintarvikevienti Venäjälle kasvaa, niin sekä ulkomaisten että kotimaisten elintarvikeyritys-

ten investoinnit ovat edesauttaneet paikallisen teollisuuden kehittymistä ja modernisointia. Itse asiassa näyttääkin siltä, että useimmat ulkomaiset yritykset arvioivat pelkän viennin riittämättömäksi. Lisäksi tarvitaan paikallista tuotantoa, jotta markkina-asetat voitaisiin turvata. Investoinnit eivät kohdistu pelkästään elintarviketeollisuuteen, vaan koko elintarvikeketjuun maatilalle asti. Esimerkiksi ranskalainen meijeriyritys Danone lainoittaa maataloille jäädytettäviä tankkeja ja opastaa maidontuotannossa, jotta se saisi korkeatasoista raaka-ainetta. Näin ollen investointien vaikutukset ulottuvat hyvin konkreettisesti maatilalle asti.

Kotimaisen tuotannon kasvu ja laadun kohentuminen eivät välttämättä vähennä tuontiraaka-aineen tarvetta. Itse asiassa tuontitarve saattaa jopa kasvaa tietyillä sektoreilla, kun paikalliset yritykset eivät pysty tuottamaan riittävästi erikoisempia panoksia ja lisäaineita. Kun perusmaataloustuotannon uudistaminenkin on vielä kesken, näyttäisi peruselintarvikkeiden, kuten lihan, tuontitarve säilyvän myös tulevaisuudessa.

Ulkomaisilla ja kotimaisilla investoinneilla on suuri merkitys Venäjän maatalous- ja elintarvikesektorin kehitykseen, mutta ne eivät kuitenkaan ulotu koko maahan. Itse asiassa investoinnit kohdentuvat lähinnä joko Moskovan tai Pietarin alueelle. Näin ollen Venäjällä on paljon maatalous- ja elintarviketuotantoa, johon ulkomaisten yritysten investoinnit eivät ole vielä yltäneet. Tämä aiheuttaa sen, että niin maatalous- kuin elintarviketuotanto on melko kahtiajakautunutta, osa sektorin yrityksistä investoi ja osalle tulevaisuus näyttää synkemmältä.

Venäjän markkinoilla on tällä erää menossa eräänlainen kilpajuoksu, kun ulkomaiset yritykset yrittävät saada osuutensa kasvavista markkinoista. Tämän myötä Venäjän maatalous- ja elintarvikesektorilla onkin tapahtunut paljon kehitystä, mutta haasteetkin ovat melkoiset. Elintarviketeollisuuden intresseissä olisi saada raaka-ainetta läheltä, mutta tällä hetkellä näyttää siltä, että tuontitarve säilyy ainakin tämän vuosikymmenen.

LÄHTEET

- Agra Europe 26.11.2004. "Russia to boost grain output 40 %".
- Agra Europe 3.12.2004. "Russia eyes grain exports of 13 mt".
- Agra Europe 23.12.2004. "Russian poultry output up 19 %"
- Agra Europe 26.11.2004. "Russian dairy output to stabilise".
- Agra Europe 2.4.2004. "Problems in Russian milk market".
- Agra Europe 10.12.2004. "Russia may restrict US, Canadian livestock products".
- Agra Europe 21.1.2005. "Russian poultry imports decline".
- Agra Europe 26.11.2004. "Russian dairy output to stabilise".
- Agra Europe 2.4.2004. "Problems in Russian milk market".
- Agra Europe 10.12.2004. "Russia may restrict US, Canadian livestock products".
- Agra Europe 21.1.2005. "Russian poultry imports decline".
- Agra Europe 15.4.2005. "Russia/US meat import deal".
- Agra Europe 29.4.2005. "Russia aims to boost pig sector".
- Agra Europe 19.8.2005. "Russian meat imports up 14 % in H1 2005" and "Russian met imports to rise in 2006-08".
- A.T. Kearney 2003. Available at Internet: <http://www.atkearney.com/>.
- BOFIT 1/2005. Bofit viikkokatsaus. Internetlähde: www.bof.fi/bofit.
- BOFIT 3/2005. Bofit viikkokatsaus. Internetlähde: www.bof.fi/bofit.
- BOFIT 6/2005. Bofit viikkokatsaus. Internetlähde: www.bof.fi/bofit.
- BOFIT 8/2005. Bofit viikkokatsaus. Internetlähde: www.bof.fi/bofit.
- BOFIT 9/2005. Bofit viikkokatsaus. Internetlähde: www.bof.fi/bofit.
- BOFIT 10/2005. Bofit viikkokatsaus. Internetlähde: www.bof.fi/bofit.
- BOFIT 11/2005. Bofit viikkokatsaus. Internetlähde: www.bof.fi/bofit.
- BOFIT 14/2005. Bofit viikkokatsaus. Internetlähde: www.bof.fi/bofit.

BOFIT 8-9/2005b. BOFIT Russia Review. Internetlähde: www.bof.fi/bofit.

BOFIT 11/2005b. BOFIT Russia Review. Internetlähde: www.bof.fi/bofit.

BOFIT 12/2005b. BOFIT Russia Review. Internetlähde: www.bof.fi/bofit.

Comtrade. United Nations Statistics Division, Community Trade Statistics Database. Available at Internet: <http://unstats.un.org/unsd/comtrade>.

Dries et. al. 2004. The Economic and Transitional Impact of food Retail Investments: Case-study of the Czech Republic and the Russian Federation. EBRD/FAO project, report 5.9.2004.

East Europe 4/2004. "20 % of Russian food consumption from imports" and "Russian govt to buy R 7 bn worth of grain this year".

East Europe 5/2004. "Russia to get larger quota for grain export to EU".

East Europe 11/2004. "Russia 'could harvest 120mt of grain in 5 years'".

East Europe 9/2004. "Danone to boost production in Russia with EBRD input".

East Europe 12/2004. "Meat prices slowing in Russia, says expert" and "Brazil hoping Russia will lift meat import restrictions".

East Europe 2/2005. "Russia aiming at 8/9mt grain exports in 2004/05", "Russian farms becoming more profitable" and "Russian livestock numbers decline".

East Europe 3/2005. "Food prices set for modest rises, says Russian official".

East Europe 4/2005. "Russia reaps record oilseeds crop in 2004".

ERS/USDA 2001. ERS/USDA:n Venäjää koskevat maasivut osoitteessa <http://www.ers.usda.gov/Briefing/Russia/>.

Euro Food 2.12.2004. "Arlas Russian exports on the rise".

Euro Food 25.9.2003. "Unilever returns to Russian ice cream market". 25.9.2003.

Fapri 2005. Agricultural Outlook 2005. Available at Internet: <http://www.fapri.org/pubs/outlook.html>.

Faostat 2005. Agricultural data. Available at Internet: <http://faostat.fao.org/>.

Finfood 2005. Finfoodin uutiset. Internetissä osoitteessa www.finfood.fi

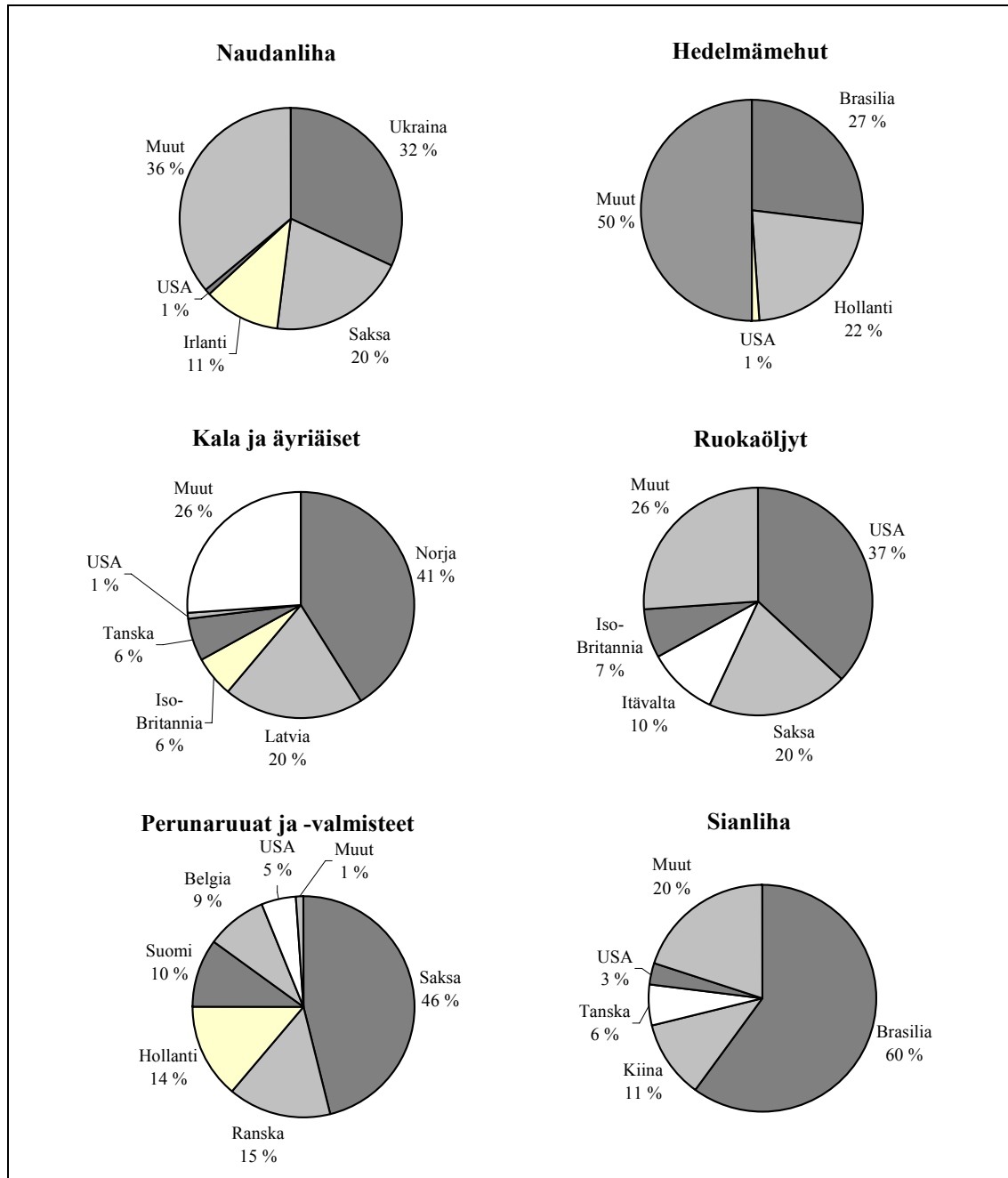
Finpro 2005. Finpron Venäjää koskevat internetsivut osoitteessa <http://www.finpro.fi/markkinatieto/countryfiles>.

- Finpro 2004. Finpron Venäjää koskevat internetsivut osoitteessa <http://www.finpro.fi/markkinatieto/countryfiles>.
- Finpro 2003. Finnpron Venäjää koskevat internetsivut osoitteessa <http://www.finpro.fi/markkinatieto/countryfiles>.
- Gallup 2004. Maitomarkkinakatsaukset 2002-2004.
- Gallup Elintarviketieto 2004. Elintarviketalous 2004.
- Guriev & Rachinsky 2005. The Role of Oligarchs in Russian Capitalism. Journal of Economic Perspective, Volume 19, Number 1, Winter 2005.
- Hockmann & Kopsidis 2005. The Choice of Technology in Russian Agriculture: An Application of the Induced Innovation Hypothesis. Paper prepared for presentation at the 99th seminar of the EAAE. Copenhagen, Denmark 2005.
- IMF 2005. World Economic Outlook. In series World Economic and Financial Surveys. September 2005.
- Kaipio & Leppänen 2005. Distribution Systems of the Food Sector in Russia: The Perspective of Finnish Food Industry. Lappeenranta University of Technology, Northern Dimension Research Centre Publication 19. Available at Internet: www.lut.fi/nordi.
- Kauppapolitiikka 2005. Venäjän taloustilanne 2005 ja budjetti 2006. Saatavilla Internetissä <http://www.kauppapolitiikka.fi>.
- Lainela 2004. Investoinnit kasvussa Venäjällä. BOFIT Online 3/2004.
- Liefert et al 2005. Agricultural Labor in Russia: Efficiency and Profitability. Review of Agricultural Economics, Volume 27, number 3.
- Liuhto, Peltö & Lipponen 2004. Where to Do Business in Russia? – A Report on Russian Regions, Firms, Foreign trade and Investment Flows. Electronic Publications of Pan-European Institute 1/2004. Available at Internet: <http://www.tukk.fi/pei>.
- Lorentz 2004. The Q4/03 State of the Food Retail Industry in Urban Russia. Electronic Publications of Pan European Institute, 1/2004. Available at Internet: <http://www.tukk.fi/pei>.
- Maailmanpankki 2004. Russian Economic Report. Available at Internet: www.worldbank.org.ru.
- Mokshina 2005. Competitiveness of Russian Dairy Sector: Inter-Regional Comparison. Paper prepared for presentation at the XIth congress of the EAAE. Copenhagen August 2005.
- OECD 2004. OECD Economic Surveys - Russian Federation. Volume 2004/11.

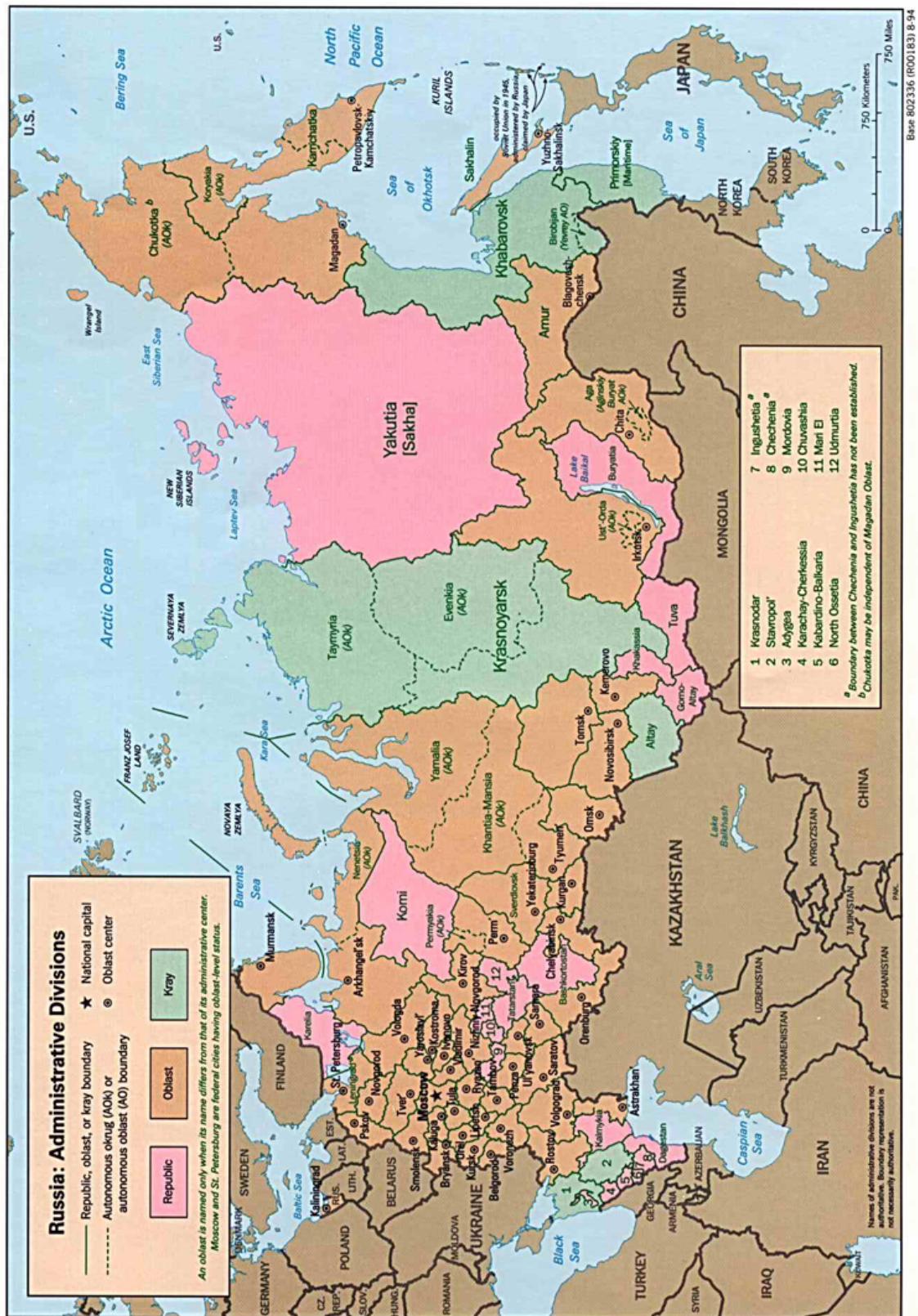
- OECD 2005. OECD-FAO Agricultural Outlook 2005-2014. Paris, OECD 2005.
- Osborne et al. 2003. Agricultural Productivity and Efficiency in Russia and Ukraine: Building on a Decade of Reform. By Stefan Osborne and Michael Al Trueblood. Economic Research Service, United States Department of Agriculture. Agricultural Economic Report No 813.
- Pravda 2002. Available at Internet: <http://english.pravda.ru/>
- Saarinen & Piriälä 2003. Pietarin kalansaalet? – Pietarin markkinat suomalaisten ja virolaisten yritysten näkökulmasta. Pan-Eurooppa Instituutti 2003.
- Serova et. al. 2002. OGO: Vertical Integration in the Agro-Food Industry. The paper is presented at the Fourth Maple Leaf Conference, Holland, June 2002.
- Serova 2005. Russian Agri-Food Economy: Today and Tomorrow. The paper is presented at Aleksanteri Conference “Reflecting Transformation in Post-socialist Rural Areas”. Helsinki, Finland November 2005.
- Serova & Shock 2005. Markets for Purchased Farm Inputs in Transitional Agriculture: Russia’s Example. Paper prepared for presentation at the XIth International Congress of the EAAE. Copenhagen, Denmark 2005.
- Suomenlahden kasvukolmio 2003. Selvitys kaupan esteistä ja toimialapriorisoinnista.
- Tekoniemi 2003. Venäjän maatalous 2000-luvulla – Venäjästäkö viljanviejä? Suomen Pankki, Siirtymätalouksien tutkimuslaitos, BOFIT Online No. 9.
- USDA 2004a. Russian Federation Food Processing Ingredients Sector. USDA Foreign Agricultural Service, GAIN Report RS4302. 2004.
- USDA 2004b. Black Sea Grain Exports Will They Be Moderate or Large? Electronic Outlook Report from the Economic Research Service. Available at Internet www.ers.usda.gov.
- USDA 2004c. Russian Federation Exporter Guide Report. USDA Foreign Agricultural Service, GAIN Report RS4301. 2004.
- Vaknin, S. 2003. Russian roulette: Agriculture. Available at Internet: www.nthposition.com.
- Valio 2005. Yrityksen Internet-sivut, www.valio.fi.
- ZMP 2004. Marktbilanz 2004, Milch. ZMP 09/2004.

LIITE 1

Venäjän suurimmat elintarviketuojat tuoteryhmittäin (tuonnin arvo)

LIITE 2. Venäjän kartta.

Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, publikationer, Publications

18. Vesa Silaskivi. 2004. Tutkimus kilpailuoikeuden ja maatalouden sääntelyn yhteensovittamisesta
17. Aki Kangasharju. 1998. Regional Economic Differences in Finland: Variations in Income Growth and Firm Formation.
16. Pertti Kukkonen. 1997. Rahapolitiikka ja Suomen kriisi

Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen raportteja, forskningsrapporter, Reports

194. Marko Mäki-Hakola – Mikko Toropainen. 2005. Metsien suojelun vaikutukset tuotantoon ja työllisyyteen – Alueellinen ja valtakunnallinen panos-tuotosanalyysi
193. Ari Peltoniemi. 2005. Työllisten työkyky vuonna 2004. Työpoliittinen tutkimus 273, Työministeriö, Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen raportteja n:o 193.
192. Terhi Latvala – Antti Suokannas. 2005. Automaattisen lypsyjärjestelmän käyttöönotto: kannattavuus ja hankintaan vaikuttavat tekijät
191. Anna-Kaisa Rämö – Tapio Tilli – Ritva Toivonen – Pekka Ripatti – Karoliina Lindroos – Hanna Ruohola. 2005. Metsäverojärjestelmän muutos ja yksityismetsänomistajien puunmyyntiaikeet vuosina 2004 -2007
190. Janne Huovari – Raija Volk. 2004. Ikääntyminen ja maaseudun työmarkkinat
189. Martti Patjas. 2004. Production costs of milk, beef and pig meat in Finland, Sweden, Denmark and Germany
188. Tapio Tilli – Sten-Gunnar Skutin. 2004. Roundwood markets in the Baltic Sea region
187. Päivi Mäki – Ritva Toivonen – Raija-Riitta Enroth. 2003. Puutuotteiden vientimahdollisuudet Kiinaan

Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen työpapereita, diskussionsunderlag, Working Papers

78. Heikki Lehtonen – Perttu Pyykkönen. 2005. Maatalouden rakennekehitysnäkymät vuoteen 2013
77. Janne Huovari – Raija Volk. 2005. Alueellisten asuntomarkkinoiden kehitys vuoteen 2008
76. Karoliina Lindroos. 2005. Metsänomistajien tavoitteet sekä tieto- ja neuvontatarpeet
75. Tapio Tilli. 2005. Itämeren alueen ja Venäjän metsäsektorin kehitysskenaariot vuoteen 2010 mennessä
74. Janne Huovari – Mikko Pakkanen – Raija Volk. 2005. Alueellisten asuntomarkkinoiden kehitys vuoteen 2007
73. Marko Mäki-Hakola. 2004. Metsien suojelun vaikutukset puumarkkinoilla - Malitarkastelu
72. Eriikka Peltonen . 2004. Korkeakoulusta valmistuneiden alueellinen sijoittuminen
71. Jaakko Pulli – Marko Mäki-Hakola. 2004. Metsien suojelun taloudelliset vaikutukset. Kirjallisuuskatsaus.
70. Arto Luoma – Jani Luoto – Marko Taipale. 2004. Threshold cointegration and asymmetric price transmission in Finnish beef and pork markets
69. Ari Peltoniemi. 2004. Maatilojen sähköinen liiketoiminta ja verkottuminen